

Univerzita Palackého v Olomouci

Filozofická fakulta

Katedra historie

**POBĚLOHORSKÉ OBDOBÍ A DOBA BAROKA
V NOVINOVÝCH ČLÁNCÍCH. NA PŘÍKLADU
LITERÁRNÍCH KRITIK JANA BLAHOSLAVA
ČAPKA ZE TŘICÁTÝCH LET 20. STOLETÍ.**

(Magisterská diplomová práce)

Bc. Iva Kilianová

Česká filologie - Historie

Vedoucí práce: doc. Mgr. Radmila Prchal Pavlíčková, Ph.D.

Olomouc 2016

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala samostatně a uvedla v ní všechny použité zdroje a literaturu.

V Olomouci dne 29. 4. 2016

Podpis:.....

Děkuji doc. Mgr. Radmile Prchal Pavlíčkové, Ph.D., za vedení této práce, za cenné rady
a za čas, který mi věnovala.

Obsah

1. Úvod	5
2. Situace v Československé republice a její stav ve třicátých letech 20. století	9
2.1. Spor o smysl českých dějin.....	11
2.1.1. Vyjádření J. B. Čapka ke sporu o smysl českých dějin.....	14
2.2. Situace v české literatuře	15
3. Jan Blahoslav Čapek	17
3.1. Autorské šifry a pseudonymy J. B. Čapka.....	21
4. Noviny, ve kterých J. B. Čapek publikoval ve třicátých letech 20. století.....	25
4.1. Základní charakteristika periodik, do kterých J. B. Čapek přispíval ve třicátých letech	26
4.1.1. <i>Časopis Národního musea</i>	27
4.1.2. <i>Časopis Matice moravské</i>	28
4.1.3. <i>Časopis pro moderní filologii</i>	29
4.1.4. <i>Česká mysl</i>	30
4.1.5. <i>Čin</i>	30
4.1.6. <i>Kostnické jiskry</i>	31
4.1.7. <i>Křesťanská revue</i>	33
4.1.8. <i>Lidové noviny</i>	34
4.1.9. <i>Literární noviny</i>	35
4.1.10. <i>Náboženská revue československé církve</i>	36
4.1.11. <i>Národní osvobození</i>	37
4.1.12. <i>Naše doba</i>	38
4.1.13. <i>Naše věda</i>	39
4.1.14. <i>Nové Čechy</i>	40
4.1.15. <i>Panorama</i>	40
4.1.16. <i>Rozhledy</i>	41

4.1.17.	<i>Rozpravy Aventina</i>	42
4.1.18.	<i>Slovo a slovesnost</i>	43
4.2.	Charakteristika novinových článků J. B. Čapka	45
5.	Vztah Jana Blahoslava Čapka k historii	48
5.1.	Čapkovo vymezení literární historie	52
5.2.	Čapkovy názory na historické romány	54
5.3.	Shrnutí	67
6.	Baroko a pobělohorské období v pojetí Jana Blahoslava Čapka	70
6.1.	Časové vymezení baroka	72
6.2.	Základní znaky baroka stanovené J. B. Čapkem	77
6.3.	Názory J. B. Čapka na Habsburky	82
6.4.	Tovaryšstvo Ježíšovo v hodnocení J. B. Čapka	91
6.5.	Čapkovo srovnání pobělohorského období s husitstvím, reformací a národním obrozením	94
6.6.	Dopady pobělohorského období podle J. B. Čapka	97
6.7.	Užívání pojmu „baroko“ a „barokní“ J. B. Čapkem	99
6.8.	Srovnání názorů J. B. Čapka s názory Jaroslava Vlčka	101
6.9.	Srovnání názorů J. B. Čapka s názory Jana Jakubce	104
6.10.	Srovnání názorů J. B. Čapka s názory Arnošta Denise	107
6.11.	Shrnutí	110
7.	Závěr	116
	Resumé	119
	Prameny	120
	Seznam použité literatury	129
	Seznam internetových zdrojů	140

1. Úvod

Historie jako věda vždy podléhala a stále podléhá dobovému zkreslení. Proměny pohledu na minulost jsou proto odrazem doby, ve které názory a díla vznikají. Pobělohorské období bylo v českých zemích často pojímáno jako doba úpadku, která měla vliv na negativní formování českého, potažmo československého národa, a jeho příslušníků. Tzv. bělohorský mýtus vnikl již na prahu národního obrození a po celé 19. století byl aktualizován nejen historiografií, ale zejména krásnou literaturou, výtvarným uměním, žurnalistikou atd. Na stavu nic nezměnil ani vznik samostatné Československé republiky. Právě naopak, tento mýtus byl tehdy s novou silou aktualizován. Tato situace pokračovala ještě ve třicátých letech 20. století, tedy v době, v níž současně začalo docházet k prvním snahám o rehabilitaci baroka a objevování jeho významu pro národní obrození. Především se tak stalo zásluhou názorů Josefa Pekaře. V průběhu třicátých let se začaly pořádat první velké výstavy o barokním umění v českých zemích a rovněž československá literární věda se začala zajímat o barokní autory a jejich texty. Předkládaná práce zkoumá vývoj názorů na pobělohorské období skrze literární kritiky a další novinové příspěvky protestantského literárního kritika a historika Jana Blahoslava Čapka (1903-1982), jež byly uveřejněny v průběhu třicátých let 20. století.

Za zakladatele české literární kritiky bývá považován František Xaver Šalda. Nicméně již mnohé jiné dříve psané české texty vykazují základní znaky tohoto žánru (např. texty J. K. Tyla, K. Havlíčka Borovského, články lumírovců a ruchovců). Přesto až v devadesátých letech 19. století došlo v souvislosti s texty Šaldy k diskuzím o tom, jak má vůbec kritika jako publicistický žánr vypadat. Tyto diskuze rovněž pokračovaly v průběhu první republiky a byly bez výjimky zaměřeny především na vymezení kritiky jako žánru, definici jejích cílů a zkoumání povahy

kritika. Šlo tedy o to, zda je literární kritik více umělcem, nebo vědcem. V současné době je kritika chápána jen jako jedna z možných variací čtení daného uměleckého textu, která je ovlivněna subjektivitou kritika. Avšak ten musí uvažovat o důvodech svého soudu, proto je čtenáři povinen předložit jasnou argumentaci svého názoru.¹ Kritik má důležitou funkci, protože představuje prostředníka mezi autorem a publikem.² Je tedy zároveň vědcem i umělcem.³

Literární kritiky není zcela jistě možno označit za objektivní pramen, protože v nich jejich autor výrazně prosazuje své zájmy, snaží se o ovlivnění mínění čtenářů, nabádá je k přečtení či naopak k odsouzení konkrétních knih či dokonce autorů. Sepsání i publikování příspěvku bylo vždy také ovlivněno společenským prostředím a dobou vzniku. Na styl má rovněž vliv typ periodika, ve kterém byl příspěvek publikován, ať už z hlediska jeho zaměření či předpokládané čtenářské základny. Přesto můžeme k tomuto typu pramenu přistupovat jako k textu, na němž je možno demonstrovat tvorbu organizované kolektivní paměti.⁴

Konkrétní literární kritiky jako pramen dosud sloužily primárně k definování samotného žánru či ke zkoumání jeho vývoje. Tímto způsobem přispívaly pouze k objasnění dějin literární kritiky. Jejich analýza vedla k vytvoření posloupnosti nebo sumarizaci toho, o čem konkrétní autor nejčastěji psal, ve kterých letech a proti komu výrazně vystupoval. Výjimečně byly pojímány jako pramen pro posouzení umělcovy osobnosti. Takto detailně byly zkoumány pouze kritiky F. X. Šaldy (především se jedná o jejich zpracování F. Vodičkou,⁵ J. Mukařovským⁶ a Z. Kožmínem⁷).

---

¹ HAMAN, Aleš: *Nástin dějin české literární kritiky*. (Dále jen *Nástin dějin české literární kritiky*). H&H, Praha 1999. S. 7-10.

² *Lexikon teorie literatury a kultury*. (Ed. A. Nünning). Host, Brno 2006. S. 456.

³ HAMAN, A.: *Nástin dějin české literární kritiky*. S. 7-10.

⁴ HROCH, Miroslav: *Paměť a historické vědomí v kontextu národní pospolitosti*. In: HÉDLOVÁ, Luba – ŠUSTROVÁ, Radka: *Česká paměť. Národ, dějiny a místa paměti*. Academia, Praha 2014. S. 25.

⁵ Např. ŠALDA, František Xaver: *Studie z české literatury*. (Dále jen *Studie z české literatury*). (Ed. Mukařovský, Jan – Vodička, Felix). Československý spisovatel, Praha 1961.; VODIČKA, Felix:

Nejčastěji však slouží pro dokreslení literární situace v dané době či sledování dobového přijetí nebo odmítnutí konkrétního autora či díla, o němž kritika pojednává.⁸ Literární kritiky v této práci jsou však používány pro demonstraci toho, jak intenzivní byly prvorepublikové diskuze o smyslu českých dějin a snahy o rehabilitaci baroka.

Jako prameny posloužily příspěvky J. B. Čapka uveřejněné v průběhu třicátých let 20. století v periodikách nejrůznějšího charakteru. Konkrétně se jedná o literární periodika – *Čin*, *Literární noviny*, *Rozhledy*, odborná periodika – *Časopis pro moderní filologii*, *Časopis Matice moravské*, protestantská periodika – *Kostnické jiskry*, *Náboženská revue církve československé* aj. Použity byly pouze ty články, jejichž autorství je zcela nezpochybnitelné (více v kapitole 3.1. *Autorské šifry a pseudonymy J. B. Čapka*).

Hlavním výzkumným problémem je otázka, jak Čapek pobělohorské období popisoval, s jakou intenzitou, nebo jestli se vůbec zabýval souvisejícími jevy (významem baroka jako uměleckého i životního stylu, vlivem habsburského rodu na situaci v českých zemích, působením jezuitského řádu a jeho ovlivňování průběhu protireformace, odchodem protestantů po vydání Obnoveného zřízení zemského atd.). Na základě toho bude možno posoudit, jak se J. B. Čapek stavěl ke snahám o rehabilitaci baroka v českém prostředí a jestli se nějak zapojil do rozsáhlých diskuzí o smyslu české minulosti. Tyto výsledky jsou dále porovnávány mezi sebou, díky čemuž je možné zjistit, zda se k danému problému vyjadřoval ve všech typech

---

Formování Šaldova kritického typu. In: František Xaver Šalda: 1867-1937-1967. Academia, Praha 1968. S. 9-36.

⁶ Např. MUKAŘOVSKÝ, Jan: *F. X. Šalda: Šalda stále živý*. Melantrich, Praha 1947.; ŠALDA, F. X.: *Studie z české literatury*.

⁷ Např. KOŽMÍN, Zdeněk: *Šalda jako analytik literárního díla*. In: František Xaver Šalda: 1867-1937-1967. Academia, Praha 1968. S. 106-118.

⁸ Nejnovější např. ŘÍHA, Ivo: *Možnosti četby: Karolina Světlá v diskurzu literární kritiky druhé poloviny 19. století*. Pavel Merkvart, Červený Kostelec 2012.; *Čtení o Václavu Havlovi: autor ve světle literární kritiky*. (Ed. Špirit, Michael). Institut pro studium literatury, Praha 2013.

periodik a zda své názory neupravoval s ohledem na jejich typ a čtenářskou základnu.

Práce je celkem rozdělena do pěti kapitol. První představuje zhodnocení situace ve třicátých letech 20. století, tedy stav sporu o smysl českých dějin, nastiňuje situaci v literatuře i zásadní politické problémy, které měly tehdy vliv na společnost. Další dvě kapitoly se zabývají osobností Jana Blahoslava Čapka a periodiky, do nichž přispíval v průběhu třicátých let. Součástí je tedy vyrovnání se s jeho autorskými šiframi, pod kterými většinou publikoval, základní charakteristika jednotlivých novin, do nichž přispíval a zhodnocení pojetí a stylu Čapkových článků. Zbylé kapitoly představují hlavní výzkumný problém. První demonstruje vztah J. B. Čapka k historii v nejširším možném rozsahu a zdůvodňuje, proč se z pozice literárního kritika vyjadřoval k historickým otázkám a jakým způsobem to prováděl. Poslední kapitola detailně analyzuje Čapkovy názory na pobělohorské období. Její součástí je rovněž analýza základních jevů, které podle Čapka sehrály dominantní roli ve vývoji tohoto období. Čapkovy stanovisko je poté srovnáváno s názory jeho předchůdců, starších literárních historiků, ze kterých pravděpodobně vycházel a na jejichž práci navazoval. Dále je porovnáváno s informacemi obsaženými v díle Arnošta Denise *Čechy po Bílé hoře* (v překladu Jindřicha Vančury), tedy s knihou, která zásadním způsobem ovlivňovala chápání pobělohorského období většinu obyvatel Československé republiky.

2. Situace v Československé republice a její stav ve třicátých letech 20. století

Nadšení, které zavládlo bezprostředně po vzniku Československé republiky, s sebou zároveň neslo několik výrazných problémů, s nimiž se politikové i obyčejní obyvatelé byli nuceni vyrovnávat během celého období tzv. první republiky. Jejich neřešení, nebo spíše nedořešení pak vedlo spolu se zhoršováním světové politické situace ke kritickému stavu, jenž vyvrcholil ve třicátých letech 20. století.

Dobová euforie po vzniku samostatného československého státu se spolu s nenávisť k válce proměnila v zášť vůči habsburské monarchii reprezentované habsburským rodem a katolickou církví. Výsledkem tak nebyla pouze likvidace symbolů představujících „barokní strádání a tehdejší útlak“ (zničení Mariánského sloupu na Staroměstském náměstí, útoky na sochy Jana Nepomuckého a dalších světců, odstraňování soch Habsburků aj.).⁹ Nenávist se rovněž promítla do národnostních problémů. Češi opojeni pocitem vítězů, kteří konečně získali „svou“ vysněnou republiku, v níž měli dominantní postavení, začali Němce pojímat jako cizince odpovědné za vyvolání války.¹⁰ Původní vize, že budou bráni jako rovnoprávní občané, tak poměrně brzy vzala za své.¹¹

Specifickým vývojem prošly také česko-slovenské vztahy. Na ideu čechoslovakismu, tzn. na teorii, podle níž tvoří Češi a Slováci jeden národ, se odvolával již československý zahraniční odboj za první světové války (např.

---

⁹ Např. KLIMEK, Antonín: *Velké dějiny zemí Koruny české. Svazek 13. 1918-1929.* (Dále jen *Velké dějiny zemí Koruny české. Svazek 13*). Paseka, Praha 2000. S. 150n, s. 213n.

¹⁰ Např. KURAL, Václav: *Konflikt místo společenství. Češi a Němci v československém státě (1918-1938)*. Nakladatelství R., Praha 1993. S. 8n, s. 12, s. 14.

¹¹ GALANDAUER, Jan: *Vznik Československé republiky 1918. Programy, projekty, perspektivy*. Svoboda, Praha 1988. S. 164.

memorandum T. G. Masaryka pro britskou vládu roku 1915,¹² tzv. *Tříkrálová deklarace*¹³ aj.). Po vzniku republiky se čechoslovakismus stal dokonce státní ideologií. Primárním důvodem ale nebyla jazyková či historická spřízněnost (i když obojím bylo při vzniku republiky argumentováno), ale ta skutečnost, aby Češi a Slováci v novém státě představovali národnostní většinu.¹⁴ Slováci tak byli sice chápáni jako spojenci Čechů proti Němcům, kteří představovali největší národnostní menšinu,¹⁵ ovšem ani tak se nemohli zcela ztotožnit s novou národní koncepcí. Heslo „Pryč od Říma“ či teorie o odčinění Bílé hory a třistaletého útlaku jim nebyla zcela vlastní.¹⁶ Kromě nesouladu v církevních otázkách zproblematicovala vzájemné vztahy také jazyková otázka, jejíž hlavní příčinou bylo používání češtiny v oficiální komunikaci na Slovensku,¹⁷ personální problémy (nedostatečné zastoupení Slováků v politice, ve školství, na úřadech atd.),¹⁸ stížnosti na likvidaci slovenského průmyslu¹⁹ či nesouhlas s provedením pozemkové reformy.²⁰ Situaci také přirostřovaly návrhy o slovenské autonomii, které se začaly objevovat již od roku 1921.²¹ Komplikované poměry v československé politice (časté pády vlády či boj o post prezidenta v roce 1935) situaci rovněž nepomáhaly.²²

Nově vzniklý stát byl také nucen vytvořit si svou novou koncepci. Vize Tomáše Garrigua Masaryka byla postavena na vymanění se z rakouského vlivu a

---

¹² *Masarykovo memorandum britskému ministrovi zahraničních věcí E. Greyovi „Samostatné Čechy“ („Independent Bohemia“)*. Květen 1915. In: GALANDAUER, J.: c. d. S. 267.

¹³ *Deklarace českých poslanců na Říšské radě a zemských sněmech proti postupu Rakousko-Uherska při brestlitevském mírovém jednání – Tzv. Tříkrálová deklarace*. 6. ledna 1918. In: GALANDAUER, J.: c. d. S. 294.

¹⁴ JOHN, Miloslav: *Čechoslovakismus a ČSR 1914–1938*. Baroko&Fox, Beroun 1994. S. 58n.

¹⁵ KURAL, V.: c. d. S. 14.

¹⁶ RYCHLÍK, Jan: *Češi a Slováci ve 20. století. Česko-slovenské vztahy 1914-1945*. Academic Electronic Press, Bratislava 1997. S. 98.

¹⁷ Tamtéž. S. 79-82.

¹⁸ Tamtéž. S. 84n.

¹⁹ Tamtéž. S. 93nn.

²⁰ Tamtéž. S. 89n.

²¹ Tamtéž. S. 104.

²² KURAL, V.: c. d. S. 137nn.; BAROTŠ, Josef – TRAPL, Miloš: *Československo 1918-1938. Fakta, materiály, realie*. Univerzita Palackého v Olomouci, Olomouc 1994. S. 61n.

na podpoře západních mocností.²³ Katolická církev začala být chápána jako nenárodní (až protinárodní). Tradice československého národa byla založena na českobratrské církvi²⁴ a svým demokratickým zaměřením se odvolávala na demokracii z doby husitství.²⁵ Tento stav přímo souvisel s diskuzí o smyslu českých dějin, ke které došlo ještě před první světovou válkou.

2.1. Spor o smysl českých dějin

Obrazy dějin vždy odrážejí určitou konceptualizaci minulosti, která vychází ze společenského kontextu. Dochází tak ke vzájemnému ovlivňování společnosti, historiků a dějin jako obrazů minulosti.²⁶ Cílem této diskuze označované jako spor o smysl českých dějin bylo formulování a odůvodnění existence českého národa, kterou podle Miloše Havelky česká společnost nikdy nepovažovala za zcela samozřejmou.

„Česká otázka“ se stala otázkou smyslu, identity a perspektivy novodobého češství. Diskuze kolem ní však nikdy nebyly snadno uchopitelné a jednoznačné, ale vrstvil se na sebe významově i tematicky. Kromě odůvodnění a budování národní kultury a civilizační identity se také zabývaly posláním české vlasti a jejích obyvatel, problémy české mentality a národního charakteru a přemýšlely o postavení českého (potažmo československého) národa a jeho vymezení vůči silnějším a větším sousedům. V českém prostředí tak došlo k „jedinečnému způsobu tematizace dějin

---

²³ KURAL, V.: c. d. S. 21n.

²⁴ KLIMEK, A.: *Velké dějiny zemí Koruny české*. Svazek 13. S. 152n.

²⁵ GALANDAUER, J.: c. d. S. 163.

²⁶ HERMANN, Tomáš: *Emanuel Rádl a české dějepisectví. Kritika českého dějepisectví ve sporu o smysl českých dějin*. (Dále jen *Emanuel Rádl a české dějepisectví*). Univerzita Karlova v Praze, Praha 2002. S. 10.

a jejich reflexe“,²⁷ jež byly motivovány zájmem o českou přítomnost s tím vědomí, že ta je ovlivněna minulostí a zároveň sama ovlivňuje budoucnost. Význam diskuze dokazuje množství a rozličnost jejích přispěvatelů (filozofové, historikové, politikové, teologové, literáti atd.)

Za příčiny sporu je možno podle Havelky označit boj o pravost rukopisů a rozpor mezi faktickým a ekonomickým postavením českých zemí, což vedlo k znehodnocení pseudostylizací a k přeformulování politických zájmů.²⁸ Vlastní spor se však rozpoutal teprve roku 1909²⁹ článkem Jindřicha Vančury *Čím se Masaryk zavděčil českému dějepisu*,³⁰ v němž Masaryka označil za důsledného obhájce Palackého.³¹

Masaryk byl přesvědčen o tom, že existence všech národů má nějaký důvod. Tvrdil totiž, že je ovlivňuje Prozřetelnost, která má pro ně nějaký plán. Ani historie proto nemůže být nahodilá. Primárním úkolem historiků je tento plán odhalit a přesvědčit národy, aby podle něj postupovaly. Masaryk za základní princip českého národa považoval humanitu, která byla podle něj poprvé použita během husitské revoluce. Protože ta byla násilně přerušena protireformací, byl přesvědčen o tom, že je nynějším úkolem Čechů navrátit se k odkazu husitství a pokračovat v jeho tradici. Tohoto odkazu si podle něj již byli vědomi představitelé národního obrození.³² Masaryk ve své koncepci tedy kladl důraz na náboženský charakter české minulosti, „českou otázku“ pojímal jako náboženskou a byl přesvědčen o tom, že proniká

---

²⁷ HAVELKA, Miloš: *Spor o smysl českých dějin 1895-1938*. (Dále jen *Spor o smysl českých dějin 1895-1938*). In: *Spor o smysl českých dějin. 1895-1938*. Torst, Praha 1995. S. 9.

²⁸ Tamtéž. S. 7-11.

²⁹ S tímto názorem ale nesouhlasí všichni autoři. Např. Josef Hanzal za vlastní počátek sporu považuje rok 1898, kdy proti názorům T. G. Masaryka vystoupil J. Goll a J. Pekař. HANZAL, Josef: *Josef Pekař*. Mladá fronta. Praha, 1992. S. 31n. Naopak s Havelkovým názorem se ztotožňuje Tomáš Hermann, který za počátek sporu označuje stejný článek. HERMANN, T.: *Emanuel Rádl a české dějepisectví*. S. 68.

³⁰ HAVELKA, M.: *Spor o smysl českých dějin 1895-1938*. S. 19.

³¹ HANZAL, J.: *c. d.* S. 32.

³² HAVELKA, M.: *Spor o smysl českých dějin 1895-1938*. S. 16n.

celými českými dějinami. V nich hledal kontinuální vývoj humanitních idejí, který pro něj představovalo spojení husitství, reformace a národního obrození.³³

Proti Masarykově vizi se postavili představitelé Gollovy školy v čele s Josefem Pekařem, kteří zastávali názor o historické kontinuitě národa.³⁴ Tvrdili totiž, že ani národní obrozenci nenavazovali přímo na českou reformaci. Za hlavní sílu českých dějin považovali národní vědomí. Masarykovu koncepci tak pokládali pouze za romantickou vizi.³⁵

Tato diskuze původně probíhala pouze mezi odborníky a vedla se především o použitou metodologii,³⁶ ovšem roku 1912 ji zpopularizoval Jan Herben sérií článků. Spor tak přiblížil širokým vrstvám obyvatel a posunul ho k problémům definování národní kultury a české identity.³⁷ Vypuknutí války a následný vznik republiky dal podnět k novému promýšlení problému, koncepce Masaryka se v poválečném kontextu totiž najednou zdála pravdivější než v předválečné době.

Během období první republiky byla vrcholem diskuze mezi Josefem Pekařem a Janem Slavíkem, která probíhala na přelomu dvacátých a třicátých let³⁸ a jež se posunula k otázkám o teorii a praxi historického poznání. Ve třicátých letech na ni navázaly problémy spojené s periodizací českých dějin. Protože se spor v podstatě zformalizoval a uklidnil, začaly se objevovat příspěvky, jež ho primárně shrnovaly a reflektovaly jeho výsledky. Masarykův výklad dějin se tak proměnil v jeden ze zakladatelských mýtů novodobého československého státu,³⁹ který se největší

---

³³ HANZAL, J.: *c. d.* S. 31, s. 33.

³⁴ HAVELKA, M.: *Spor o smysl českých dějin 1895-1938.* S. 16n.

³⁵ HANZAL, J.: *c. d.* S. 32n.

³⁶ Tamtéž. S. 34.

³⁷ HAVELKA, M.: *Spor o smysl českých dějin 1895-1938.* S. 24.

³⁸ Tamtéž. S. 32.

³⁹ HAVELKA, Miloš: „Smysl“, „pojetí“ a „kritiky dějin“; historická „identita“ a historické „legitimizace“ (1938-1989). (Dále jen „Smysl“, „pojetí“ a „kritiky dějin“). In: *Spor o smysl českých dějin 2. 1938-1989. Posuny a akcenty české otázky.* Torst, Praha 2006. S. 8n.

oblíbeně těšil mezi členy protestantských církví.⁴⁰ Obhajoba Masarykova náboženského smyslu dějin se ovšem podle Havelky začala využívat jako potvrzení individuálních názorů některých přispěvatelů. Jako typický příklad uvádí články J. B. Čapka.⁴¹

Koncepce T. G. Masaryka však nezůstala dlouho dominantní. Vlivem meziválečné situace (politické, sociální, kulturní, ekonomické aj. změny, národnostní problémy, ohrožení státní samostatnosti atd.) totiž došlo k rozsáhlým kritikám první republiky a jejích vizí, a tak rovněž k rozchodu s Masarykovým pojetím. V tomto duchu se nesly také poválečné názory, které se vrátily k původnímu zdroji, tedy k postoji Palackého.⁴² K obnovení názorů Masaryka došlo teprve po sametové revoluci.⁴³

2.1.1. Vyjádření J. B. Čapka ke sporu o smysl českých dějin

Jan Blahoslav Čapek se v novinách skutečně poměrně intenzivně vyjadřoval ke „sporu Masaryk – Pekař“,⁴⁴ jak jej nazýval, a to proto, že ho stále pokládal za živý a aktuální problém,⁴⁵ o jehož řešení společnost ještě nebyla plně rozhodnuta.⁴⁶ Roku 1935 napsal: „Je pro nás povzbuzením, abychom se sami opravdově zabývali těmito otázkami, jejichž význam je nedozírný; nejde tu naprosto o mrtvou historii.“⁴⁷ Proto se domnívám, že jeho primárním cílem bylo apelovat na čtenáře, aby se o tuto diskuzi začali více zajímat.

---

⁴⁰ HAVELKA, M.: „Smysl“, „pojetí“ a „kritiky dějin“. S. 32.

⁴¹ HAVELKA, M.: *Spor o smysl českých dějin 1895-1938*. S. 39.

⁴² HAVELKA, M.: „Smysl“, „pojetí“ a „kritiky dějin“. S. 11-27.

⁴³ Tamtéž. S. 58.

⁴⁴ ČAPEK, Jan Blahoslav: *Bláhový vykladač Masarykovy osobnosti*. In: *Čin*, roč. 1, 1929/1930. S. 647.

⁴⁵ ČAPEK, Jan Blahoslav: *Nejedlého dílo o Masarykovi*. In: *Čin*, 1931/1932, roč. 3, č. 27. S. 628n.; ČAPEK, Jan Blahoslav: *Sborník Vůdce generací*. (Dále jen *Sborník Vůdce generací*). In: *Čin*, 1931/1932, roč. 3, č. 43. S. 1017n.; ČAPEK, Jan Blahoslav: *K Masarykově filozofii českých dějin*. (Dále jen *K Masarykově filozofii českých dějin*). In: *Kostnické jiskry*, roč. 17, 1935, č. 10. S. 73.

⁴⁶ ČAPEK, J. B.: *Sborník Vůdce generací*. S. 1017n.

⁴⁷ ČAPEK, J. B.: *K Masarykově filozofii českých dějin*. S. 73.

Čapek byl přesvědčen, že Masaryk svou koncepci vymýšlel s tím, že jednou pomůže při zakládání samostatného československého státu. Nechápal ji tedy jako romantickou vizi, ale jako cíleně promyšlený plán.⁴⁸ Byl si však již vědom toho, že tato koncepce je přijatelnější pro protestanty, na rozdíl od Pekařovy koncepce, jejíž příznivce nacházel především u členů katolické církve.⁴⁹

Čapek sám sebe sice považoval za zastávce Masarykova pojetí českých dějin,⁵⁰ proto také radil, aby husitství bylo začleněno do každého pokusu o periodizaci českých dějin,⁵¹ ovšem jeho mínění se s Masarykovým neshodovalo doslova. Čapek tvrdil, že se nejprve musí rozhodnout o smyslu dějin obecně, a teprve poté mohou filozofové a další teoretici hledat smysl dějin konkrétních národů.⁵² Upozorňoval také na to, že dějiny národů nejsou nikdy tvořeny pouze jednou ideou.⁵³ Sám jejich smysl našel v propagaci duchovního a mravního ideálu.⁵⁴ Za vrchol českých dějin pokládal dobu husitské revoluce proto, že podle něj byla nejmrvnější českým obdobím.⁵⁵

2.2. Situace v české literatuře

Literární život byl vždy vnímán jako „zvláštní společensko-kulturní fenomén“,⁵⁶ do něhož se promítaly různé názory i celkové směřování společnosti.

---

⁴⁸ ČAPEK, Jan Blahoslav: *K Masarykovu pojetí národa*. (Dále jen *K Masarykovu pojetí národa*). In: *Národní osvobození*, roč. 13, 1936, č. 57. S. 2.

⁴⁹ ČAPEK, J. B.: *K Masarykově filozofii českých dějin*. S. 73.

⁵⁰ ČAPEK, Jan Blahoslav: *K otázce o smyslu našich dějin*. (Dále jen *K otázce o smyslu našich dějin*). In: *Čin*, roč. 1, 1929/1930. S. 813.

⁵¹ ČAPEK, Jan Blahoslav: *Čechy a Evropa*. (Dále jen *Čechy a Evropa*). In: *Naše doba*, roč. 42, 1934/1935. S. 474.

⁵² ČAPEK, J. B.: *K otázce o smyslu našich dějin*. S. 811.

⁵³ Tamtéž. S. 812.

⁵⁴ ČAPEK, J. B.: *K Masarykově filozofii českých dějin*. S. 73.

⁵⁵ ČAPEK, J. B.: *K Masarykovu pojetí národa*. S. 2.

⁵⁶ MED, Jaroslav: *Literární život ve stínu Mnichova*. Academia, Praha 2010. S. 7.

V literatuře se tak tematizovaly politické problémy, které byly rovněž reflektovány v publicistice. Právě ta nejvíce působila na vědomí společnosti.

Pro celá dvacátá léta byla typická snaha o identifikaci literatury s novým státem.⁵⁷ Také v oblasti literatury se diskutovalo a psalo o projevech nenávisti k Habsburkům, k Rakousku-Uhersku a ke katolické církvi.⁵⁸ Dominantní vliv zde sehrála proletářská kultura a revoluční tvorba se svou představou, že komunismus sjednotí vědu, morálku i společenské rozpory.⁵⁹

Ve třicátých letech byla literatura spolu se státem donucena vyrovnat se s hospodářskou krizí i nárůstem nedemokratických tendencí. Obojí v ní bylo také často reflektováno jako systémová porucha. Krize v demokracii se promítla rovněž do literatury, v níž ideologická stanoviska začala převažovat nad původními estetickými zájmy. Spisovatelé se s tímto stavem vyrovnávali především individuálně.⁶⁰ Většina z nich se však snažila objevit charakteristické rysy češství⁶¹ (např. národní jazyk,⁶² husitskou tradici,⁶³ svatováclavskou tradici,⁶⁴ vztah k rodné zemi,⁶⁵ objevení barokní tradice⁶⁶ atd.), které plánovali využít jako možnou oporu pro identitu státu a její demokracii.⁶⁷

---

⁵⁷ MED, J.: *c. d.* S. 7n.

⁵⁸ PUTNA, Martin C.: *Česká katolická literatura 1918-1945*. Torst, Praha 2010. S. 172, 177n.

⁵⁹ KLIMEK, Antonín: *Velké dějiny země Koruny české*. Svazek 14. 1929-1938. Paseka, Praha 2002. S. 94.; MED, J.: *c. d.* S. 9.

⁶⁰ MED, J.: *c. d.* S. 8, s. 30nn, s. 44.

⁶¹ Tamtéž. S. 18.

⁶² Tamtéž. S. 117.

⁶³ MED, J.: *c. d.* S. 125.; PUTNA, M. C.: *c. d.* S. 239.

⁶⁴ MED, J.: *c. d.* S. 125-132.

⁶⁵ Tamtéž. S. 145n.

⁶⁶ Tamtéž. S. 140.

⁶⁷ Tamtéž. S. 32.

3. Jan Blahoslav Čapek

Následující kapitola pojednává o osobnosti Jana Blahoslava Čapka, jemuž jsem se věnovala již v bakalářské diplomové práci s názvem *Kritické myšlení Jana Blahoslava Čapka v Kostnických jiskrách mezi lety 1931-1936*.⁶⁸

Jan Blahoslav Čapek se narodil 6. listopadu 1903 v Třebechovicích pod Orebem. Jeho otec působil jako českobratrský farář, což se později odrazilo nejen v názorech J. B. Čapka a v jeho odborné činnosti, ale také v působení jeho sourozenců.⁶⁹

J. B. Čapek studoval gymnázium v Pardubicích, Hradci Králové a Rychnově nad Kněžnou, kde v roce 1923 maturoval. Další vzdělání získal na Filozofické fakultě Karlovy univerzity, kde vystudoval obor čeština-angličtina. Jeho první významnou prací, která vzbudila pozornost, byla roku 1934 habilitační práce *Československá literatura toleranční (1781-1861)*. Dílo bylo oceňováno hned z několika důvodů. Literární historikové kladně hodnotili to, že se Čapek v práci zaměřil na význam lidové tvorby⁷⁰ a že se pokusil zařadit dosud opomíjenou protestantskou literaturu do celkového vývoje československé literární tvorby.⁷¹ Dále odborná veřejnost dílo kvitovala s nadšením z toho důvodu, že poukazovalo na vztah a jednotu Čechů a Slováků od dob pobělohorských, s důrazem kladeným na dobu

---

⁶⁸ KILIANOVÁ, Iva: *Kritické myšlení Jana Blahoslava Čapka v Kostnických jiskrách mezi lety 1931-1936*. Olomouc 2014. (Nepublikovaná diplomová práce). Obhájená na Katedře bohemistiky Univerzity Palackého v Olomouci 29. 5. 2014.

⁶⁹ Starší bratr byl stejně jako otec českobratrským farářem, sestra se stala učitelkou náboženství a druhý bratr působil jako filozof.

⁷⁰ JAKUBEC, Jan: *Jan Blahoslav Čapek: Československá literatura toleranční 1781-1861: 2 svazky*. (Dále jen *Čapek: Československá literatura toleranční*). In: *Časopis pro moderní filologii*, roč. 20, 1934, č. 2. S. 190.

⁷¹ A. H. [autorská šifra]: *Jan B. Čapek: Dva básníci osamělé větve*. In: *Čin*, roč. 3, 1931/1932, č. 7. S. 161.

od konce 18. století. Této skutečnosti si všimli téměř všichni recenzenti díla.⁷² Podle mého názoru tuto skutečnost nejlépe vystihl R. Urban: „Z autorovy pečlivé práce pozná čtenář, čím byli Češi Slovákům v XV., XVI. a XVII. stol. a čím zase byli Slováci Čechům v dobách protireformace, že mají totiž značný podíl na záchraně českého jazyka a duchového obsahu doby předbělohorské v XVII. a XVIII. stol. (...) bylo jen k našemu národnímu i náboženskému prospěchu, že jsme nebyli v minulosti spojitými nádobami, ale jedním národním celkem.“⁷³ Všichni recenzenti se proto shodli na tom, že toto dílo významným způsobem dokazuje Masarykovo pojetí českých dějin.⁷⁴

Dále na sebe J. B. Čapek výrazně upozornil svým zapojením do odborné diskuze ohledně doby vzniku díla *Nová rada*. Čapek se domníval, že bylo napsáno těsně po nástupu Václava IV. na trůn, na rozdíl od většinově sdíleného názoru, že vzniklo až v průběhu jeho vlády (kolem roku 1394) a inspirací k napsání byly chybné kroky Václava IV. jako panovníka. Čapek u něj tak potažmo zdůraznil didaktickou, moralistní a teologickou funkci na úkor zábavné. Navíc také tvrdil, že označovat dílo jako alegorické není vhodné. Spíše doporučoval užívání termínu symbolika.⁷⁵

Významná je rovněž jeho publicistická činnost. Do nejrůznějších novin přispíval už od dvacátých let 20. století. Některé z nich později redigoval, např.

---

⁷² JAKUBEC, J.: *Čapek: Československá literatura toleranční*. S. 190.; VOLF, Josef: *Jan B. Čapek: Československá literatura toleranční 1781-1861*. In: *Časopis Národního musea*, roč. 108, 1934. S. 134.

⁷³ URBAN, R.: *Jan B. Čapek: Československá literatura toleranční 1781-1861, I/II*. In: *Náboženská revue československé církve*, roč. 6, 1934. S. 236.

⁷⁴ Například JAKUBEC, J.: *Čapek: Československá literatura toleranční*. S. 193. PRAŽÁK, Albert.: *Čapek, J. B.: Československá literatura toleranční 1781-1861*. In: *Naše věda*, roč. 15, 1934. S. 79.; VOLF, J.: *c. d.* S. 137.

⁷⁵ Řešeno v následujících příspěvcích – BARTOŠ, František Michálek: *Jan B. Čapek: Alegorie Nové rady a Theriobulie*. In: *Časopis Matice moravské*, roč. 62, 1938. S. 284-285., ODLOŽILÍK, Otakar: *Vznik a funkce Nové rady*. In: *Časopis Matice moravské*, roč. 63-64, 1939/1940. S. 201-203., NEČAS, Jaroslav: *Jan B. Čapek: Vznik a funkce Nové rady*. In: *Kostnické jiskry*, roč. 21, 1939, č. 4. S. 23-24., Pat., J. [autorská šifra]: *Jan B. Čapek: Alegorie Nové rady a Theriobulie*. In: *Česká mysl*, roč. 33, 1937, č. 5. S. 311-312.

noviny *Kostnické jiskry* (mezi lety 1931-1936),⁷⁶ časopis *Kritika, Slovanská věda*, knižnici *Špalíček* aj. Jako literární kritik je Pavlem Fraenklem řazen mezi představitele čtvrté kritické generace spolu s Františkem Götzem, Antonínem Matějem Píšou, Bedřichem Václavkem a Karlem Teigem.⁷⁷ Většina jeho současníků jej však zařazuje pouze mezi žáky Jaroslava Vlčka⁷⁸ a jeho nástupce Jana Jakubce,⁷⁹ které zase J. B. Čapek označuje za žáky T. G. Masaryka.⁸⁰ Proto lze předpokládat, že v jejich odkazu pokračoval i on.

Během druhé světové války pracoval Čapek v lexikografické a bibliografické skupině Slovníku jazyka českého, ale byl také trestně nasazen v Luftschutzu.⁸¹ Po válce působil na Karlově univerzitě, ovšem po únorovém převratu roku 1948 směl vyučovat už jen starší českou literaturu. Mezi lety 1959 až 1968 však nesměl přednášet vůbec, proto pracoval v Památníku národního písemnictví v oddělení výstavnictví. Roku 1968 byl rehabilitován, ale již o tři roky později musel odejít do nuceného důchodu. Zemřel 10. září 1982 v Praze.

„Tematické rozpětí publikovaného i dosud rukopisného díla Jana B. Čapka je velice široké a zahrnuje celé velké obory literární vědy a historie a zasahuje i do nepatrných zákoutí mnoha dalších humanitních věd.“⁸² Jako literární historik psal o představitelích staročeské literatury, o literatuře reformační, obrozenecké i

---

⁷⁶ Tuto informaci uvádí dosavadní literatura různě. *Lexikon české literatury* Čapka jako hlavního redaktora *Kostnických jisker* uvádí mezi lety 1930-1936. *Lexikon české literatury. A-G*. S. 377. Podle J. Štěpána zastával Čapek tuto funkci až mezi lety 1930-1936. ŠTĚPÁN, J.: *J. B. Čapek – bibliografie článků*. Na základě informací získaných přímo z novin, je však možno s jistotou určit, že J. B. Čapek ve funkci hlavního redaktora působil mezi lety 1931-1936. *Do nového roku, do nového ročníku*. In: *Kostnické jiskry*, roč. 19, 1937, č. 1. S. 1.

⁷⁷ ŠALDA, František Xaver: *Trochu metakritiky*. In: Šaldův zápisník. Svazek 3. Československý spisovatel Praha 1991. S. 20.

⁷⁸ Pat., J. [autorská šifra]: *c. d.* S. 311n.

⁷⁹ G. [autorská šifra]: *J. B. Čapek: Duch literatury předbřeznové a předmájové*. In: *Národní osvobození*, roč. 15, 1938, č. 255. S. 5.

⁸⁰ ČAPEK, Jan Blahoslav: *Definitivní dílo Jakubcovo*. In: *Čin*, roč. 1, 1929/1930. S. 540.

⁸¹ ČAPKOVÁ, Dagmar: *Jan Blahoslav Čapek. K desátému výročí úmrtí literárního historika, prozaika, filozofa, básníka a komeňologa J. B. Čapka*. (Dále jen *Jan Blahoslav Čapek. K desátému výročí úmrtí*). Městský úřad v Brandýse nad Orlicí a Okresní úřad v Ústí nad Orlicí 1992. S. 4.

⁸² ŠTĚPÁN, Jan: *Jan Blahoslav Čapek – autor a redaktor Kostnických jisker*. In: J. B. Čapek. Jubilejní sborník 1903-2003. Nakladatelství L. Marek, Brno 2004. S. 92.

o literatuře přelomu 19. a 20. století. Sám byl také autorem dvou básnických sbírek *Slovo nad světlem* (1929) a *Boj o milost* (1931) a prozaického díla *Za jazyk přibitý* (1970).

Autoři sborníku o J. B. Čapkovi, který byl vydán u příležitosti výročí narození, se shodují v tom, že jeho hlavní vědecká činnost byla zaměřena na komeniologické studie, v nichž se zabýval veškerým působením Jana Amose Komenského a jeho pozdějším přínosem, tedy tzv. comenianismem.⁸³ Na základě svého výzkumu se však domnívám, že Čapek Komenskému v průběhu třicátých let nevěnuje více prostoru než jiným tématům.⁸⁴

Čapek se na jeho osobu zaměřil pravděpodobně až v pozdějších letech kvůli kladnému vztahu Komenského ke všem národům a jeho názoru o jejich rovnocennosti, ale také díky tomu, že skrze osobu Komenského podle Čapka došlo k propojení všech národů, především však spojení Čechů a Slováků.⁸⁵ J. B. Čapek si později právě Komenského zvolil jako svůj hlavní vzor a díky tomu se snažil budovat stále lepší lidskou společnost. Proto varoval před ztrátou stupnice hodnot, před opuštěním humanistických tradic a před omezeným myšlením.⁸⁶

Zkoumal také antropismus, tedy veškeré podněty k utváření lidství ve všestranném zdokonalení. Studoval ho především jako reakci na nacismus a komunismus v padesátých letech v ČSR. Právě kvůli němu byl opakovaně vyslýchán a sledován komunistickou stranou.⁸⁷ Vyučovat v padesátých letech však nesměl kvůli svému náboženskému přesvědčení. Následující slova napsal 30. července 1957 v jednom ze svých dopisů: „Není pravda, že bych říkal nějaké teze

---

⁸³ Název pro tento typ studií vymyslel sám J. B. Čapek. ČAPKOVÁ, Dagmar: *Jan Blahoslav Čapek (1903-1982). K stému výročí narození.* (Dále jen *Jan Blahoslav Čapek (1903-1982). K stému výročí narození.*) In: J. B. Čapek. Jubilejní sborník 1903-2003. Nakladatelství L. Marek, Brno 2004. S. 14.

⁸⁴ Více v kapitole 6. *Baroko a pobělohorské období v pojetí Jana Blahoslava Čapka.*

⁸⁵ ČAPKOVÁ, D.: *Jan Blahoslav Čapek. K desátému výročí úmrtí.* S. 11n.

⁸⁶ Tamtéž. S. 10n.

⁸⁷ ČAPKOVÁ, D.: *Jan Blahoslav Čapek (1903-1982). K stému výročí narození.* S. 14nn.

náboženské; ovšem nenaučil jsem se ještě říkat, že Hus vlastně nebyl osobnost náboženská apod.“⁸⁸

Už svými současníky byl Čapek chápán jako velmi „nábožensky cítící autor“,⁸⁹ což podle mnohých z nich dokázal již svou habilitační prací.⁹⁰ Podobně jej charakterizoval i Martin C. Putna, podle kterého byl J. B. Čapek „propagátorem významu literatury pro život a sebevímání české protestantské komunity. Na literární půdě stejně trvale připomínal význam autorů vzešlých z protestantské tradice nebo jí inspirovaných – aniž by vlastní církevní příslušnost zdůrazňoval jako velké téma; z jeho volby témat a přístupu k nim byla zřejmá.“⁹¹ Tento postoj je patrný i v jeho publicistické činnosti. Význam víry a náboženského cítění sice nejvíce zdůrazňuje v periodících určených primárně protestantům, např. *Kostnické jiskry*, *Náboženská revue československé církve* aj., avšak nevyhýbá se jim ani ve zbylých novinách.

3.1. Autorské šifry a pseudonymy J. B. Čapka

Jan Blahoslav Čapek nepodepisoval všechny své články celým svým jménem, některé publikoval pod autorskými pseudonymy či šiframi, což tehdy bylo zcela běžné. *Lexikon české literatury* uvádí, že jako pseudonym používal jméno Jan Styr a autorské šifry J. B. Č., jbě, Jek, -k., nk.⁹² Jan Štěpán v díle *J. B. Čapek - Jubilejní sborník 1903-2003* však uveřejnil bibliografický soupis Čapkových článků v týdeníku *Kostnické jiskry*, do něhož jsou zařazeny i články podepsané ještě jinými

---

⁸⁸ KARPATSKÝ, Dušan: *Z korespondence J. B. Čapka Dušanu Karpatskému (a jednou též naopak)*. In: J. B. Čapek. Jubilejní sborník 1903-2003. Nakladatelství L. Marek, Brno 2004. S. 116.

⁸⁹ JAKUBEC, J.: *Jan Blahoslav Čapek: Československá literatura toleranční*. S. 192.

⁹⁰ Obzvláště to zdůrazňuje Albert Pražák. PRAŽÁK, A.: *c. d.* S. 78n.

⁹¹ PUTNA, M. C.: *c. d.* S. 267.

⁹² *Lexikon české literatury. Osobnosti, díla, instituce*. 1. díl, A-G. (Dále jen *Lexikon české literatury*, A-G). Academia, Praha 1985.

šiframi.⁹³ Článek *Socialism a náboženství*⁹⁴ je podepsán šifrou J-k, článek *Básníci matkám*⁹⁵ šifrou Č a článek *J. A. Komenský a jeho památník v Nivnici*⁹⁶ šifrou R. Problémem je, že Štěpánův soupis obsahuje poměrně dost nepřesností a chyb. Zaznamenává například články, které Čapek prokazatelně nenapsal, ale pouze se například podílel na překladu recenzovaného díla, účastnil se sjezdu, o němž je článek atd. Dále obsahuje články, které nejsou podepsané vůbec žádnou autorskou šifrou, naopak mnoho článků podepsaných prokazatelnou autorskou šifrou zde úplně pomíjí. Chyby jsou také v samotných názvech článků.⁹⁷

Karel Tauš, současník J. B. Čapka, ve svém *Slovníku zkratk, novinářských šifer, pseudonymů a časopisů pro čtenáře novin*⁹⁸ z roku 1947 podává rovněž informace o tom, jak se J. B. Čapek v novinách podepisoval. Jako novinářskou šifru mu však přiznává pouze J. B. Č. Nezmiňuje tedy ani jeho pseudonym, ani další šifry uveřejněné v *Lexikonu*. Čapkovi nepřisuzuje ani jednu z autorských šifer, které navíc uvádí J. Štěpán. Šifra J-k není v Taušově *Slovníku* zmíněna vůbec, uvádí pouze jí podobné, šifru jK⁹⁹ a šifru J. K,¹⁰⁰ které však používali jiní autoři. Stejný názor zastává v případě autorského podpisu písmenem Č.¹⁰¹, R.¹⁰² i jí podobné značce – r.¹⁰³. Na základě délky textu, který Čapkovi věnoval, nelze říci, že by jeho šifrám a pseudonymům nevěnoval dostatečnou pozornost. Právě naopak, J. B. Čapkovi je

---

⁹³ ŠTĚPÁN, Jan: *J. B. Čapek – bibliografie článků v týdeníku Kostnické jiskry*. (Dále jen *J. B. Čapek – bibliografie článků*). In: Jubilejní sborník 1903-2003. Nakladatelství L. Marek, Brno 2004. S. 161-169.

⁹⁴ ČAPEK, Jan Blahoslav: *Socialism a náboženství*. (Dále jen *Socialism a náboženství*). In: *Kostnické jiskry*, roč. 14, 1932, č. 19. S. 143n.

⁹⁵ *Básníci matkám*. In: *Kostnické jiskry*, roč. 14, 1932, č. 50. S. 328.

⁹⁶ *J. A. Komenský a jeho památník v Nivnici*. In: *Kostnické jiskry*, roč. 15, 1933, č. 24. S. 179.

⁹⁷ KILIANOVÁ, I.: *Bibliografie článků J. B. Čapka v Kostnických jiskrách podle Jana Štěpána*. In: c. d. S. 19-21.

⁹⁸ TAUŠ, Karel: *Slovník cizích slov, zkratk, novinářských šifer, pseudonymů a časopisů pro čtenáře novin*. Karel Jelínek, Blansko 1947.

⁹⁹ Tamtéž. S. 351.

¹⁰⁰ Tamtéž. S. 351.

¹⁰¹ Tamtéž. S. 125.

¹⁰² Tamtéž. S. 641.

¹⁰³ Tamtéž. S. 641.

věnováno až nadstandardně mnoho prostoru. Navíc ho Tauš považoval za „horlivého účastníka poválečného kulturního dění důsledně přispívajícího k utužení slovesné a myšlenkové jednoty československé.“¹⁰⁴

Protože se mi nepodařilo s jistotou prokázat, které z výše jmenovaných autorských šifer J. B. Čapek ve třicátých letech skutečně používal, vycházejí závěry mé práce pouze z textů prokazatelně podepsaných Čapkem. Konkrétně se jedná o články podepsané celým jeho jménem nebo šiframi J. B. Č. a jbc. Nepoužívám tedy žádné články podepsané jakýmkoli jinými šiframi.

O některých dalších šifrách lze však skutečně uvažovat jako o autorských šifrách J. B. Čapka, tedy alespoň na stránkách *Kostnických jisker*. V pokračování článku *Socialism a náboženství*¹⁰⁵ zde totiž sám Čapek píše, že v některých případech používá značku J-k. Pro snadnější orientaci čtenáře, kdo je skutečným autorem článku, se odvolává na seznam autorských zkratek, který by měl být uveřejněn na konci každého čísla. V žádném z čísel, které jsem zkoumala, jsem však tento seznam nenašla.

K většímu upřesnění autorů článků podle mě přispívá až *Obsah Kostnických jisker*, který nejspíše býval součástí každého posledního dvojčísla ročníku. Zde je totiž u některých článků místo šifry Č., již byly články v novinách původně podepsány, uvedena prokazatelná autorská šifra J. B. Čapka.¹⁰⁶ Problémem je, že ani tak s jistotou nelze prohlásit, že Čapek je skutečně autorem všech takto původně podepsaných článků, protože u dalších je stejná šifra Č. použita i v *Obsahu*, nebo zde

---

¹⁰⁴ TAUŠ, K.: c. d. S. 343.

¹⁰⁵ ČAPEK, J. B.: *Socialism a náboženství*. S. 184n.

¹⁰⁶ Jedná se o články: *Dílo Platónovo*. In: *Kostnické jiskry*, roč. 16, 1934, č. 48. S. 289., *Josef Potent: Lyonští studenti*. (Přel. Vinc. Svoboda. Nakl. Kvasnička a Hampl v Praze 1934.). In: *Kostnické jiskry*, roč. 16, 1934, č. 40. S. 234., *Nutnost záchrany starých slovenských památek na Slovensku*. In: *Kostnické jiskry*, roč. 16, 1934, č. 42. S. 248., *Úvaha velikonoční*. In: *Kostnické jiskry*, roč. 16, 1934, č. 13. S. 85., ČAPEK, Jan Blahoslav: *Vladimír Čapek: Apoštol Pavel. Život a dílo*. (Nákladem Svazu SČME-YMCA. V Praze 1934.). In: *Kostnické jiskry*, roč. 16, 1934, č. 34-35. S. 197.

článek není uveřejněn vůbec.¹⁰⁷ Podobný problém panuje u článků podepsaných –k, některé z nich jsou navíc psány slovensky.¹⁰⁸

Domnívám se, že výše zmíněné informace lze podobným způsobem aplikovat i na některé články v jiných novinách (např. *Naše doba*, *Nová svoboda*), v nichž jsem se setkala se šiframi (-k, R.), které uvádí *Lexikon* nebo *Sborník*. Tyto články však podle mě neodpovídají po obsahové, formální ani stylistické stránce těm textům, které Čapek prokazatelně napsal ve třicátých letech.¹⁰⁹

---

¹⁰⁷ František Němeček: *New York: zamlženo*. (Nakl. Sfinx-B. Janda v Praze, 1934.) In: Kostnické jiskry, roč. 16, 1934, č. 40. S. 234., *Tvůrcové dějin*. In: Kostnické jiskry, roč. 16, 1934, č. 44. S. 261., *Marseilleská výstraha pro nás*. In: Kostnické jiskry, roč. 16, 1934, č. 45. S. 270.

¹⁰⁸ Za všechny uvádím alespoň jeden příklad. A. Macht: *Masarykove myšlienky*. (Nakl. Čin, Praha 1931.) In Kostnické jiskry, roč. 13, 1931, č. 44. S. 320.

¹⁰⁹ KILIANOVA, I.: *Autorské šifry a pseudonymy Jana Blahoslava Čapka*. In: c. d. S. 16-19.

4. Noviny, ve kterých J. B. Čapek publikoval ve třicátých letech 20. století

Součástí hesla *Jan Blahoslav Čapek v Lexikonu českých osobností*¹¹⁰ je výběrový soupis novin a časopisů, do nichž Čapek během svého života přispíval. U většiny z nich je dokonce uveden rok jeho prvního příspěvku. Pro potřeby této práce byly vybrány pouze ty noviny, které vycházely v českém prostředí a do nichž přispíval v průběhu třicátých let.

Ze seznamu uvedeného v *Lexikonu* proto vypadla následující periodika (roky v závorkách informují o tom, odkdy podle *Lexikonu* do nich J. B. Čapek přispíval): *Čteme* (od roku 1943), *Dělnická osvěta* (od roku 1942), *Slovenská věda* (od roku 1948), *Tvorba* (od roku 1946) a slovenská periodika *Naša veda*, *Prúdy*, *Slovenská literatúra*, *Slovenské smery*. U žádného z těchto slovenských časopisů není uvedeno, kdy do nich Čapek začal přispívat.¹¹¹

Dále byla ze seznamu vyloučena ta periodika, která ve třicátých letech nevycházela. Konkrétně se jedná o časopis *Host* (od roku 1924), byl vydáván pouze do roku 1929;¹¹² *Kmen* (od roku 1926), také vycházel jen do roku 1929;¹¹³ *Kritika* (od roku 1925), která vycházela do roku 1928,¹¹⁴ *Literární svět* (od roku 1927), jenž existoval pouze mezi lety 1927-1928;¹¹⁵ *Sever a východ* (od roku 1925), vycházel do roku 1930.¹¹⁶ Práce se nezabývá ani časopisem *Zlatý máj*. U toho *Lexikon*

---

¹¹⁰ *Lexikon české literatury, A-G*. S. 377n.

¹¹¹ Tamtéž. S. 377.

¹¹² KUBÍČEK, Jaromír: *Bibliografie novin a časopisů na Moravě a ve Slezsku v letech 1918-1945*. Státní vědecká knihovna, Brno 1989. S. 39.

¹¹³ *Lexikon české literatury. Osobnosti, díla, instituce*. 2. díl, K-L. (Dále jen *Lexikon české literatury, K-L*). Academia, Praha 1993. S. 732n,735n.

¹¹⁴ Tamtéž. S. 982n.

¹¹⁵ Tamtéž. S. 1210n.

¹¹⁶ *Lexikon české literatury. Osobnosti, díla, instituce*. 4. díl, S-T. (Dále jen *Lexikon české literatury, S-T*). Academia, Praha 2008. S. 84n.

nezmiňuje přesnou dobu Čapkova působení v něm, ovšem periodikum vycházelo až od roku 1956.¹¹⁷

Při procházení zbylých novin byly však objeveny další, do kterých Čapek ve třicátých nepsal. Jedná se o časopis *Český lid*,¹¹⁸ u kterého *Lexikon* neuvádí dobu působnosti Čapka, časopis *Zvon*¹¹⁹, do nějž měl Čapek přispívat od roku 1940,¹²⁰ a noviny *Nová svoboda*,¹²¹ do nichž měl přispívat od roku 1924.¹²²

4.1. Základní charakteristika periodik, do kterých

J. B. Čapek přispíval ve třicátých letech

Cílem této podkapitoly je představit jednotlivé noviny, v nichž se objevovaly Čapkovy články. Zabývám se zde proto pouze těmi, ve kterých Čapek v průběhu třicátých let skutečně publikoval. Popis novin *Nová svoboda* a časopisu *Český lid* tedy není předmětem mého zájmu. Důvodem této stručné charakteristiky je skutečnost, že na styl a obsah jednotlivých novinových a časopiseckých příspěvků neměla vliv pouze doba jejich vzniku a společenské prostředí, ale rovněž primární zaměření periodika či jeho předpokládaná čtenářská základna.

---

¹¹⁷ <http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=241>. [Cit. 23. 2. 2016].

¹¹⁸ *Český lid* byl časopis, jehož články se zabývaly lidovou kulturou a tradicemi. Vycházel mezi lety 1891-1914, poté mezi lety 1923-1932. Obnoven byl roku 1946, od roku 1951 se jedná o čistě folkloristický časopis. *Lexikon české literatury, A-G*. S. 495n.

¹¹⁹ Týdeník *Zvon* vycházel mezi lety 1900-1941 s podtitulem *Týdeník beletristický a literární*. Jeho dominantní část tvořilo publikování románů na pokračování a poezie. *Lexikon české literatury. Osobnosti, díla, instituce*. 4. díl, U-Ž. (Dále jen *Lexikon české literatury, U-Ž*). Academia, Praha 2008. S. 1794-1800.

¹²⁰ *Lexikon české literatury, A-G*. S. 377.

¹²¹ *Nová svoboda* vycházela od dubna 1924 do srpna 1938. Původně nesla podtitul *Pokrokový týdeník*, v prosinci 1930 byl však změněn na *List pro informaci hospodářskou, kulturní a politickou*.

KUBÍČEK, Jaromír a kol.: *Noviny České republiky 1919-1945*. Sv. 2. Část 1. (Dále jen *Noviny České republiky*). Sdružení knihoven ČR, Brno 2004. S. 254.

¹²² *Lexikon české literatury, A-G*. S. 377.

4.1.1. *Časopis Národního musea*

Tento časopis začal vycházet již roku 1827 jako čtvrtletník. I z toho důvodu byl několikrát přejmenován. První tři roky své existence byl vydáván pod názvem *Časopis Společnosti Vlasteneckého muzea v Čechách*. Poté byl přejmenován na *Časopis českého musea*. Pod tímto titulem byl vydáván mezi lety 1830-1923. Pak již začal vycházet jako *Časopis Národního musea*.¹²³

Po celou dobu jeho existence, tedy od vzniku až do dnešní doby (vydávání bylo přerušeno v letech 1941-1948), bylo jeho cílem předkládat aktuální stav bádání a nejnovější informace veřejnosti. Ve skutečnosti se však jednalo téměř výlučně o příspěvky teoretičtějšího a náročnějšího charakteru.

Již v prvním programu si jeho redaktoři stanovili, že časopis se bude zabývat také literaturou, a to českou i světovou. Stěžejní však byly historické, vlastivědné, přírodovědné a hospodářské příspěvky. Nejspíše kvůli odlišným typům článků byly roku 1918 vytvořeny dva oddělené oddíly, duchovědný a přírodovědný.

V rámci literárních příspěvků byla v průběhu národního obrození prezentována především krásná literatura, čímž chtěli autoři časopisu demonstrovat její žánrovou různorodost. Později se důraz přenesl hlavně na ediční činnost starých textů, ovšem literárněvědné studie byly až do poloviny 20. století jednou z hlavních složek časopisu.¹²⁴

Jan Blahoslav Čapek zde v průběhu třicátých let publikoval dva příspěvky, první v roce 1932, druhý roku 1935, oba v oddílu duchovědném.

---

¹²³ <http://www.nm.cz/publikace/publikace-detail.php?id=8>. [Cit. 14. 3. 2016].

¹²⁴ *Lexikon české literatury, A-G*. S. 394-397.

4.1.2. *Časopis Matice moravské*

Vydávat tento čtvrtletník začala Matice moravská v Brně roku 1869 s cílem šířit národní vědomí v poněmčené oblasti. Zaměřen byl proto na vlastivědu Moravy v nejširším slova smyslu a objasňování národní minulosti.¹²⁵ Časopis se věnoval historii, topografii, geografii, filologii a dalším oblastem. Zpočátku nebyly vyloučeny ani přírodovědné příspěvky. Ke změně došlo v sedmdesátých letech 19. století, kdy byl zcela pozměněn ráz časopisu. Tehdy se totiž snížil počet odběratelů i pravidelných čtenářů. Aby došlo k opětovnému čtenářskému zájmu, byla snížena vědecká úroveň článků, jejichž novým cílem byla popularizace poznatků. Ani tyto snahy však nezabránilly zastavení vydávání roku 1883. K obnovení činnosti periodika došlo až roku 1890, kdy se z něj opět stal vědecký časopis, který však měl být svým výkladem srozumitelný také široké veřejnosti. Postupně také docházelo ke snižování počtu přírodovědných článků.¹²⁶

V období první republiky byly součástí příspěvků nejen recenze vědeckých knih, ale i beletrie. V rámci článků o české literatuře byly stěžejní hlavně ty, které se zabývaly, starší českou literaturou a národním obrozením.¹²⁷ V meziválečném období byla činnost časopisu pozitivně ovlivněna vznikem brněnské univerzity, avšak v posledních letech protektorátu bylo jeho vydávání opět zastaveno. Časopis však byl obnoven již roku 1946. Vycházel také v době komunistického režimu, kromě roku 1949, kdy byl zastaven kvůli redakčním problémům.¹²⁸

Čapek do periodika přispíval od roku 1931 a v průběhu třicátých let zde bylo uveřejněno celkem pět jeho článků. Zjištěná skutečnost upravuje informace

---

¹²⁵ *Lexikon české literatury, A-G*. S. 392.

¹²⁶ CHOCHOLÁČ, Bronislav: *Matice Moravská. Dějiny spolku od počátku do současnosti*. Matice moravská, Brno 1997. S. 7-14. In: http://www.malice-moravska.cz/pdf/malice_dejiny.pdf. [Cit. 14. 3. 2016].

¹²⁷ *Lexikon české literatury, A-G*. S. 393.

¹²⁸ CHOCHOLÁČ, B.: *c. d.* S. 9-15. In: http://www.malice-moravska.cz/pdf/malice_dejiny.pdf. [Cit. 14. 3. 2016].

z *Lexikonu*, který v rámci hesla *Jan Blahoslav Čapek* udává, že v něm působil až od roku 1932.¹²⁹ U hesla *Časopis Matice moravské* je však navíc uvedeno, že zde Čapek publikoval až do roku 1967.¹³⁰

4.1.3. *Časopis pro moderní filologii*

Tento časopis vznikl z iniciativy Klubu moderních filologů roku 1911 a od té doby vychází nepřetržitě. Jeho cílovou skupinou byli v době první republiky kromě lingvistů také středoškolští učitelé, kteří často přispívali drobnějšími články.¹³¹ Příspěvky, jež se zde nacházely, byly věnovány nejen češtině, ale i dalším živým evropským jazykům. V případě bohemistiky se primárně zajímaly o směřování literatury 19. století, o komparatistiku a překladové práce.

Původně byla cílem časopisu rovnováha mezi lingvistickými a literárními příspěvky, avšak od třicátých let začaly výrazně převažovat lingvistické otázky. Od padesátých let se zde literární články téměř neobjevují. Časopis se totiž začal profilovat jako konkurence periodika *Listy filologické*, které se zajímaly především o klasické jazyky.¹³²

Nejspíše proto se ve třicátých letech v tomto periodiku nachází pouze jeden příspěvek J. B. Čapka, konkrétně v dubnovém čísle roku 1940. Jedná se o shrnutí přednášky o periodizaci českého baroka.¹³³ Zjištěná informace vyvrací mínění *Lexikonu*, který udává, že do periodika Čapek přispíval již od roku 1939.¹³⁴

---

¹²⁹ *Lexikon české literatury, A-G*. S. 377.

¹³⁰ Tamtéž. S. 392n.

¹³¹ *Čtvrtstoletí Klubu moderních filologů a Časopisu pro moderní filologii*. In: *Časopis pro moderní filologii*, roč. 22, 1935/1936, č. 2. S. 197.

¹³² *Lexikon české literatury, A-G*. S. 399nn.

¹³³ ČAPEK, Jan Blahoslav: *O periodizaci českého baroka. (Souhrn přednášky, proslovené dne 8. května 1940 na členském večeru KMF.)* (Dále jen *O periodizaci českého baroka*). In: *Časopis pro moderní filologii*, roč. 26, 1939/1940, č. 4. S. 528-536.

¹³⁴ *Lexikon české literatury, A-G*. S. 377.

4.1.4. *Česká mysl*

Česká mysl byl první oficiální filozofický časopis, který začala vydávat roku 1900 společnost Jednota filozofická. Od počátku byla jeho cílem propagace československé filozofie. Příspěvky měly čtenáře informovat o současném vývoji československé filozofie, ale také o myslitelích starších dob, kteří měli vztah k českému či slovenskému prostředí. Časopis sice neměl jít zcela ve stopách filozofie T. G. Masaryka, nicméně jeho zakladatelé, František Krejčí a František Čáda, Masaryka považovali za svou hlavní inspiraci. Látkou filozofického uvažování byly soudobé veřejné události. Proto se zde kromě filozofických příspěvků objevovaly články o psychologii, sociologii, pedagogice, estetice i religionistice. Všechny podněty měly být čtenáři aplikovány na oblast společenského a hospodářského života.

Roku 1938 bylo vydávání periodika pozastaveno, k obnovení však došlo ještě během války roku 1941. Definitivně však byla jeho činnost ukončena už roku 1948.¹³⁵

J. B. Čapek zde v průběhu třicátých let publikoval celkem tři články, jeden r. 1933, zbylé dva roku 1935. Všechny měly charakter hlavních článků.¹³⁶ Tato informace doplňuje *Lexikon*, který neuvádí rok prvního Čapkova příspěvku.¹³⁷

4.1.5. *Čin*

Tento týdeník vycházel od října 1929 až do února 1939, kdy byl úředně zastaven.¹³⁸ V průběhu jeho vydávání byl opakovaně upravován nejen jeho název,

---

¹³⁵ <https://www.phil.muni.cz/fil/scf/komplet/casop.html>. [Cit. 14. 3. 2016].

¹³⁶ *Česká mysl*, roč. 26, 1930-*Česká mysl*, roč. 34, 1938.

¹³⁷ *Lexikon české literatury, A-G*. S. 377.

¹³⁸ Tamtéž. S. 502.

ale také frekvence jeho vydání. V červenci 1933 mu byl dán podnázev *Týdeník pro kulturní a jiné veřejné otázky*, od ledna roku 1935 vycházel již jako čtrnáctideník pod názvem *List pro kulturní a jiné veřejné otázky*.¹³⁹

Přestože časopis byl oficiálním časopisem legionářského nakladatelství *Čin*, nebylo cílem vytvořit čistě nakladatelský časopis, tedy preferovat pouze produkci jednoho nakladatelství. Jeho primárním cílem byla kritická činnost a obrana demokratické kultury, přestože časopis byl levicově nakloněn. Tuto skutečnost podle mého mínění potvrzují i osobnosti jeho hlavních redaktorů. Od roku to byla Marie Majerová, kterou roku 1937 nahradil Bohumil Přikryl.

Časopis navíc sympatizoval s protestantismem, proto jeho součástí byly poměrně výrazné útoky proti katolické církvi a jejím představitelům i členům. Programovým ukazatelem se stalo smýšlení T. G. Masaryka, což dokládaly jeho citáty, jež byly nedílnou součástí každého čísla.

Časopis se směřoval na kulturní otázky v širším slova smyslu, součástí tedy byly články a recenze o české i zahraniční kultuře (o literatuře, divadlu i filmu a výtvarném umění), ale také příspěvky historické, politické, hospodářské, sociologické, sociální aj.¹⁴⁰

J. B. Čapek patřil mezi jeho pravidelné autory, působil zde již od prvního ročníku.

4.1.6. *Kostnické jiskry*

Kostnické jiskry – List budící české svědomí byl evangelický čtrnáctideník,¹⁴¹ který byl vydáván společností Kostnická jednota od 6. října 1914,¹⁴² která se již

---

¹³⁹ KUBÍČEK, J.: *Noviny České republiky 1919-1945*. S. 64.

¹⁴⁰ *Lexikon české literatury, A-G*. S. 500nn.

¹⁴¹ KILIANOVA, I.: *Kostnické jiskry*. In: c. d. S. 14-21.

od roku 1903, tedy od svého založení, snažila sjednotit dvě větve protestantismu, kalvínskou a luteránskou,¹⁴³ což se jí podařilo roku 1918. *Kostnické jiskry* se tak staly jedním z oficiálních periodik Českobratrské církve evangelické.¹⁴⁴ Hlavním posláním této nové církve a tedy i periodika byla podpora vzdělání s důrazem na velkou minulost československého národa, vlastenectví, politické demokracie a mravního života jejích členů, k čemuž se přihlásila již při vzniku synod.¹⁴⁵ Zároveň bylo přiznáno, že zvláštní projevy a vděčnosti budou po celou dobu existence církve a jejích periodik¹⁴⁶ věnovány T. G. Masarykovi.¹⁴⁷

V roce 1929 začal tento časopis vycházet s pozměněným názvem *Kostnické jiskry – List československých evangelíků*. Kromě názvu se změnila i frekvence jeho vydávání, vycházel již každý týden.¹⁴⁸ Název tohoto periodika byl upraven ještě dvakrát, vždy se však změna týkala pouze podtitulu. Poprvé v únoru roku 1939, kdy byl pozměněn na *Evangelický týdeník*, podruhé v srpnu 1942. Tehdy *Kostnické jiskry* získaly podtitul *Evangelický list* a vycházet začaly opět jen dvakrát měsíčně.¹⁴⁹ Nakonec však byly během války pozastaveny. K jejich obnovení došlo hned po válce, tedy ještě v roce 1945.¹⁵⁰

Jan Blahoslav Čapek do *Kostnických jisker* začal přispívat již roku 1924,¹⁵¹ roku 1931 se dokonce stal jejich hlavním redaktorem a v této funkci setrval šest let.

---

¹⁴² KUBÍČEK, J. a kol.: *Časopisy České republiky od počátku do roku 1918*. Sv. 1. Část 1. Moravská zemská knihovna, Brno 2010. S. 293.

¹⁴³ PUTNA, M. C.: c. d. S. 239.

¹⁴⁴ P., F. [autorská šifra]: *Církev česko-bratrská*. Nákladem České misijní jednoty, Olomouc 1920. S. 3.

¹⁴⁵ Tamtéž. S. 10.

¹⁴⁶ Mezi další oficiální periodika této církve patřily *Českobratrské hlasy*, *Českomoravská jednota*, *Evangelické listy*, *Hus*, *Husův odkaz*, *Kalich*, *Nový život*, *Šťastné mládí* a *Za pravdou*. P., F: *Církev česko-bratrská*.

¹⁴⁷ ŘÍČAN, Rudolf: *Jak došlo k sjednocení českých církví augsburského vyznání a helvétského vyznání roku 1918*. In: *Církev v proměnách času*. Sborník k 50. Výročí spojení českobratrské církve evangelické. Kalich, Praha 1969. S. 13n.

¹⁴⁸ KUBÍČEK, J.: *Noviny České republiky 1918-1945*. S. 176n.

¹⁴⁹ Tamtéž. S. 176n.

¹⁵⁰ TAUŠ, K.: c. d. S. 409.

¹⁵¹ ŠTĚPÁN, J.: *J. B. Čapek – bibliografie článků*. S. 161.

Poté patřil už jen mezi občasně přispěvatele, a to až do své smrti. Výše zmíněné informace doplňují informace z *Lexikonu*, podle kterého sem Čapek přispíval až od roku 1930.¹⁵²

4.1.7. *Křesťanská revue*

Měsíčník *Křesťanská revue* vydávala od roku 1927 YMCA – Křesťanské sdružení mladých lidí,¹⁵³ jejíž zakladatelé Emanuel Rádl a Josef Lukl Hromádka byli zároveň prvními hlavními redaktory periodika.¹⁵⁴ Časopis se profiloval jako prostor pro dialog o aktuálních společenských, kulturních a politických otázkách z hlediska křesťanského smýšlení.¹⁵⁵ Oba hlavní redaktoři chtěli pomocí časopisu zpopularizovat představu křesťanství jako praktického naplňování evangelia v civilním životě. Rádl se navíc hlásil k odkazu T. G. Masaryka v politickém směru. Důraz proto kladl na demokratické prvky a křesťanský základ, což mělo také vliv na obsah časopisu.¹⁵⁶

Křesťanské tendence kromě samotného názvu časopisu dokládají i názvy jeho rubrik, např. rubrika Rozhledy nesla podtituly *Po životě náboženském a církevním*, *Náboženství a politika*, *Náboženství a umění*, *Náboženství a věda* nebo rubrika *Z náboženské poesie*. Ne všechny však byly součástí každého čísla.¹⁵⁷

---

¹⁵² *Lexikon české literatury. A-G. S. 377.*

¹⁵³ *Křesťanská revue*, roč. 6, 1933, č. 4. S. 128.

¹⁵⁴ HERMANN, Tomáš – MUSIL, Jan: *Zakladatel Křesťanské revue Emanuel Rádl a projekt edice jeho spisů*. (Dále jen *Zakladatel Křesťanské revue Emanuel Rádl*). In: <http://www.krestanskarevue.cz/Zakladatel-Krestanske-revue-Emanuel-Radl-a-projekt-edice-jeho-spisu-Tomas-Hermann-Jan-Musil.html>. [Cit. 16. 3. 2016].

¹⁵⁵ HOŠEK, Pavel: Redakční úvodník. In: <http://www.krestanskarevue.cz/Redakcni-uvodnik-1-2006.html>. [Cit. 16. 3. 2016].

¹⁵⁶ HERMANN, T. – MUSIL, J.: *Zakladatel Křesťanské revue Emanuel Rádl*. In: <http://www.krestanskarevue.cz/Zakladatel-Krestanske-revue-Emanuel-Radl-a-projekt-edice-jeho-spisu-Tomas-Hermann-Jan-Musil.html>. [Cit. 16. 3. 2016].

¹⁵⁷ *Křesťanská revue*, roč. 3, 1929/1930–*Křesťanská revue*, roč. 12, 1938/1939.

J. B. Čapek sem začal přispívat nejpozději během sezóny 1929/1930. Jeho příspěvky byly součástí hlavních článků, ale také vycházely v rubrice *Literatura* a *Z náboženské poesie*. Do časopisu totiž přispíval i básněmi, a to jak svými vlastními (např. *Žalmový sen*¹⁵⁸), tak i překladovou tvorbou (např. *Modlitba za bitvy*¹⁵⁹). Tato informace doplňuje *Lexikon*, který neuvádí rok prvního Čapkova příspěvku do tohoto periodika.¹⁶⁰

4.1.8. *Lidové noviny*

Lidové noviny začaly vycházet jako politický deník Lidové strany 16. prosince 1893,¹⁶¹ o čemž svědčil už jejich podtitul *Orgán strany lidové na Moravě*. Pod tímto názvem však vycházel jen do roku 1908.¹⁶² Nový podtitul, *List národního souručenství*, dostalo periodikum teprve 2. 4. 1939.¹⁶³

V průběhu celých třicátých let vycházely noviny až pětkrát denně,¹⁶⁴ nejčastější však bylo Ranní a Polední vydání. Obsah každého Ranního čísla se skládal z hlavních zpráv a sekcí *Denní zprávy*, *Dnes a zítra*, *Soudní síň*, *Kulturní kronika*, *Národní hospodář* a *Tělesná výchova*. Polední číslo tvořily opět hlavní denní zprávy z domova i ze světa, zprávám však byl věnován větší prostor než ráno, dále rubrika *Tělesná výchova*. Navíc přibyla rubrika *Příroda a zahrádka*. Výjimečné bylo pondělní číslo, které se skládalo pouze z *Denních zpráv*, *Nedělního sportu* a rubriky *Literární pondělí*.

---

¹⁵⁸ ČAPEK, Jan Blahoslav: *Žalmový sen*. In: Křesťanská revue, roč. 3, 1929/1930, č. 3. S. 82.

¹⁵⁹ KOERNER, Theodor: *Modlitba za bitvy (1813)*. In: Křesťanská revue, roč. 12, 1938/1939, č. 6. S. 177.

¹⁶⁰ *Lexikon české literatury, A-G*. 377.

¹⁶¹ KUBÍČEK, J.: *Noviny České republiky 1919-1945*. S. 188.

¹⁶² <http://noviny.vkol.cz/kramerius/PShowPeriodical.do?id=53&it=>. [Cit. 1. 3. 2016].

¹⁶³ KUBÍČEK, J.: *Noviny České republiky 1919-1945*. S. 188.

¹⁶⁴ Tamtéž. S. 188.

J. B. Čapek sem přispíval teprve od roku 1940, a to pouze do sekce *Kulturní kronika* nebo *Literární pondělí*. Výše zmíněná informace upravuje mínění *Lexikonu*, který udává, že v novinách Čapek působil již od roku 1938.¹⁶⁵

4.1.9. *Literární noviny*

Toto periodikum vycházelo od 9. března 1927 do 14. června 1941, avšak mezi červnem 1932¹⁶⁶ až 23. listopadem 1934¹⁶⁷ byla jejich činnost z důvodů finanční krize pozastavena¹⁶⁸. Po válce bylo vydávání novin opět obnoveno roku 1946, existovaly však už pouze pět let. Periodikum původně vycházelo jako čtrnáctideník, což se odrazilo roku 1935 i v jeho názvu – *Čtrnáctideník kulturního člověka*. V lednu 1939 byla změněna frekvence jeho vydávání na měsíčník. To se opět promítlo i do názvu – *Měsíčník po literaturu a kulturní reportáž*.¹⁶⁹

Cílem novin bylo přiblížit literaturu širokým vrstvám, proto byly jejich pravidelnou součástí informace o soudobé knižní a nakladatelské činnosti, ovšem se zaměřením na lidového čtenáře. V souvislosti s politickou situací třicátých let ale postupně rozšiřovaly svůj zájem na veškeré kulturní dění, zajímaly se tedy i o film, divadla, výstavy apod. Více se také začaly zabývat starší českou literaturou, o slovenskou literaturu a o tradici českého jazyka.¹⁷⁰ Typické pro ně rovněž bylo neustálé zdůrazňování jejich politické nestrannosti.¹⁷¹

---

¹⁶⁵ *Lexikon české literatury, A-G*. S. 377.

¹⁶⁶ <http://archiv.ucl.cas.cz/index.php?path=LitN/6.1932/9/1.png>. [Cit. 1. 3. 2016].

¹⁶⁷ <http://archiv.ucl.cas.cz/index.php?path=LitN/7.1934-1935/1/1.png>. [Cit. 1. 3. 2016].

¹⁶⁸ *O osud Literárních novin*. (Dále jen *O osud Literárních novin*). In: *Národní osvobození*, roč. 10, 1933, č. 77. S. 3.

¹⁶⁹ KUBÍČEK, J.: *Noviny České republiky 1919-1945*. S. 190.

¹⁷⁰ *Lexikon české literatury, K-L*. S. 1204n.

¹⁷¹ *O osud Literárních novin*. S. 3.

J. B. Čapek zde v průběhu třicátých let publikoval pouze jeden svůj článek, konkrétně roku 1931¹⁷² a jeden překlad básně roku 1940.¹⁷³ Tato skutečnost vyvrací informaci z *Lexikonu*, který udává, že do novin Čapek přispíval od roku 1930.¹⁷⁴

4.1.10. Náboženská revue československé církve

Tento časopis, který se profiloval jako oficiální časopis Církve československé,¹⁷⁵ začal vycházet roku 1929. Původně se jednalo o čtvrtletník, od roku 1933 vycházel již jednou za dva měsíce. Další změnu přinesl rok 1936, kdy periodikum začalo vycházet pouze pod názvem *Náboženská revue*.¹⁷⁶

Cílem periodika byla především informační funkce. Podle představ redaktorů mělo sloužit výhradně pro potřeby církve, proto měly jeho příspěvky zejména propagovat tuto církev, případně obhajovat její ideje.¹⁷⁷ Revue byla chápána zároveň jako vědecký i lidový časopis.¹⁷⁸ Sama církev se pokládala za přímého pokračovatele Jana Husa a jednoty bratrské.¹⁷⁹ Pojetí časopisu odpovídalo i rozložení rubrik. Kromě hlavních článků zde existovala rubrika *Rozhledy po životě církevním, Rozhledy po školství, Rozhledy po písemnictví, Knihy, Časopisy*, nepravidelné sekce *Různé, Nekrolog, Diskusní koutek, Rozhledy po teologii* a *Hlídka kulturní*.¹⁸⁰

---

¹⁷² ČAPEK, Jan Blahoslav: *Čeho je třeba českému románu*. In: Literární noviny, roč. 5, 1931, č. 3. S. 3.

¹⁷³ NIETZE, Friedrich: *Píseň opojení*. In: Literární noviny, roč. 13, 1940, č. 9. S. 213.

¹⁷⁴ *Lexikon české literatury, A-G*. S. 377.

¹⁷⁵ Od roku 1971 zní její oficiální název Církev československá husitská. FRÝDL, David: *Zrod Církve československé (husitské)*. In: 90 let Církve československé husitské. Sborník. Církev československá husitská, Praha 2010. S. 17.

¹⁷⁶ *Náboženská revue*, roč. 8, 1936.

¹⁷⁷ *K našemu programu*. In: *Náboženská revue československé církve*, roč. 5, 1933, č. 2. S. 49.

¹⁷⁸ Tamtéž. S. 49.

¹⁷⁹ KOVÁŘ, František: *Do desátého ročníku*. In: *Náboženská revue*, roč. 10, 1938, č. 1. S. 3.

¹⁸⁰ *Náboženská revue československé církve*, roč. 2, 1930-*Náboženská revue*, roč. 12, 1940.

V průběhu třicátých let zde J. B. Čapek publikoval dva články, oba roku 1933. *Lexikon* však udává, že zde působil již od roku 1930.¹⁸¹

4.1.11. *Národní osvobození*

Národní osvobození byl deník, který začal vycházet v lednu 1924.¹⁸² Od počátku byla jeho činnost úzce spojena s československým odbojem, navazuje totiž na tradici legionářských časopisů (např. *Naše samostatnost*, *Československý deník*) založených T. G. Masarykem,¹⁸³ čemuž odpovídá obsah jednotlivých rubrik. Kromě běžných rubrik typu *Denní kronika*, *Soudní síň*, *Tělesná výchova*, *Národní hospodář* aj. byly součástí jednotlivých čísel také přílohy – *Legionářský týdeník*, *Hlídky – sokolská*, *DTJ*, *junácká*, *hasičská*, *střelecká*, *Slovenské hlasy*.¹⁸⁴

Významnou složku tvořily také literární zprávy. Kromě rubriky *Kulturní hlídka* informující o divadelních, filmových a literárních novinkách zde byla také rubrika *Beseda*, kterou tvořily fejetony, ukázky z knih a básní. I v rámci příloh měla literatura své zastoupení. Příloha s názvem *Hodina nedělního čtení* obsahovala opět ukázky z české i zahraniční knižní kultury.

Bojovný charakter zůstal pro noviny příznačným rysem i během první republiky. Už od konce dvacátých let se zde objevovaly články varující před nacismem a fašismem, které postupem doby získávaly z pochopitelných důvodů stále větší prostor.¹⁸⁵ To však vedlo k tomu, že bylo vydávání novin 25. ledna 1939 zastaveno.¹⁸⁶ K jejich obnovení po válce sice došlo, konkrétně během roku 1946,

---

¹⁸¹ *Lexikon české literatury, A-G*. S. 377.

¹⁸² KUBÍČEK, J.: *Noviny České republiky 1919-1945*. S. 226.

¹⁸³ <http://www.zasvobodu.cz/narodni-osvobozeni/>. [Cit. 1. 3. 2016].

¹⁸⁴ *Národní osvobození, 1930-Národní osvobození, 1939*.

¹⁸⁵ <http://www.zasvobodu.cz/narodni-osvobozeni/>. [Cit. 1. 3. 2016].

¹⁸⁶ KUBÍČEK, J.: *Noviny České republiky 1919-1945*. S. 226.

ovšem únorový převrat 1948 zapříčinil v březnu stejného roku nejprve změnu jejich redakce, brzy po tom byly ale noviny zcela zakázány.¹⁸⁷

J. B. Čapek do novin přispíval po celou dobu třicátých let, články byly vždy publikovány v sekci *Kulturní hlídka* nebo v *Besedě*.

4.1.12. Naše doba

Vznik *Naší doby* inicioval Tomáš Garrigue Masaryk v roce 1893 a stal se jeho prvním hlavním redaktorem. Spolu s ním zde působili Josef Kaizl, František Drtina, Jan Laichter a František Čáda. Od svého počátku se tak časopis profiloval jako kulturně politický a protitradicionalistický. Jeho cílem byl rozvoj moderního kriticismu a interakce vědeckého, veřejného i uměleckého života domácího se zahraničním. V tomto odkazu pokračovala také následující generace přispěvatelů, kteří byli většinou žáky zakladatelů periodika, např. J. Vlček, J. Jakubec, Z. Kalista, F. M. Bartoš. Veřejně se k tomuto odkazu přihlásila svým programem v ročníku 1923/1924, ale také v pozdějších letech. Odkaz T. G. Masaryka, a to politický, kulturní i literární, byl totiž častou součástí příspěvků nejrůznějšího charakteru.

Podtitul novin zněl *Revue po vědu, umění a život sociální*, čemuž odpovídal rovněž charakter příspěvků a jejich rozdělení do jednotlivých rubrik (*Rozhledy politické, Rozhledy hospodářské, Po životě náboženském a církevním, Literatura – krásná, poučná* aj.). Součástí tak byly články o politickém dění, slovenských problémech, školství, recenze beletrie i odborných knih, a to jak české, tak zahraniční produkce. Probíhala zde také propagace české otázky a sporu o smysl českých dějin.

---

¹⁸⁷ <http://www.zasvobodu.cz/narodni-osvobozeni/>. [Cit. 1. 3. 2016].

Ve třicátých a čtyřicátých letech se změnil charakter příspěvků, z portrétů osobností a z interpretací děl významných autorů se staly články obecnějšího a zároveň popularizujícího rázu. Články procházely přísnou cenzurou dokonce ještě v době protektorátu. Ani počet jejich čísel za rok nebyl nijak omezen, stále se vydávalo deset čísel, proto byl po válce časopis i se svými členy obviněn z kolaborace. Přesto bylo jeho vydávání zastaveno teprve roku 1949.¹⁸⁸

J. B. Čapek se v průběhu třicátých let stal hlavním představitelem literárněhistorické oblasti *Naší doby*, především v době okupace byl potom jedním z nejstabilnějších příspěvatelů.¹⁸⁹ Jeho studie proto nalezneme jak mezi hlavními články, tak v rubrice *Literatura – krásná*.

4.1.13. *Naše věda*

Naše věda s podtitulem *Kritický měsíčník* byl vědecký časopis, jehož hlavním cílem bylo zveřejňování nejnovějších výsledků české vědy domácím i zahraničním vědcům a prezentace jejich kritického myšlení. Výsledkem proto byly články a studie úzké specializace, avšak s důrazem na mezioborové styky. Cílovou čtenářskou základnou byli především vědci.

Časopis se po celou dobu své existence, tedy mezi lety 1914-1950, snažil o rovnoměrné zastoupení příspěvků z humanitní, technické a přírodovědné oblasti. Součástí byly rovněž referáty a recenze k novým odborným knihám i k časopiseckým příspěvkům.¹⁹⁰

J. B. Čapek zde v průběhu třicátých let publikoval dva své články, první roku 1932, druhý roku 1938.

---

¹⁸⁸ *Lexikon české literatury. Osobnosti, díla, instituce.* 3. díl, *M-O*. Akademia, Praha 2000. S. 415-420.

¹⁸⁹ Tamtéž. S. 419.

¹⁹⁰ Tamtéž. S. 427n.

4.1.14. *Nové Čechy*

Měsíčník *Nové Čechy* s podtitulem *Pokroková revue* vycházel od 1918 do roku 1937.¹⁹¹ Svým zaměřením navazoval na periodika vycházející už v dobách Rakouska-Uherska, konkrétně na *Časopis Pokrokového Studentstva* a *Pokrokovou revue*.¹⁹² Oba byly vydávány stranou Státoprávně pokrokovou.¹⁹³ Původním cílem novin bylo vyburcovat český národ a obhájit ideu jeho svobody i svobody lidského myšlení. V tomto programu plánovaly pokračovat také *Nové Čechy*, rozdíl však spočíval v tom, že nyní již byly nezávislým tiskem, který neovlivňovala žádná politická strana. Důraz však stále kladly na český národ. Novým cílem měla být také propagace socialismu. Jeho redaktoři navíc zamýšleli využít noviny jako most mezi politiky a literárními pracovníky, kteří projevovali zájem o aktuální otázky, ale kteří nechtěli vstoupit do politického života.¹⁹⁴

J. B. Čapek do nich přispíval pouze roku 1931, kdy zde byly otištěny tři jeho příspěvky.¹⁹⁵ Tato informace doplňuje Lexikon, který udává, že do novin Čapek sice skutečně publikoval od roku 1931, ale už ne nereflektuje to, že sem přispíval pouze tento rok.¹⁹⁶

4.1.15. *Panorama*

Panorama – Kulturní zpravodaj byl měsíčník vydavatelství Družstevní práce, který vycházel mezi lety 1923 až 1951. Cílem bylo informování o jeho knižních novinkách od českých a zahraničních autorů, ale také o aktuálních literárních

¹⁹¹ http://aleph.nkp.cz/F/VILA98FTINTA4YP57F6FPYLTAAAPPF9XF9NGC2DIYYDVRHJHQ-31433?func=full-set-set&set_number=038503&set_entry=000008&format=999. [Cit. 15. 3. 2016].

¹⁹² ČAPEK, Emil: *Za sebou a před sebou. (Ještě k úvodu.)* (Dále jen *Za sebou a před sebou*). In: *Nové Čechy*, roč. 1, 1918, č. 1. S. 2.

¹⁹³ DYK, Viktor: *Slovo úvodní*. In: *Nové Čechy*, roč. 1, 1918, č. 1. S. 1.

¹⁹⁴ ČAPEK, E.: *Za sebou a před sebou*. S. 2-5.

¹⁹⁵ *Nové Čechy*, roč. 13, 1930-*Nové Čechy*, roč. 20, 1937.

¹⁹⁶ *Lexikon české literatury, A-G*. S. 377.

otázkách a kulturních problémech.¹⁹⁷ Tomu odpovídal název i charakter jednotlivých rubrik (*Hlasy o knihách, Nové knihy, Hlasy kritiky o našich posledních novinkách, Literatura* atd.) Jediným neliterárním oddílem byla rubrika *Krásná jizba*, která informovala o moderních trendech při zařizování domácnosti.

Ve třicátých letech se svými články zaměřoval především na literaturu národního obrození a 19. století, protože panovalo přesvědčení, že literatura této doby představuje vrchol národně obranné funkce, a proto může být v této době inspirací.¹⁹⁸

J. B. Čapek publikoval do tohoto periodika ve třicátých letech pouze jeden článek, konkrétně roku 1938.¹⁹⁹

4.1.16. Rozhledy

Původní název časopisu zněl *Literární rozhledy*. Ty patřily mezi časopisy, jejichž cílem bylo šíření informací o knižní kultuře a kultuře vůbec (divadlo, film, hudba, rozhlas). Důraz byl proto kladen především na příspěvky literárněkritické a literárněhistorické. Noviny však propagovaly hlavně knihy vydávané Svazem knihkupců a nakladatelů ČSR. Vycházely nejprve mezi lety 1907 až 1914, poté byly obnoveny roku 1923. Od roku 1932 začaly vycházet pod změněným názvem jako *Rozhledy po literatuře a umění*,²⁰⁰ pod kterým ale byly vydávány jen do roku 1935. Pak se jejich název zkrátil pouze na *Rozhledy*, přibyl však podtitul *Literatura – věda – umění*.²⁰¹ Poslední změna názvu byla spojena také se změnou hlavního redaktora,

---

¹⁹⁷ *Lexikon české literatury. Osobnosti, díla, instituce*. 3. díl, P-Ř. (Dále jen *Lexikon české literatury, P-Ř*). Academia, Praha 2000. S. 776nn.

¹⁹⁸ Tamtéž. S. 776nn.

¹⁹⁹ ČAPEK, Jan Blahoslav: *Sládkovič jako básník hrdinství*. In: *Panorama*, roč. 16, 1938, č. 3. S. 79-80.

²⁰⁰ *Lexikon české literatury, K-L*. S. 1208n

²⁰¹ *Rozhledy*, roč. 4, 1935-*Rozhledy*, roč. 7, 1938.

Miloslava Novotného vystřídal ve funkci František Halas.²⁰² Zajímavé je, že každá sezóna měla jiný počet čísel, ve dvacátých letech vycházelo průměrně deset čísel za rok, ve třicátých kolem 12 čísel za rok.²⁰³ Noviny zanikly roku 1938.²⁰⁴

Na rozdíl od prvních ročníků se *Rozhledy* zajímaly o nové literární proudy doma i v zahraničí a o jejich propagaci v českém prostředí. Stěžejní část však stále představovaly recenze nových knih. Větší prostor byl nově věnován mladým začínajícím literárním kritikům nejrůznějších názorů, tzn. literárním kritikům s pozitivním vztahem k Sovětskému svazu i katolicky orientovaným autorům.²⁰⁵ Obsah jednotlivých čísel netvořily pouze články, ale také ukázky z prózy a poezie.

J. B. Čapek v průběhu třicátých let přispíval pouze do *Literárních rozhledů* a *Rozhledů*. V *Literárních rozhledech* publikoval nejpozději během jejich poslední sezóny 1929/1930. Do *Rozhledů* napsal pouze jeden článek roku 1935. Tato informace upravuje *Lexikon*, který tvrdí, že v *Literárních rozhledech* působil Čapek až od roku 1930 a že v *Rozhledech* od roku 1935.²⁰⁶

4.1.17. Rozpravy Aventina

Tyto noviny začalo vydávat pražské nakladatelství Aventinum v září roku 1925 jako měsíčník.²⁰⁷ Od roku 1928 nesly podtitul *List pro kulturu, umění a kritiku*. Jejich primárním cílem sice byla propagace knih vydaných tímto nakladatelstvím,²⁰⁸ jejich dalším záměrem však byla kritická reflexe všeho soudobého umění, tedy

---

²⁰² *Rozhledy*, roč. 4, 1935-*Rozhledy*, roč. 7, 1938.

²⁰³ *Lexikon české literatury, K-L*. S. 1208n

²⁰⁴ *Lexikon české literatury, P-Ř*. S. 1293n.

²⁰⁵ Tamtéž. S. 1293n.

²⁰⁶ *Lexikon české literatury, A-G*. S. 377.

²⁰⁷ KOLARÍK, Karel: *Rozpravy Aventina. Skica historie nakladatelského časopisu Otakara Štorcha-Mariena*. In: http://scb.wdr.cz/scb_zpravy_2008-2_rozpravy.html. [Cit. 16. 3. 2016].

²⁰⁸ *Lexikon české literatury, P-Ř*. S. 1302n.

slovesného, výtvarného a dramatického.²⁰⁹ Proto jejich součástí byly další informace z knižního trhu a novinky z oblasti kultury, tzn. periodikum informovalo také o výstavách, divadelních představeních, koncertech, filmových premiérách atd. Nejčastěji ve formě recenzí.

Hlavnímu redaktorovi, Otakaru Štorch-Marienovi, šlo především o uměleckou otevřenost a nestrannost tohoto periodika. Kromě módního avantgardního umění zde byly zastoupeny také články o okrajové tvorbě. Tím se jeho koncepce lišila od programů jiných nakladatelských novin a časopisů, v nichž byla výrazněji upřednostňována propagace vlastních knih. *Rozpravy* se lišily mimo jiné tím, že součástí byly publicistické texty nejen českých, ale také světových autorů a samozřejmě texty o nich. Typické pro periodikum byly rovněž sympatie k dílu a odkazu T. G. Masaryka.²¹⁰

Ve třicátých letech na noviny dopadla finanční krize, která nejprve zapříčinila nepravidelné vydávání jednotlivých čísel, poté zmenšení nákladu i jejich rozsahu, nakonec však noviny roku 1934 zcela zanikly,²¹¹ stejně jako samo nakladatelství.²¹²

J. B. Čapek do nich v průběhu třicátých let přispíval pouze v sezónách 1930/1931 a 1931/1932.

4.1.18. Slovo a slovesnost

Čtvrtletník *Slovo a slovesnost* byl založen roku 1935 Pražským lingvistickým kroužkem na zpopularizování funkčně strukturální lingvistiky. Programově navazoval na sborník *Spisovná čeština a jazyková kultura* z roku 1932. Časopis měl být od počátku orgánem moderní lingvistiky a dokladem spolupráce vědců a

---

²⁰⁹ KOLARÍK, K.: c. d. In: http://scb.wdr.cz/scb_zpravy_2008-2_rozpravy.html. [Cit. 16. 3. 2016].

²¹⁰ Tamtéž. In: http://scb.wdr.cz/scb_zpravy_2008-2_rozpravy.html. [Cit. 16. 3. 2016].

²¹¹ *Lexikon české literatury*, P-Ř. S. 1302n.

²¹² KOLARÍK, K.: c. d. In: http://scb.wdr.cz/scb_zpravy_2008-2_rozpravy.html. [Cit. 16. 3. 2016].

teoretiků s učiteli jazyků, s umělci i s laiky zajímajícími se o jazyk a komunikaci jako takovou. Zakládajícími redaktory byli Bohuslav Havránek a Vilém Mathesius, kteří se časopisem chtěli vymezit proti konzervativnímu časopisu *Naše řeč*, s jehož představiteli vedli spory v oblasti jazykové správnosti. Kromě jazykových příspěvků proto časopis publikoval také články zaměřené na propojení jazyka a literatury a na básnictví, především tedy na jeho teoretickou stránku.

Dalším typickým rysem časopisu byl zájem o aktuální témata. V průběhu třicátých let zde tak vycházely příspěvky o slovenském nacionalismu, jazykových sporech Čechů a Slováků, ale také o tom, jak nacistická ideologie ovlivňuje vědu v Německu. Právě proto bylo jeho vydávání roku 1943 zastaveno.

Finanční problémy zabránily tomu, aby byl časopis obnoven ihned po válce. Znovu začal vycházet až roku 1947, ovšem již od února 1948 byl pod ideologickým a politickým tlakem, který souvisel s likvidací Pražského lingvistického kroužku. Jeho vydávání nebylo zastaveno jen proto, že se dostal pod záštitu Ústavu pro jazyk český, který jej přeměnil na čistě teoretický časopis a omezil publikování literárněvědných článků. S finanční i politickými problémy se však potýkal po celou dobu komunismu. K původnímu charakteru článků se časopis vrátil teprve po sametové revoluci.²¹³

J. B. Čapek zde publikoval ve třicátých letech pouze jeden článek, konkrétně roku 1936.²¹⁴ Další jeho články zde byly otištěny až po Čapkově smrti, tzn. v průběhu devadesátých let.²¹⁵ Tato informace zpřesňuje údaj *Lexikonu*. Ten sice

---

²¹³ *Lexikon české literatury, U-Ž. S. 218-221.*

²¹⁴ ČAPEK, Jan Blahoslav: *Poznámky o stylu, jazyku a zařazení Kuzmányho „Běly“*. (K jejímu stoletému výročí). In: *Slovo a slovesnost*, roč. 2, 1936, č. 4. S. 225-230.

²¹⁵ *Lexikon české literatury, U-Ž. S. 221.*

reflektuje, že sem Čapek první článek uveřejnil roku 1936, ale už se nezmiňuje o tom, že to byl Čapkův jediný příspěvek během jeho života.²¹⁶

4.2. Charakteristika novinových článků J. B. Čapka

Na styl a obsah článků J. B. Čapka má vliv hned několik faktorů. Za první charakteristika daného periodika, tzn. jeho význam, čtenářská základna, frekvence vydávání aj., a za druhé postavení J. B. Čapka, které v novinách zastával, za třetí typ rubriky, v níž se článek vyskytuje.

Obecně je však možno rozdělit všechny jeho články ze třicátých let 20. století na pět základních typů. Nejčastější jsou literární kritiky beletristických děl nebo recenze odborných knih z novinek knižního trhu. Tento typ příspěvků se objevuje ve všech novinách, ve kterých J. B. Čapek ve třicátých letech působil. Tyto články jsou většinou snadno rozpoznatelné již podle svého nadpisu. Velmi často jej totiž nahrazuje bibliografický údaj, tzn. součástí je název recenzované knihy, jméno jejího autora, nakladatelství, místo a rok vydání. V případě zahraniční literatury je součástí také jméno překladatele. Zajímavé je, že podobné značení bylo používáno u všech zkoumaných novin, bez ohledu na jejich charakter. Jedině v tomto typu textů je možné vymezit styčné body struktury Čapkových textů, které se v jeho literárních kritikách často, nikoli však pravidelně, opakovaly. Recenze konkrétního beletristického i odborného díla obsahovala několik informací o autorově životě, jeho dosavadní tvorbě, případně jsou zde alespoň zmínky o jeho posledním díle. Nechybí v nich ani popis autorova stylu či stručný obsah díla s důrazem na jeho hlavní myšlenky. Ve většině případů se Čapek zamýšlel nad přínosem a přístupem autora.

---

²¹⁶ *Lexikon české literatury, A-G. S. 377.*

Pokud se jednalo o zahraniční titul, zabýval se J. B. Čapek i kvalitou překladu. Recenze sborníků se omezují výhradně na soupis autorů, kteří do něj přispívali, a na stručnou zmínku, o čem jejich příspěvek pojednává.

Asi nejvýznamnějším typem článků, které Čapek psal, jsou obecné studie vyjadřující se k nejrůznějším tématům. Mezi takové patří studie o jednotlivých osobnostech z oblasti literatury, historie, politiky, jejichž součástí je často analýza jejich děl, nebo články vyjadřující se k aktuálním tématům, jež hýbaly společností, tedy články vztahující se k problematice náboženství, nacionalismu, socialismu, umění atd. Pro tyto články je typická jejich výrazná délka, často zabírají i desítky stran, popřípadě jsou rozděleny do několika čísel.

Třetí kategorii představují zprávy uveřejněné z důvodu výročí narození či úmrtí osobnosti, o níž text pojednává. Podle obsahu článků do této skupiny řadím také nekrology. Všechny tyto články mají totiž nejčastěji charakter životopisu.

Čtvrtým typem jsou zprávy o proběhlých přednáškách a konferencích, jejichž obsahem je nejčastěji pouze shrnutí hlavní myšlenky konference, vyjmenování všech mluvčích s jejich přednášenými tématy a popis zajímavých momentů, k nimž došlo.

Pátý typ článků tvoří odpovědi J. B. Čapka na dotazy a připomínky čtenářů k jeho článkům. Takové články je možno najít v největší míře v *Kostnických jiskrách* v letech, kdy Čapek zastával funkci zodpovědného redaktora, tedy v letech 1931-1936. Občas jsou však uveřejněny i v dalších novinách.

I když se články na první pohled dají snadno rozdělit podle jejich formální stránky, ve skutečnosti je to poměrně dost problematické, především kvůli jejich obsahu. Typickým znakem Čapkovy tvorby je totiž propojování nejrůznějších témat. Domnívám se, že tím se tím Čapek snažil podat čtenářům ucelený pohled na literaturu a umění obecně, což bylo nepochybně jeho prvořadým zájmem.

Ve skutečnosti tímto způsobem však referoval o celé tehdejší společnosti, o novinkách z dalších vědních oborů, ale také o politických a náboženských otázkách a diskutovaných problémech. Výsledkem proto bylo propojení československé literatury se zahraniční tvorbou, na čemž ukázal, čím by se domácí společnost měla inspirovat, nebo čeho by se naopak měla zcela vyvarovat. Dále spojoval umění s vírou, víru s politikou, tu zase s etickými a mravními principy atd. Vyjadřoval tak dost razantně své názory a formuloval rady, které podle jeho předpokladu a očekávání měli za své přijmout i jeho čtenáři. To vše na úkor objektivních zpráv, které bychom nejspíš tradičně očekávali.

Čapkovi současníci mu velmi často vyčítali, že na kousavé a pichlavé poznámky svých názorových oponentů (př. Arna Nováka, Jaroslava Durycha) reagoval klidně, věcně, uctivě, až příliš pokorně, bez jediného ostřejšího slova.²¹⁷ Domnívám se však, že jejich výtky nejsou zcela oprávněné. Naopak jsem přesvědčena o tom, že Čapek reagoval na kritiky rychle, mnohdy velmi vtípně. Všechny články jsou emočně podbarveny, nejčastěji užitím břitkých ironických poznámek. Rozhodně se tedy nedá říci, že by si něco nechal jen tak líbit. Takovýmto způsobem obhajoval nejen sebe, ale i názory ostatních lidí, k nimž cítil sympatie a úctu, několikrát se to týkalo např. T. G. Masaryka.

---

²¹⁷ ČAPEK, Jan Blahoslav: *Z oblasti české vědy*. In: *Kostnické jiskry*, roč. 17, 1935, č. 37. S. 235n.

5. Vztah Jana Blahoslava Čapka k historii

Roku 1966 veřejně vystoupil Hayden White s otázkou, zda historie stále ještě splňuje kritéria kladená na vědeckou práci. Narážel tím na styl historiografie 19. století, která sice usilovala o objektivní poznání minulosti, přitom však setrvala u čistě literárního způsobu prezentování zjištěných informací, protože k tomu používala stejné vyprávěcí postupy jako spisovatelé krásné literatury. Aby svůj názor dokázal, analyzoval v díle *Metahistorie* práce historiků a filozofů 19. století, Micheleta, Rankeho, Tocquevilla, Burckharda, Hegela, Marxe, Nietzscheho, Croce. Na základě toho vyvodil, že existují čtyři mody formálního argumentu (formismus, organicismus, mechanicismus, kontextualismus), čtyři postupy ideologické implikace (anarchismus, konzervatismus, radikalismus, liberalismus) a čtyři způsoby konstrukce zápletky (romance, komedie, tragédie a satira), jejichž variací vzniká každé historické vyprávění. Dospěl proto k názoru, že historie se vždy pohybovala na území mezi vědou a uměním.²¹⁸

Podle Petra Čorneje chtěl White tímto dílem navrátit historii prestiž, výsledkem však byl pravý opak. Jeho příspěvkem totiž vyvrcholil spor o to, zda je objektivní poznání dějin vůbec možné. O tom se začaly vést polemiky už ke konci 19. století a definitivně se rozhořely po první světové válce. Zajímavý je podle Čorneje především fakt, že tyto diskuze stále ještě neskončily, i když už snad každý historik ví, že veškerá snaha o zachycení minulosti je jen pokusem, který je navíc neúplný, nedokonalý a má nutně literární povahu. Proto všechny historické příspěvky Čornej označuje za „pravdivé romány“, jejichž limity představují zjištěná fakta. Jako „romány“ je nazývá proto, že téma, hlavní zápletku děje i postavy si historikové

---

²¹⁸ WHITE, Hayden: *Metahistorie. Historická imaginace v Evropě devatenáctého století*. (Dále jen *Metahistorie*). Host, Brno 2011. S. 10n.

vyberou na základě svobodné vůle. Po svém se také vyrovnají s nedostatkem pramenů i jejich vysvětlením.²¹⁹

Lubomír Doležel se domnívá, že White svým příspěvkem udělal ještě něco navíc. Podle něj White nezpochybnitelně potvrdil, že debata o povaze a cílech historického bádání je mezioborovou záležitostí, a proto se do ní mohou zapojit také literární teoretikové.²²⁰

Diskuze se tak rozšířila do další oblasti, jejímž výsledkem jsou pokusy o porovnávání odborných historických textů a historických románů zabývajících se stejným obdobím. Doležel tuto oblast nazývá jako „srovnávací metahistorické studium“ a podle něj se časem může zcela začlenit do souboru historických věd.²²¹ O tom byl přesvědčen už Paul Ricoeur, který tvrdil, že provázání fikce a historie nepovede k oslabení historie jako vědy, ale spíše k jejímu zdokonalení.²²² Dokladem toho, že tyto diskuze a pokusy stále probíhají, je např. také dílo Kamila Činátla. Ten rozebírá poetiku *Dějiny* Františka Palackého a srovnává je nejen s díly Aloise Jiráska, ale i s díly Josefa Kajetána Tyla, Václava Beneše Třebízského a dalších, ale také např. s pojetím obrazů Mikoláše Alše, Václava Brožíka, Alfonse Muchy, Františka Ženíška. Zároveň si všímá jejich vlivu na politickou ideologii první republiky.²²³

Srovnání historického a beletristického textu je možné díky tomu, že po formální stránce je od sebe není možné odlišit. Oba texty navíc nabízejí pouze

---

²¹⁹ ČORNEJ, Petr: *White nezměnil dějiny, ale pohled na ně. Doslov.* In: WHITE, H.: *Metahistorie*. S. 575-583.

²²⁰ DOLEŽEL, Lubomír: *Fikce a historie v období postmoderny.* (Dále jen *Fikce a historie*). Academia, Praha 2008. S. 11.

²²¹ DOLEŽEL, Lubomír: *Heterocosmica II. Fikční světy postmoderní české prózy.* (Dále jen *Heterocosmica II*). Karolinum, Praha 2014. S. 130.

²²² RICOEUR, Paul: *Čas a vyprávění. 3. Vyprávěný čas.* (Dále jen *Čas a vyprávění*). Oikoymenth, Praha 2007. S. 267.

²²³ ČINÁTL, Kamil: *Dějiny a vyprávění. Palackého Dějiny jako zdroj historické obraznosti národa.* Argo, Praha 2011.

obraz nějaké skutečnosti.²²⁴ Rozdíl je v tom, že historik své příběhy nalézá v kronikách a jiných historických pramenech, kdežto spisovatel krásné literatury si je vymýšlí. Podle Whita se tímto rozdílem však zakrývá to, že vymyšlení a domyšlení je také součástí práce historika.²²⁵ Veškeré historické práce jsou vlastně výsledkem interpretace. Každé další dílo pak vede jen k další interpretaci, jejímž cílem je doplnit novými informacemi zdánlivě reálné historické prostředí. Samotná historická fakta tak drží pohromadě jen díky linii čtenářského vyprávění.²²⁶ I podle Paula Veyna se historická práce přibližuje románovému příběhu už samotným psaním, protože historik stejně jako spisovatel třídí, zjednodušuje, organizuje a zkracuje předkládané prameny a fakta z nich. Každá historická práce je proto plná mezer a prázdných míst. Jediný rozdíl proti beletristickým textům spočívá v tom, že historie vypráví o skutečných událostech. Jedinou podmínkou, která v případě historických textů musí tedy být vždy nutně zachována, je fakt, že to, o čem je psáno, se muselo opravdu stát.²²⁷ Fiktivní vyprávění proto vlastně imitují vyprávění historická.²²⁸

Doležel pro tato srovnání zavedl nové pojmy. Historické romány nazývá „fikčními světy“ nebo „historickými fikčními světy“ a odborné historické práce označuje jako „historické světy“. V jeho pojetí jsou „historické světy“ pouze kognitivními modely aktuálního chápání minulosti, jsou to tedy rekonstruované možné světy, které jsou vytvářeny z fyzicky možných světů. Každý „historický svět“ je však jen subjektivním konstruktem, protože jeho autor je vědec s individuálním přesvědčením, s určitým rozsahem znalostí, s určitou ideologickou pozicí, jehož myšlení je ovlivněno stavem současného světa. Oproti tomu „fikční světy“ jsou

---

²²⁴ WHITE, Hayden: *Tropika diskurzu. Kulturně kritické eseje.* (Dále jen *Tropika diskurzu*). Karolinum, Praha 2010. S. 154.

²²⁵ WHITE, H.: *Metahistorie.* S. 20.

²²⁶ WHITE, H.: *Tropika diskurzu.* S. 69-128.

²²⁷ VEYNE, Paul: *Jak se píšou dějiny.* Pavel Mervart, Červený Kostelec 2010. S. 12-28.

²²⁸ RICOEUR, P.: *Čas a vyprávění.* S. 271.

imaginární alternativy aktuálního světa, v případě historických románů potom alternativami historických světů. Při jejich budování ovšem není účelem historické vědění. To je pouze prostředkem samotné rekonstrukce světa. Autorům fikce proto stačí osvojit si základní znalosti o popisované minulosti. Podle Doležela je však důležité uvědomit si, že „fikční historické světy“ by měly stát na nejnovějších informacích získaných historickým bádáním.²²⁹ Je navíc přesvědčen o tom, že pokud „historické fikční světy“ zpochybní, překrouť nebo dokonce popřou některá historická fakta, nebude beletristické dílo pro většinu čtenářů přijatelné.²³⁰

Doležel se také zabýval vymezením postav těchto „historických fikčních světů“. Podle něj jsou dvojího typu. Vždy se ovšem jedná o čistě fiktivní osoby. Za první typ považuje ty postavy, které nesou jména reálných historických osob a měly by tedy představovat i jejich reálný charakter, pokud o něm něco víme. V případě druhého typu se jedná již o postavy zcela fikční, včetně jejich jmen a povahových vlastností.²³¹

Cílem následujících podkapitol není definitivní rozhodnutí, zda je každý historický text spíše fiktivní, nebo spíše pravdivý. Cílem ani není vyjádřit se k výše zmíněnému problému jako takovému v celém jeho rozsahu, ale dokázat, že historie byla již v období první republiky chápána a pojímána jako mezioborová záležitost. Výsledkem by zároveň mělo být vysvětlení, proč je možno tento problém zkoumat také v literárních kritikách, jak se v nich zachází s historickými fakty a jak vůbec mohou přispět k rozšíření znalostí o přijetí baroka a pobělohorského období v průběhu první republiky.

---

²²⁹ DOLEŽEL, L.: *Fikce a historie*. S. 40nn.

²³⁰ DOLEŽEL, L.: *Heterocosmica II*. S. 149.

²³¹ DOLEŽEL, L.: *Fikce a historie*. S. 95n.

5.1. Čapkovy vymezení literární historie

Blízkého vztahu historie a literatury si byli vědomi i literární vědci první republiky. Zabývali se tím, jak moc a jestli vůbec je literární historie závislá na historii. Někteří z nich dokonce řešili, kolik prostoru musí ve svých bádáních poskytnout historickým otázkám a problémům. „Literární historie nikdy nepatřila k disciplínám jednotně laděným. S mnoha problémy se setkáme již při uvažování o jejím jméně. „Literární historie“ – útlejší sestra historie; až pokud má být literární dějepisec také historikem? Jistě musí mít především lásku k historii a celé její šíři,“²³² napsal roku 1931 J. B. Čapek. Od jeho dob se v podstatě nic nezměnilo. Stále sice panuje přesvědčení, že literární historie je nejstabilnějším odvětvím literární vědy, jejímž cílem je zařazení konkrétního literárního textu určitého autora do kontextu jeho tvorby, do kontextu doby vzniku díla a tak vlastně do celkového vývoje národní, potažmo nadnárodní literatury,²³³ avšak její vymezení proti historii je stále jednou z klíčových otázek. Například Aleš Haman se domnívá, že obecná historiografie se zabývá dějinami lidské kultury a civilizace, na rozdíl od literatury, která je v rámci tohoto hlediska specifickou historiografickou disciplínou, protože se zabývá jen jednou oblastí historie, a to kulturou, ovšem i tak pouze její částí.²³⁴

Čapek literární historii považoval především za „odvážnější druh historie.“ Historikové totiž podle něj nejčastěji pracují s obecnými fakty, kterými upravují mínění o významných historických událostech nebo obdobích. Pouze výjimečně pracují s jednotlivými lidmi, což je podle Čapka vždy složitější. Proti tomu literární historikové pracují hlavně s jednotlivci, které se teprve potom snaží zařadit do celkového literárního vývoje. S jednotlivci pracují proto, že literární díla jsou

---

²³² ČAPEK, Jan Blahoslav: *Čím bude vystřídán pozitivism?* (Dále jen *Čím bude vystřídán pozitivism?*). In: *Čin*, roč. 3, 1931/1932, č. 3. S. 58.

²³³ PETRŮ, Eduard: *Úvod do studia literární vědy*. Rubico, Olomouc 2006. S. 24.

²³⁴ HAMAN, Aleš: *Úvod do studia literatury a interpretace*. H&H, Jinočany 1999. S. 163.

smyslovým vjemem, který je vždy individuální. Úkolem literárního historika je proto z individuálních znaků jednotlivých spisovatelů vyvodit obecné znaky určité doby.²³⁵

Rozdíl mezi oběma vědami našel také v míře vlivu na současnost. Více ji podle něj ovlivňuje literatura než historie. Historie se totiž „zabývá jen minulostí, ději, které dozněly, dohořely, dožily. Naproti tomu literární dějepis se blíží historii umění, protože se obrací k událostem, které žijí stále a neoslabeně.“²³⁶ Tyto události žijí stále, protože jsou aktualizovány samotným procesem čtení, čtenář si je díky tomu může prožít na vlastní kůži. Při tom si však byl zcela vědom toho, že literární historik nemůže zkoumané dílo kvalitně posoudit bez toho, aby při své práci nevycházel z nejnovějších poznatků obecných dějin.²³⁷ V literární historii je „přilnutí k faktům bezpodmínečné“.²³⁸

Vymezením literární historie se Čapek zabýval proto, že byl přesvědčen o tom, že se po válce výrazně proměnila a její úkoly se zkomplikovaly, což vedlo k zproblematizování vztahů mezi ní a dalšími obory. Navíc přibýly nové otázky, na něž měla věda najít odpověď.²³⁹ Aby byla stále funkční a prospěšná, musela podle něj tato věda sledovat nové metody a inspiraci čerpat z filozofie,²⁴⁰ sociologie a psychologie.²⁴¹ Tyto disciplíny totiž měly korigovat její závěry: „(...) i literární historik musí prohlédat osobností umělce, třebaš dávného, musí v něm vidět souvislost s dobovým prostředím přírodním i kulturním, (...)“²⁴²

---

²³⁵ ČAPEK, J. B.: *Čím bude vystřídán positivism?* S. 58n.

²³⁶ Tamtéž. S. 60.

²³⁷ ČAPEK, Jan Blahoslav: *Jubileum profesora Josefa Hanuše*. (Dále jen *Jubileum profesora Josefa Hanuše*). In: *Národní osvobození*, roč. 14, 1937, č. 149. S. 6.

²³⁸ ČAPEK, J. B.: *Čím bude vystřídán positivism?* S. 62.

²³⁹ Tamtéž. S. 59.

²⁴⁰ ČAPEK, Jan Blahoslav: *Kořeny poválečné generace*. (Dále jen In: *Kořeny poválečné generace*). *Naše doba*, roč. 47, 1939/1940, č. 1. S. 5.

²⁴¹ ČAPEK, Jan Blahoslav: *Arne Novák: Dějiny české literatury*. (Dále jen *Arne Novák: Dějiny české literatury*). In: *Časopis Národního musea*, roč. 109, 1935. S. 305.

²⁴² ČAPEK, J. B.: *Jubileum profesora Josefa Hanuše*. S. 6.

Při formulování svých názorů na literární vědu se rovněž zabýval otázkou periodizace literárních dějin. Jako zlomové roky, které se do ní mají také promítnout, propagoval náboženské události, např. přijetí křesťanství, svolání kostnického koncilu nebo zrušení roboty, které považoval za událost významnější pro oblast náboženství než politickou sféru.²⁴³ O tom, že literaturu přímo ovlivňovaly politické události, totiž podle něj pochybovat nelze.²⁴⁴

Čapek také zdůrazňoval, co by měl literární historik při analýze uměleckých děl hledat ve svých závěrech. Především kladl důraz na národní význam literatury – „Národopisný zájem jest obohacujícím prvkem literárního historika, jest cestou k důvěrnému přátelství se zemí, v jejímž ovzduší autor žije.“²⁴⁵ Nejdokonaleji se to podle něj projevilo v literárních dějinách Jana Jakubce. „Jakubcovy dějiny jsou příklad díla, tvořeného s dokonalou odpovědností,“ protože v nich propaguje soustředěné studium národních dějin a zdůrazňuje nutnost hledat pravdu.²⁴⁶

5.2. Čapkovy názory na historické romány

Tím nejdůležitějším předpokladem, který Čapek ve svých textech prosazoval pro tvůrce historických románů i literární kritiky, bylo hledat historickou pravdu a opírat se o ni. Proto byla kontrola historických faktů v beletristickém díle součástí každé Čapkovy kritiky, což demonstruje následující kapitola.

Roku 1931 Čapek napsal: „Pro historický román jest kompetentní historická kritika. Chce-li spisovatel naprostou svobodu, necht' si promítně svůj svět do oblasti

---

²⁴³ ČAPEK, J. B.: *Čím bude vystřídán positivism?* S. 60.

²⁴⁴ ČAPEK, J. B.: *Kořeny poválečné generace.* S. 5.

²⁴⁵ ČAPEK, Jan Blahoslav: *Dílo a osobnost Jana Jakubce.* In: *Naše doba*, roč. 39, 1932. S. 473.

²⁴⁶ Tamtéž. S. 475.

čistě imaginární.²⁴⁷ Reagoval tak na historický román Jaroslava Durycha *Bloudění*, který se odehrává během třicetileté války. Čapkovi se na něm nelíbila Durychova práce s historickými fakty, na kterých podle něj měl stát každý historický román. V Čapkově pojetí totiž historický román vyžadoval přísné sepětí s prameny, před jeho napsáním se proto musel spisovatel detailně seznámit s dostupnými historickými informacemi. „Historický román patří jistě mezi nejtěžší útvary prósy; myslím, že nemůže být pouze dílem uměleckým, živelným a mystickým. Musí též živě řešit svou ideu – tj., zníti též strunou čistě historickou, lidskou, myšlenkovou.“²⁴⁸ Tím se liší Čapkovo chápání historického románu od současných literárních teoretiků.

Následující kapitola nejprve naznačuje, jak současná literární věda vymezuje historický román, a poté se zaměřuje na historický vývoj tohoto žánru, a to proto, že obojí zásadním způsobem ovlivňuje pochopení Čapkových názorů na daný problém. Teprve po těchto teoretických pasážích následuje analýza Čapkova mínění. Součástí je jeho hodnocení významu historických románů, jejich vývoje a soudobého stavu, včetně hodnocení děl, které Čapek považoval za stěžejní pro budoucí směřování celého žánru.

Současná literární věda považuje za historický román jakýkoli román, který se odehrává v době, již autor nezná z vlastní zkušenosti, a při jehož tvorbě se opírá o zprostředkované informace. Proto má skutečně velmi blízko k historii jako takové. Je na ni navázán a ovlivňován jak proměnou jejího chápání, tak nejnovějšími historickými poznatky. Problém však spočívá v tom, že míra závislosti na vlastním historickém poznání i pramenech je již zcela ponechána na autorovi konkrétního

---

²⁴⁷ ČAPEK, Jan Blahoslav: *Katolický boj o české dějiny a historický román*. (Dále jen *Katolický boj o české dějiny a historický román*). In: Kostnické jiskry, roč. 13, 1931, č. 6. S. 44.

²⁴⁸ ČAPEK, Jan Blahoslav: *Jaroslav Durych: Bloudění*. (Dále jen *Jaroslav Durych: Bloudění*, 1929/1930). In: Naše doba, roč. 37, 1929/1930. S. 251.

beletristického díla. Proto se liší u jednotlivých autorů i v jednotlivých dobách vzniku díla. Přesně daná je pouze časová vzdálenost mezi dobou, v níž autor žije, a tou, o které píše. Minimální hranice je většinou stanovena na šedesát let, a to z toho důvodu, že tato časová vzdálenost odpovídá nejen uplynutí dvou generací, ale také proto, že po uplynutí šedesáti let je dané období běžně chápáno společností jako již uzavřená minulost.²⁴⁹

Podle Jaroslavy Janáčkové pro toto vymezení pojmu mluví také to, že časový odstup hraje roli nejen při vzniku románu, ale především při jeho čtenářské recepci. „Co bylo dávno, podléhá jen kontrole odborníků. Pro řadového čtenáře, pro jeho dojem věrnosti a autentičnosti stačí pak jen věrohodnost, a ta je víc dílem umělecké stylizace než pramenné věrnosti.“²⁵⁰ Podle Janáčkové těžší historický román z výkladů minulosti, sám takový dokonce podává. Umělecké zpracování minulosti dokonce může mít větší dosah a rozsah působnosti než běžná historiografie, proto bývá historický román často chápán jako nástroj k popularizaci historického poznání. Vyznění beletristického díla však zůstává živé i po tom, co byla dalšími etapami historického výzkumu odmítnuta nebo překonána fakta, o něž se dílo opíralo.²⁵¹

Historický román je nadstandardně diferencovaný žánr. Od sebe navzájem se jednotlivá díla liší za prvé cílovou skupinou čtenářů, za druhé stylem práce s minulostí. U čtenářů spočívá rozdíl v jejich věku, vzdělání a čtenářské náročnosti, podle toho se také romány rozdělují na variantu populární a uměleckou.²⁵² Už Jan Neruda pokládal historický román za mimořádně vděčný žánr kvůli jeho široké

---

²⁴⁹ MOCNÁ, Dagmar – PETERKA, Josef a kol.: *Encyklopedie literárních žánrů*. Paseka, Praha 2004. S. 239n.

²⁵⁰ JANÁČKOVÁ, Jaroslava: *Stoletou alejí. O české próze minulého věku*. Československý spisovatel, Praha 1985. S. 234.

²⁵¹ Tamtéž. S. 234.

²⁵² MOCNÁ, D. – PETERKA, J.: *c. d.* S. 240.

čtenářské základně.²⁵³ Právě proto se ve vývoji historického románu kladl zpočátku větší důraz na čtivost a nenáročnost historického zpracování. Román měl být pokládán za všeobecně přijatelný, neměl tedy vzbuzovat žádné rozporuplné emoce. Tak došlo na jednu stranu k podcenění uměleckého ztvárnění, na druhou pak k přecenění jeho výchovného účinku.²⁵⁴

Na základě stylu práce s minulostí se vyčleňují tři typy historických románů – typ mimetický, typ projekční, typ atraktivizační. Tento způsob dělení byl zaveden proto, že historické romány není možné dělit podle námětů, to by totiž vedlo jen k nekonečnému drobení zkoumaného materiálu.²⁵⁵ Pro první, mimetický typ, je charakteristická historická věrohodnost. Spisovatelé tohoto typu často pracují přímo s prameny nebo se při tvorbě díla opírají o odborné historické práce. Mezi takové autory bývá řazen např. L. N. Tolstoj, v českém prostředí A. Jirásek nebo Z. Winter. Projekční typ naopak používá historii pouze jako kulisu děje, ve skutečnosti však autor píše o morálních, ideologických a ideových problémech své současnosti. Příkladem jsou práce V. Vančury, V. Körnera, J. Šotoly. Třetí typ atraktivizační je často nazýván také jako kostýmní. Zde je minulost pojímána pouze jako ozvláštňující prvek, avšak dílo samotné je vystaveno zejména na ději, který nejčastěji tvoří běžná dobrodružství a milostné zápletky. Typickým představitelem je A. Dumas.²⁵⁶ Nejnovější česká práce o českém historickém románu z doby protektorátu od Ester Novákové však pracuje ještě se čtvrtým typem, který v jejím pojetí představují biografické romány. Nováková také snižuje časový odstup mezi žitou a popisovanou dobou na padesát let.²⁵⁷

---

²⁵³ JANÁČKOVÁ, J.: c. d. S. 236.

²⁵⁴ Tamtéž. S. 236n.

²⁵⁵ SVATOŇ, Vladimír: *Epické zdroje románu. Z teorie a typologie ruské prózy*. AV ČR, Praha 1993. S. 109.

²⁵⁶ MOCNÁ, D. – PETERKA, J: c. d. S. 240.

²⁵⁷ NOVÁKOVÁ, Ester: *Český historický román v období Protektorátu*. Cerm, Brno 2012. S. 26n.

Přestože k výše uvedenému dělení dospěli literární vědci poměrně nedávno, už minulé generace literárních historiků, kritiků, spisovatelů i čtenářů si uvědomovaly rozdíly, které panovaly mezi jednotlivými knihami. V době, kdy Čapek psal své kritiky, byl již historický román zcela svébytným žánrem. Průběh jeho dosavadního vývoje měl však vliv na Čapkovy názory týkající se významu a postavení historického románu. Následující pasáže proto nastiňují vývoj žánru a ukazují, v jakém stavu se nacházel v době zkoumaných kritik J. B. Čapka.

Historický román jako samostatný žánr sice vznikl v první třetině 19. století v souvislosti s historismem, za jeho zakladatele je považován anglický preromantik Walter Scott, ovšem jako jeho předchůdce můžeme chápat už starověké eposy. Na ně poté navázaly středověké eposy, kroniky, hrdinské epiky s historickými náměty atd. V českém prostředí mají díla s historickými motivy dlouhou tradici, ve které pokračovali samozřejmě i národní obrozenci. Už v knížkách lidového čtení z konce 18. století patří pověsti a staré hrdinské příběhy z českých dějin mezi základní inspirace. Právě na tato díla navázali ruchovci a lumírovci svými historickými básněmi a povídkami. Oproti národním obrozencům však projevovali zájem o veškeré dějiny lidstva, proto neupřednostňovali pro svá díla české náměty.

Na rozdíl od romantických představ prvních historických románů byla pro druhou polovinu 19. století typická snaha o historickou přesnost. Důraz byl kladen na autorovu znalost dějinných reálií a práci s prameny. Ke konci 19. století však již opět sílila národní otázka, a proto se historická beletrie začala soustřeďovat výhradně na české dějiny. Pravděpodobně na to měl vliv také vrcholící realismus.²⁵⁸

Na přelomu století poté došlo k dalšímu zlomu ve vývoji historického románu. Od počátku 20. století se kladl důraz na kritický a ironický pohled na dějiny

---

²⁵⁸ JANÁČKOVÁ, J.: *c. d.* S. 233-239.

a minulost. V českém prostředí v této době vynikali svými díly Václav Beneš Třebízský, Zikmund Winter a Alois Jirásek, každý z nich však s žánrem pracoval jiným způsobem. Třebízský navázal na tradici z dvacátých let 19. století, pro jeho povídky je typický sentimentální příběh, scény s velkými gesty a elegickým tónem. Pro tvorbu Wintera a Jiráska bylo charakteristické zobrazení člověka uprostřed dějin,²⁵⁹ jejich pojetí však už bylo jiné, přestože oba autoři stále pracovali s prameny. Jiráskova díla stála na vševědoucím vypravěči, který se zaměřoval na evokaci minulosti a její provázání se současností, Winter kladl důraz na práci s prameny, přesné citace a ke snadnější evokaci minulosti využíval ve velké míře archaismy. Rozdíl spočíval také v tom, že Jirásek se svou tvorbou zaměřil na události představující významné zlomy našich dějin, Winter se naopak zajímal o všednodennost v minulosti.²⁶⁰

Vrchol českého historického románu tak nastal ve chvíli, kdy se proti němu vzedmula vlna odporu a výhrad. Odpůrci argumentovali tím, že žádný beletristický autor nemůže kvalitně zobrazit dobu, kterou sám neprožil. Historie navíc podle nich vedla jen k nostalgickému vzpomínání na slavnou minulost, místo toho, aby podporovala myšlení o budoucnosti. Správným cílem literatury podle nich bylo směřování čtenářů k sebepoznání a tak k pochopení přítomnosti.²⁶¹

Ve dvacátých letech se zájem o historický román v českém prostředí zmenšil.²⁶² Podle Blahoslava Dokoupila se tak stalo proto, že soudobí autoři kladli větší důraz na sociální problémy první republiky, a tudíž už neměli potřebu v minulých dobách hledat inspiraci pro současnost, ani potřebu kritizovat Habsburky

---

²⁵⁹ MOCNÁ, D. – PETERKA, J.: *c. d.* S. 240-244.

²⁶⁰ JANÁČKOVÁ, J.: *c. d.* S. 275.

²⁶¹ Tamtéž. S. 237n.

²⁶² MOCNÁ, D. – PETERKA, J.: *c. d.* S. 244.

nebo Rakousko-Uhersko.²⁶³ Historický román se tedy v této době udržoval pouze v proudu nenáročné populární četby.

Ovšem již v roce 1929 byl vydán nový ambiciózní historický román – *Bloudění* od Jaroslava Durycha. Dílo, které mělo potřebu kritizovat současnost, hledat inspiraci v minulosti, kterým však zároveň Durych usiloval o obnovení síly katolické víry.²⁶⁴ V době svého vydání bylo chápáno jako výjimečné, poněvadž se jednalo o historický román, ve kterém však vystupují hlavně fiktivní postavy. Důraz byl navíc kladen především na zachycení duchovní atmosféry doby. Durych se tak svým dílem nepřímou vyjádřil ke sporu o smysl českých dějin, kde stál na straně Josefa Pekaře.

I na styl tohoto díla poté navázala další řada historických románů a povídek, které vznikaly ke konci třicátých let v souvislosti s politickou a ideologickou krizí blížící se světové války. Historická beletrie tak opět začala sloužit jako zbraň a útěcha zároveň, v době protektorátu pak byla pokládána za nejčtenější a tedy i literárními kritiky nejsledovanější.²⁶⁵

Literární kritiky J. B. Čapka vztahující se k historickým románům potvrzují výše napsané informace. Už ve třicátých letech 20. století si literární historikové uvědomovali, že k nárůstu historických románů došlo díky obrozeneckým snahám. A stejně tak si uvědomovali, že jejich útlum nastal buď v souvislosti s názorem, že proces národního obrození je již ukončen,²⁶⁶ nebo nejpozději ve dvacátých letech 20. století, když se autoři zaměřili svými díly na přítomnost.²⁶⁷ Proto svou současnost

---

²⁶³ DOKOUPIL, Blahoslav: *Český historický román 1945-1965*. Praha, Československý spisovatel 1987. S. 41n.

²⁶⁴ MOCNÁ, D. – PETERKA, J.: c. d. S. 244.

²⁶⁵ NOVÁKOVÁ, E.: c. d. S. 11-16.

²⁶⁶ ČAPEK, Jan Blahoslav: *Česká próza se vrací k historii*. (Dále jen *Česká próza se vrací k historii*). In: *Naše doba*, roč. 47, 1939/1940, č. 7. S. 398.

²⁶⁷ Tamtéž. S. 398.

považovali za dobu krize historického románu,²⁶⁸ přestože ke konci třicátých let došlo opětovně k nárůstu děl s historickou tematikou. Třeba J. B. Čapek se totiž domníval, že oživení psaní historických monografických románů způsobila pouze současná krize a společenská obava z blížící se války,²⁶⁹ avšak tato díla podle něj výrazně neovlivní jeho budoucí směřování - „Lze říci celkově, že dějinný román se objevuje především z pohnutek, vyrůstajících z naší současné situace kulturní; ukazuje se však, jak málo souvisí s významnými díly evropského románu historického.“²⁷⁰ Válečná nálada podle něj také ovlivnila témata historických románů, proto se výrazně zaměřovaly na české dějiny.²⁷¹ Očekával, že až tato krize pomine, opět dojde k útlumu psaní a vydávání děl o historii. Přitom si již byl vědom významu historických románů, které u čtenářů vyvolávají národní smýšlení, jež jim pomůže překonat dobu krize. „Jen silné osobnosti a tvůrčí osobní intence v literatuře zabezpečí, aby také náš národ se stal opět aktivní jednotou, duchovní osobností, oprávněným dědicem všech velkých odkazů minulosti, božím bojovníkem (...)“²⁷²

Z obavy úpadku směřujícímu k zániku historického románu proběhla v novinách na počátku třicátých let diskuze o tom, zda mohou historické monografie nahradit historický román. K této diskuzi se vyjádřil i J. B. Čapek v literární kritice díla o královně Alžbětě od Lyttona Stracheyeho: „Bude také zajímavě sledovat, jak se uplatní nový typ historické monografie stracheyovské proti historickému románu.“²⁷³ Čapek pozitivně hodnotil spojení přísné historicity s beletristickou prezentací, nicméně i on si byl vědom limitů tohoto nového žánru: „Strachey

---

²⁶⁸ ČAPEK, J. B.: *Česká próza se vrací k historii*. S. 402.

²⁶⁹ ČAPEK, Jan Blahoslav: *Osobnost a tvorba*. (Dále jen *Osobnost a tvorba*). In: *Naše doba*, roč. 47, 1939/1940, č. 9. S. 513-518.

²⁷⁰ ČAPEK, Jan Blahoslav: *Česká próza se vrací k historii*. (*Dokončení*.) (Dále jen *Česká próza se vrací k historii*. (*Dokončení*)). In: *Naše doba*, roč. 47, 1939/1940, č. 8. S. 465.

²⁷¹ Tamtéž. S. 465.

²⁷² ČAPEK, J. B.: *Osobnost a tvorba*. S. 518.

²⁷³ ČAPEK, Jan Blahoslav: *Lytton Strachey*. (Dále jen *Lytton Strachey*). In: *Čin*, roč. 3, 1931/1932, č. 25. S. 584.

dokazuje, že syntesa uměleckého zření s bezvýhradným vědeckým přílnutím k zjištěné realitě má své naděje na úspěch. Ale všimněme si, co zde zůstává temných míst.²⁷⁴ Právě v tom byla podle Čapka výhoda historického románu proti historické monografii. Autor historického románu si totiž podle něj mohl vypomoci vlastní fantazií. Ovšem jen tehdy, byla-li historická fakta neúplná.²⁷⁵ Podobnými slovy hodnotil biografický román také F. X. Šalda. Ten ho považoval za polotovar, který zůstal někde na půli cesty mezi historickou a beletristickou prací a kvůli němuž dojde k definitivnímu úpadku historické prózy.²⁷⁶

J. B. Čapek byl zastáncem konzervativního názoru. Byl přesvědčen, že cílem historického románu není pouze radost ze čtení a rekonstrukce minulosti, ale že jeho skutečným cílem je vzkřísit minulost skrze čtení a poučit se z ní.²⁷⁷ Právě proto musel být historický román i nadále zpracováván na základě odborných historických prací, měl-li být považován odborníky za skutečně dobrý a čtenáři za prospěšný.²⁷⁸ Jeho autor si také musel pomáhat informacemi z archivů a dalšími dobovými prameny, jako např. dobovou korespondencí, politickými paměťmi atd. I do beletrie se tak podle něj musely promítnout a začlenit nejen znalosti z kulturní historie, ale také z oblasti psychologie.²⁷⁹ To vše z toho důvodu, že historie v kvalitním historickém románu pro něj nebyla pouhou kulisou děje, ale že v ní šlo skutečně o historické informace, které měly čtenáři nějak posloužit.²⁸⁰ Proto podle něj

---

²⁷⁴ ČAPEK, Jan Blahoslav: *Jiří Karásek ze Lvovic: Písně tulákovy o životě a smrti. Básně. – Jan Zahradníček: Pokušení smrti. – Lytton Strachey: Alžběta a Essex. Tragická historie. – Willa Catherová: Ztracená. – Ivan Goll: Sodoma a Berlín. – Thornton Wilder: Most svatého Ludvíka krále.* In: Naše doba, roč. 38, 1931. S. 246.

²⁷⁵ ČAPEK, Jan Blahoslav: *František Kožík: Největší z pierotů.* (Dále jen *František Kožík: Největší z pierotů*). In: Naše doba, roč. 47, 1939/1940, č. 5. S. 313.

²⁷⁶ ŠALDA, František Xaver: *Nejnovější krásná próza česká.* In: Šaldův zápisník. Svazek 7. S. 176.

²⁷⁷ ČAPEK, Jan Blahoslav: *Jirásek, Alois: Husitský král. Výjevy z velkého dramatu.* In: Naše doba, roč. 39, 1932. S. 375.

²⁷⁸ ČAPEK, Jan Blahoslav: *Thomas Mann: Josef v Egyptě.* In: Naše doba, roč. 44, 1936/1937. S. 620.

²⁷⁹ ČAPEK, J. B.: *Lytton Strachey.* S. 583.

²⁸⁰ ČAPEK, Jan Blahoslav: *Literární kritika v křesťanském listě.* In: Křesťanská revue, roč. 3, 1929/1930, č. 9. S. 275.

historický román: „Nechce vidět jen povrch doby, kterou líčí, ale i její psychologii, její vnitřní tvář.“²⁸¹

Stejně důležité pro J. B. Čapka bylo, aby si každý tvůrce historického románu uvědomil, že pracuje s lidmi, kteří skutečně žili. Proto jim mělo jít pouze o to, co se skutečně stalo. Zavádění nových postav, tedy fiktivních, považoval zcela za zbytečné.²⁸² „Soudím, že historický romanopisec (...) má právo si utvářet postavu cele fiktivní, ale jakmile si zvolí osobnost skutečnou, jest povinen respektovat zjištěnou realitu a dobásňovat může tam, kde historie mlčí nebo kde lze pracovat jen intuicí.“²⁸³ Obával se totiž toho, aby se časem nestalo to, že historický román bude považován za zcela fiktivní. Tím by mu byla odepřena jakákoli věcnost a jeho čtenáři by tak ztratili možnost poučit se z minulých dob.²⁸⁴

J. B. Čapek takto reagoval především na dva nové typy historického románu, na *Bloudění* (1929) od J. Durycha a na *Markétu Lazarovou* (1931) V. Vančury, které měly zásadní vliv na tvorbu další české historické beletrie. U obou děl problém spatřoval v tom, že jako historické romány nevycházely z přesné historie. *Markétu Lazarovou* charakterizoval jako „zbojnickou romanci“,²⁸⁵ u níž však velmi oceňoval autorský styl. Vančura byl podle něj důkazem toho, že silný vypravěč má zásadní vliv na vyznění celého románu. Podle Čapka se u něj projevovala „živelná radost z vyprávění“ a považoval ho za „vzkříšený dech homérského zdraví.“²⁸⁶ Na druhou stranu ale nesouhlasil se zobrazením neurčité doby v neurčitém kraji v historickém románu, ve kterém navíc vystupují jen fiktivní postavy pojmenované velmi obecně (král, hejtman Pivo aj.). „Vančura je duch robustní síly prosaické, a proto se mu daří

²⁸¹ ČAPEK, J. B.: *František Kožík: Největší z pierotů*. S. 313.

²⁸² ČAPEK, Jan Blahoslav: *Lion Feuchtwanger: Válka židovská*. In: *Naše doba*, roč. 41, 1933/1934. S. 251.

²⁸³ ČAPEK, J. B.: *František Kožík: Největší z pierotů*. S. 313.

²⁸⁴ ČAPEK, J. B.: *Lytton Strachey*. S. 584.

²⁸⁵ ČAPEK, J. B.: *Česká próza se vrací k historii*. S. 401.

²⁸⁶ ČAPEK, Jan Blahoslav: *Vladislav Vančura: Markéta Lazarová*. (Dále jen *Vladislav Vančura: Markéta Lazarová*). In: *Kostnické jiskry*, roč. 13, 1931, č. 43. S. 313.

i umělecké pokusy, které se zdají mnohým náramně lehkomyšlnými.²⁸⁷ Podle J. B. Čapka se oba autoři pouze přiblížili k pojetí správného historického románu, protože ani u jednoho z nich nehrají historické události takový význam, jaký by v historickém románu měly mít. Proto u žádného z nich nelze mluvit o historickém románu v pravém slova smyslu.²⁸⁸

I Durychovo dílo J. B. Čapek částečně ocenil. Už roku 1931 si totiž uvědomoval, že svou formální stránkou bude *Bloudění* spisovateli považováno za vzor a že tedy bude mít vliv na další historickou beletrii.²⁸⁹ Přesto se většina jeho kritik nese hlavně v negativním duchu - „(...) jde tu ovšem jen o styl, neboť po stránce stavebné *Bloudění* románem naprosto není.“²⁹⁰ Podle Čapka bylo dílo spíše neurčitým slepencem několika literárních žánrů, kroniky, eposu, legendy.²⁹¹ Dále Durychovu románu vyčítal historické zkreslení - „přes všechny umělecké, formální, psychologické a symbolické klady ztroskotat historicky.“²⁹² Podle Čapka bylo Durychovým hlavním problémem to, že nedovedl podřídít děj historické realitě.²⁹³ „Durych nedovede sloučit kolektivní a typický děj historický se soukromou fabulí svých fiktivních hrdinů.“²⁹⁴ Navíc „Durych promlouvá příliš často nejen ústy, ale i myšlenkami svých hrdinů, schovává se za psychologickou interpretaci svých postav. Jejich nápady nedá do uvozovek; (...)“²⁹⁵ tak podle něj docházelo ke značnému zkreslení, protože čtenáři nebylo zcela jasné, co jsou historická fakta a co názory autora. Podle Čapka byly tyto rozpory záměrně součástí všech děl Jaroslava Durycha a on je cíleně využíval pro zkreslování historie. V průběhu roku

---

²⁸⁷ ČAPEK, J. B.: *Vladislav Vančura: Markéta Lazarová*. S. 313.

²⁸⁸ ČAPEK, J. B.: *Česká próza se vrací k historii*. S. 400n.

²⁸⁹ ČAPEK, J. B.: *Katolický boj o české dějiny a historický román*. S. 44.

²⁹⁰ Tamtéž. S. 44.

²⁹¹ ČAPEK, J. B.: *Česká próza se vrací k historii*. S. 401.

²⁹² ČAPEK, J. B.: *Katolický boj o české dějiny a historický román*. S. 44.

²⁹³ ČAPEK, J. B.: *Jaroslav Durych: Bloudění, 1929/1930*. S. 251.

²⁹⁴ ČAPEK, Jan Blahoslav: *Román smrti či přerodu?* (Dále jen *Román smrti či přerodu?*). In: *Křesťanská revue*, roč. 3, 1929/1930, č. 4. S. 103.

²⁹⁵ Tamtéž. 105n.

1931 v několika článcích uveřejněných v *Kostnických jiskrách* Čapek napsal, že Durych ve svých dílech demonstruje pouze své osobní názory na českou šlechtu 17. století i pobělohorské exulanty,²⁹⁶ že nerespektuje stanoviska nezaujatých historiků a že před pravdou zavírá oči.²⁹⁷ Nejostřeji Durychovo chování popsal v článku *Jaroslav Durych*: „Popírá-li Durych s gestem spravedlivého tak evidentní fakta, pak zbývá jen úvaha o schválné slepotě nebo vědomém probablismu,“ protože podle něj Durych popře zcela vše, co se mu nehodí do jeho závěrů.²⁹⁸

Je třeba znovu zdůraznit, že porovnání vyznění historických románů s historickými údaji a dějinnou realitou bylo součástí každé literární kritiky J. B. Čapka vztahující se k jakémukoli dílu tohoto žánru. Negativní hodnocení za nekorespondování s historií proto nebylo jen součástí kritik děl Durycha, ale také např. Vladimíra Drnáka,²⁹⁹ Jana Palovice,³⁰⁰ Loie Perutz³⁰¹ nebo J. Mühlbergera³⁰² a dalších. Pro takové autory měl J. B. Čapek většinou pouze jednu radu: „Lidé, kteří k historii vztahu nemají, ať historické romány nepíší a také ať o nich nepíší kritiky.“³⁰³

Na rozdíl od současných literárních historiků a teoretiků našel J. B. Čapek ještě jeden román, který podle něj také výrazně přispěl k vývoji českého historického románu. Jedná se o dílo Aloise Jiráska *Skaláci* (1875). To podle Čapka svědčilo o autorově pozorné reflexi minulosti, kterou využil takovým způsobem, aby se z ní

---

²⁹⁶ ČAPEK, J. B.: *Katolický boj o české dějiny a historický román*. S. 44.

²⁹⁷ ČAPEK, Jan Blahoslav: *Jaroslav Durych*. In: *Kostnické jiskry*, roč. 13, 1931, č. 25. S. 200.

²⁹⁸ Tamtéž. S. 200.

²⁹⁹ „Drnáková kniha o králi Janu podala velmi názorný důkaz, jak se nemá zacházet s dějinami a historickou prózou.“ ČAPEK, Jan Blahoslav: *Vladimír Drnák jako historický prozaik*. In: *Lidové noviny*, roč. 48, 1940, č. 652. S. 3

³⁰⁰ ČAPEK, J. B.: *Česká próza se vrací k historii. (Dokončení.)*. S. 460.

³⁰¹ ČAPEK, Jan Blahoslav: *Loie Perutz: Švédský jezdec*. (Dále jen *Loie Perutz: Švédský jezdec*). In: *Naše doba*, roč. 46, 1938/1939, č. 4. S. 250.

³⁰² „Mühleberger užívá historie s pozoruhodnou libovůlí.“ ČAPEK, Jan Blahoslav: *J. Mühlberger: Hus v Kostnici. Přeložila Olga Laurinová*. In: *Čin*, roč. 3, 1931/1932, č. 2. S. 45.

³⁰³ ČAPEK, Jan Blahoslav: *Kompetence kritiky historického románu*. In: *Kostnické jiskry*, roč. 14, 1932, č. 1. S. 4.

mohli čtenáři v současné době poučit.³⁰⁴ Dílo jako zlomové označoval především proto, že podle něj Jirásek konečně porušil zaběhlou tradici hodnocení významných období českých dějin. Až do vydání *Skaláků* byli totiž i v českých historických románech a povídkách husité, podle Čapka nesprávně, hodnoceni jako velmi radikální skupina a z románů o novější době byla cítit nucená loajálnost k rakouským zemím a Habsburkům. Předěl mezi staršími a novějšími dějinami představovala bitva na Bílé hoře, která sice byla malována tragicky, ale s revolučním podbarvením. Podobné stanovisko bylo zaujímano v popisu celé třicetileté války. Dodává k tomu, že toto rozpolcení českých dějin je podle něj velmi omezené.³⁰⁵

Čapkův názor o významu *Skaláků* je v současnosti překonán. Nekoresponduje ani s míněním Jaroslavy Janáčkové, současné literární historičky zabývající se hlavně českými beletristy konce 19. století, která tvrdí, že první díla Jiráska, tedy *Psohlavci*, *Skály* i *Skaláci* nejsou ničím výjimečná. Charakteristické pro ně navíc je černobílé vidění. Zlom ve vývoji Jiráskovy tvorby podle ní nastal až poté, kdy Jirásek začal v dílech uplatňovat tzv. kronikářskou kompozici.³⁰⁶

Čapek celkově vyzdvihuje tvorbu Jiráska, který podle něj představuje vrchol výchovné tradice českého historického románu:³⁰⁷ „Jiráskův význam jest především národní. Vychovával k síle; proto stavěl a plným jasem ozařoval postavy nezdolných mužů.“³⁰⁸ Jeho díla pokládá za dokonalá a definitivní v oblasti hodnocení významných dob české historie.³⁰⁹ „U Jiráska lze poznávat, co to znamená skutečné prožití národních dějin a jejich ústředních sil.“³¹⁰ Je však třeba si uvědomit, že za Čapkovým obdivem Jiráska stálo především to, že on stejně jako Jirásek věřil

---

³⁰⁴ ČAPEK, Jan Blahoslav: *Alois Jirásek*. (Dále jen *Alois Jirásek*, 1929/1930). In: Naše doba, roč. 37, 1929/1930. S. 394.

³⁰⁵ Tamtéž. S. 400.

³⁰⁶ JANÁČKOVÁ, J.: c. d. S. 257.

³⁰⁷ ČAPEK, J. B.: *Česká próza se vrací k historii*. S. 397-403.

³⁰⁸ ČAPEK, J. B.: *Alois Jirásek*, 1929/1930. S. 399.

³⁰⁹ ČAPEK, J. B.: *Česká próza se vrací k historii*. S. 398.

³¹⁰ ČAPEK, J. B.: *Česká próza se vrací k historii*. (Dokončení.). S. 466.

v Palackého pojetí českých dějin. Význam Jiráska tak podle Čapka spočíval v tom, že tuto koncepci zpopularizoval: „Jirásek se po Palackém svrchovaně zasloužil o znovunavázání českého dějinně duchového vědomí.“³¹¹

Podle Janáčkové však bylo obdivování Jiráska i jeho děl způsobeno tím, že díla byla v každé době jinak čtena. V první fázi idylicky, teprve později začal být Jirásek chápán jako „patetik národního osudu a heroizující vypravěč dějin,“ který povzbuzoval k národní sebedůvěře. Proto začal působit jako „dobrosrdečný a laskavý vypravěč i jako zaujatý a znalý vykladač domácí historie.“³¹² Tento pocit se umocnil v souvislosti s propuknutím první světové války, během které vyšel román *Temno* (1915), a také v souvislosti se vznikem Československa, kterého Jirásek náležitě využil k propagaci vlastní osoby díky účasti na akcích pořádaných na povzbuzení vznikající republiky. A toto mínění u většiny jeho čtenářů během první republiky ještě zesílilo.³¹³

5.3. Shrnutí

Na základě výše popsaných informací je možné konstatovat, že už v průběhu třicátých let 20. století někteří literární kritici porovnávali historické romány s odbornými pracemi historiků, jak to v současné době navrhuje Lubomír Doležel. Mezi takové patřil i Jana Blahoslav Čapek, který toto srovnání dělal proto, že považoval historii za rovnocenného partnera literární historie. Historie v jeho představách měla stejně jako psychologie, sociologie nebo filozofie korigovat závěry literárních historiků. Navíc na základě historie byla literatura jako taková periodizována. Kromě využití politických událostí však navrhoval při dělení také

---

³¹¹ ČAPEK, J. B.: *Alois Jirásek, 1929/1930*. S. 400.

³¹² JANÁČKOVÁ, J.: *c. d.* S. 244.

³¹³ Tamtéž. S. 260.

zohlednit významné události primárně náboženského charakteru. Vzájemných rozdílů mezi historií a literární historií si však byl plně vědom.

Historický román považoval Čapek za nejtěžší literární útvar, protože svým zpracováním v sobě mísil pravdivé historické události a informace s těmi, které vymyslel autor, např. názory a pocity postav. Podle Čapka potom bylo pro čtenáře obtížné jasně vymezit, co je pravda a co již autorova invence. Právě proto se negativně vymezoval proti zavádění fiktivních postav do historických románů.

Protože byl Čapek přesvědčen o významu historických románů pro čtenáře, věnoval jim velkou část svých kritik. Předpokládal, že se z nich čtenáři poučí, vyvarují se chyb a navíc díky nim v sobě objeví národní smýšlení, které pro něj v dané situaci a době bylo velmi důležité. Význam a prospěšnost pro národ dokonce navrhoval hledat během každé analýzy všech uměleckých děl i odborných textů. Požadoval také, aby historické romány vycházely z odborných historických textů a opíraly se o nejnovější vědecké informace. Upozorňoval i na drobné historické nesrovnalosti, neboť se domníval, že zásadních nepravdivých informací si všimnou sami čtenáři.

Kvůli širší čtenářské základně byl přesvědčen o tom, že literatura má na současnost větší vliv než historie, protože právě skrze čtení historických románů si čtenáři na vlastní kůži prožijí události, o nichž je v těchto textech psáno. Tak se vlastně minulost aktualizovala a pro čtenáře se stávala přítomností. Zároveň si však již byl vědom, že dochází k překonávání určitých historických poznatků, proto také upozorňoval na postupné zmenšení významů některých historických románů. Překonáním vědeckých poznatků se totiž ztratila jejich primární funkce, a to poučení z minulosti, přestože po literární stránce mohlo být dílo i nadále považováno

za stejně kvalitní. Právě z tohoto důvodu věnoval ve svých kritikách srovnávání tolik prostoru.

6. Baroko a pobělohorské období v pojetí Jana Blahoslava Čapka

Otázka rehabilitace baroka je jedním z nejreflektovanějších problémů české historie. V 19. století bylo zkoumané období spojováno výhradně s habsburskou a katolickou nadvládou prezentovanou jezuitským řádem, přímo tedy souviselo s dobou nejhlubšího národního úpadku, a proto také bylo hodnoceno pouze negativně. Avšak umělci přelomu 19. a 20. století začali zvolna objevovat krásu barokního slohu i jeho význam na dotváření české krajiny. Další zlom přinesla doba, v níž probíhaly diskuze vztahující se ke sporu o smysl českých dějin. Ten totiž mimo jiné řešil postavení a význam baroka v kolektivním historickém povědomí.³¹⁴ Přestože největší část diskuzí sporu proběhla ještě před první světovou válkou, do proměny historického myšlení se promítly výrazněji teprve po válce,³¹⁵ a tak se potažmo promítly i do oblasti hodnocení baroka a jeho významu za první republiky. V obecném povědomí kolem baroka panuje pořád mnoho otazníků ještě i v současné době. Stále je totiž spojováno s „dobou temna“.³¹⁶

V období první republiky hrály v otázce významu baroka důležitou roli dvacátá léta, během nichž vystoupil Josef Pekař se svými názory. Díky tomu se zvedla hlavní vlna zájmu o „objevení“ tohoto stylu. Dvacátá léta jsou tak považována za dobu přelomu, vrchol ale představují až léta třicátá. Podíl na tom mají zejména odborné texty literárních historiků. K významným průkopníkům kladného hodnocení baroka patřili Josef Vašica se svým dílem *České literární baroko* (1938) či Vilém Bitnar svou prací *Postavy a problémy českého baroku literárního* (1939). Velký podíl

---

³¹⁴ VLNAS, Vít: *Sláva barokní Čechie. Umění, kultura a společnost 17. a 18. století. Průvodce výstavou*. (Dále jen *Sláva barokní Čechie. Průvodce výstavou*). Paseka, Praha 2001. S. 6.

³¹⁵ HERMANN, T.: *Emanuel Rádl a české dějepisectví*. S. 68-84.

³¹⁶ VLNAS, V.: *Sláva barokní Čechie. Průvodce výstavou*. S. 6.

na vznik prvních pozitivních reakcí na dané období ale měly rovněž historické prózy Jaroslava Durycha *Bloudění* (1929) a *Rekviem* (1930). Veřejný zájem pomohly také rozpoutat dvě výstavy. První z nich se uskutečnila roku 1934 a byla věnována Valdštejnovi, druhá s názvem *Pražské baroko* z roku 1938 se zaměřovala již na baroko jako takové.

Diskuze o baroku samozřejmě probíhaly také na stránkách novin a časopisů. Hlavní roli sehrály především příspěvky F. X. Šaldy, který propagoval uznání významu baroka a jeho přijetí, zdůrazňoval jeho nadkonfesijní i nadnárodní charakter a odmítal jej ztotožňovat výhradně s katolickou protireformací. Proti však stáli protestanté, kteří sice uznávali význam barokní hudby a výtvarného umění, ale odmítali připustit jeho kvality v jiných oblastech, např. literatury.³¹⁷

Následující kapitola je sondou do literárních kritik J. B. Čapka a jeho dalších novinových příspěvků jako do textů jednoho z představitelů opoziční skupiny, tedy protestantů. Pro větší důvěryhodnost jsou jeho názory z periodik srovnávány s těmi uveřejněnými v jeho knižní publikaci *Československá toleranční literatura*, která byla také vydána v průběhu třicátých let. Dále je Čapkův pohled na pobělohorskou dobu, včetně jejích základních rysů, porovnáván s pracemi starších, ale v dané době stále populárních a oceňovaných literárních historiků. Konkrétně se jedná o díla Jaroslava Vlčka a Jana Jakubce, k jejichž odkazu se J. B. Čapek ve svých textech často hlásil. Za jejich pokračovatele byl navíc pokládán již svými současníky. Je proto pravděpodobné, že inspiraci pro svá tvrzení čerpal právě z jejich děl.

Vzhledem k tomu, že všichni tři, tedy Vlček, Jakubec i Čapek byli literárními historiky, je součástí následující kapitoly rovněž shrnutí a srovnání poznámek

---

³¹⁷ RAK, Jiří – VLNAS, Vit: *Druhý život baroka v Čechách*. (Dále jen *Druhý život baroka v Čechách*). In: Sláva barokní Čechie. Stati o umění, kultuře a společnosti 17. a 18. století. Národní galerie v Praze, Praha 2001. S. 29-43.

francouzského historika Arnošta Denise, který v období první republiky patřil k nejpoblárnějším a nejčtenějším historikům vůbec. Právě jeho názory sehrály důležitou úlohu v tvorbě českého národního povědomí na celé české dějiny od bitvy na Bílé hoře. Tehdejší čtenáři však nečetli doslovný překlad, ale výrazně upravenou verzi Jindřicha Vančury, který zase vycházel z Masarykova pojetí dějin.³¹⁸

6.1. Časové vymezení baroka

Časové vymezení baroka jako takového bylo jednou z klíčových otázek, stejně jako jeho včlenění do českých dějin. V průběhu třicátých let se k otázce jeho periodizace vyjadřovali takřka všichni, kteří se nějakým způsobem snažili s barokem vypořádat, tedy historikové (stěžejní zde byl význam J. Pekaře), literární historikové (především V. Bitnar) i literární kritikové (hlavně F. X. Šalda).

Poprvé termín „baroko“ v periodizaci českých dějin použil Josef Pekař v učebnici pro střední školy.³¹⁹ Označoval jím však pouze výtvarné umění,³²⁰ pro samotnou dobu používal pojem „protireformace.“³²¹ Ve svém díle *Bílá hora* z roku 1921 ovšem za baroko považoval už celou etapu českých dějin končících vládou Marie Terezie.³²²

Jan Blahoslav Čapek se časovým zařazením baroka zabýval především v článku *O periodisaci českého baroku*,³²³ v němž se sice primárně snažil

---

³¹⁸ RAK, J. – VLNAS, V.: *Druhý život baroka v Čechách*. S. 33n.

³¹⁹ RAK, Jiří: *Josef Pekař a jeho učebnice rakouských dějin*. In: PEKAŘ, Josef: *Dějiny naší říše*. Se zvláštním zřetelem ke královstvím a zemím v Říšské radě zastoupeným. Pro nejvyšší třídy škol středních. Elka Press, Praha 2011. S. 208.

³²⁰ PEKAŘ, Josef: *Dějiny naší říše*. Se zvláštním zřetelem ke královstvím a zemím v Říšské radě zastoupeným. Pro nejvyšší třídy škol středních. Elka Press, Praha 2011. S. 90.

³²¹ Tamtéž. S. 90.; KALISTA, Zdeněk: *K chronologickému výměru českého baroka*. (Dále jen *K chronologickému výměru českého baroka*). In: Akord, 1935, č. 1. S. 12.

³²² PEKAŘ, Josef: *Bílá hora. Její příčiny i následky*. Vesmír, Praha 1921. S. 46n. S. 108.

³²³ ČAPEK, J. B.: *O periodisaci českého baroku*. S. 528-536.

o vymezení českého literárního baroka, nicméně se tak vlastně vyjádřil k celému danému období v jeho nejširším možném rozsahu.

Čapek se o novou periodizaci pokusil proto, neboť byl přesvědčen, že všichni autoři, kteří se o to pokusili před ním, se ve svých vymezeních dopustili nějaké chyby. Jejich periodizace poté obsahovala jisté nesrovnalosti, na něž však samotní autoři již nezvládli úspěšně reagovat. Tyto nesrovnalosti podle něj zapříčinily dva důvody. První z nich vznikl podle Čapka proto, že baroko jako takové ještě nebylo ve třicátých letech zcela probádané,³²⁴ k jeho přesné dataci byla dle jeho názoru zapotřebí celková syntéza výsledků z oblasti literatury, divadla, hudby, architektury, malířství i kazatelství.³²⁵ Druhým důvodem, proč dosavadní pokusy o časové vymezení považoval za nedostatečné, bylo to, že závěry o vývoji baroka byly do českého prostředí uměle vneseny na základě charakteristiky jeho vývoje v jiných zemích.³²⁶

Je však třeba přiznat, že těchto problémů při stanovení svých datací si byla vědoma většina autorů, přestože se k nim Čapek svým článkem stavěl velmi kriticky a tvrdil, že autoři si svých nedostatků nejsou vědomi. O problémech při vymezování baroka se zmiňoval např. Zdeněk Kalista, který zdůrazňoval, že je nejprve nutné prozkoumat všechny možné oblasti, do nichž baroko svým stylem zasáhlo, poté že je třeba vymežit, co vše je pod pojmem „baroko“ chápáno a jak bylo pojímáno v českém prostředí. Časové vymezení považoval za jeden z posledních kroků.³²⁷

Čapek se svým postojem snažil vymežit nejen proti datacím stanoveným literárními vědci a teoretiky, Vilémem Bitnarem, Arne Novákem, Františkem

---

³²⁴ ČAPEK, J. B.: *O periodisaci českého baroku*. S. 528.

³²⁵ Tamtéž. S. 533.

³²⁶ Tamtéž. S. 528.

³²⁷ Srovnej KALISTA, Zdeněk: *Úvod do politické ideologie českého baroka*. (Dále jen *Úvod do politické ideologie českého baroka*). Moravan, Brno 1934. S. 3, s. 8.; KALISTA, Z.: *K chronologickému výměru českého baroka*. S. 14n.; KALISTA, Zdeněk: *K chronologickému výměru českého baroka. (Dokončení.)*. (Dále jen *K chronologickému výměru českého baroka. (Dokončení.)*). In: Akord, 1935, č. 2. S. 20n.

Xaverem Šaldou, ale také proti datacím historiků, konkrétně Josefa Pekaře a Zdeňka Kalisty. Právě těm posledně zmíněným věnuje Čapek nejvíce prostoru.

S vymezením Bitnara a Kalisty nesouhlasil proto, že oba ve svých textech zmiňují více možných datací. Čapek tvrdil, že Bitnar v díle *Postavy a problémy českého baroku literárního* vymezoval tento styl v českém prostředí jednak lety 1580-1750, nebo obecněji, a to počátkem rudolfinské doby. Jako konec pak navrhoval rok 1729.³²⁸ Kalista ve svých příspěvcích navrhoval celkem čtyři možnosti datace.³²⁹ V *Masarykově slovníku naučném* (heslo „Československo (dějiny)“) jej datoval lety 1648-1740,³³⁰ v *Úvodu do politické ideologie českého baroka* lety 1618-1780³³¹ a v příspěvku do *Akordu* dokonce zmínil dva údaje, baroko vymezil jak lety 1620-1740, tak lety 1628-1748.³³²

S pojetím Nováka v *Přehledných dějinách literatury české* nesouhlasil Čapek proto, že Novák sice baroko doplňuje pojmem „pobělohorské“ a vymezuje je lety 1621-1774,³³³ ale zároveň v něm rozlišuje tři nesourodé skupiny. Do barokní tvorby totiž zařadil kromě katolických autorů také protestantské a lidové básníky,³³⁴ s čímž Čapek již nesouhlasil.³³⁵

Vašicu kritizoval za to, že přestože roku 1938 vydal práci *České literární baroko*, vůbec se jeho periodizací nezabýval,³³⁶ a Šaldou za to, že se pouze spokojil

---

³²⁸ Bitnar baroko ve zmiňovaném textu však vymezuje pouze lety 1550-1750. BITNAR, Vilém: *Postavy a problémy českého baroku literárního*. Cyrilo-Metodějské knihkupectví G. Francla, Praha 1939. S. 9.

³²⁹ ČAPEK, J. B.: *O periodisaci českého baroku*. S. 528n.

³³⁰ *Masarykův slovník naučný*. Díl 1., A-Č. Československý kompas, Praha 1925. S. 1027n.

³³¹ KALISTA, Z.: *Úvod do politické ideologie českého baroka*. S. 23n.

³³² KALISTA, Z.: *K chronologickému výměru českého baroka. (Dokončení)*. S. 20n

³³³ NOVÁK, Arne: *Přehledné dějiny literatury české. Od nejstarších dob až do politického osvobození*. Promberger, Olomouc 1939. S. 123.

³³⁴ Tamtéž. S. 128.

³³⁵ ČAPEK, J. B.: *O periodisaci českého baroku*. S. 530.

³³⁶ VAŠICA, Josef: *České literární baroko. Příspěvky k jeho studiu*. Vyšehrad, Praha 1938.

s datací evropského baroka, které aplikoval na české dějiny. Baroko tedy vymezil jako dobu mezi druhou polovinou 16. století a první polovinou 18. století.³³⁷

Podle Čapka k vymezení nejzajímavěji přistupoval Josef Pekař, který barokem označil poslední období středověku.³³⁸ Čapek s tím nesouhlasil proto, že do stejného historického období Pekař zařadil také český humanismus, renesanci a reformaci.³³⁹

J. B. Čapek se domníval, že ani jeden z výše uvedených návrhů neodpovídal skutečnosti. Zcela zásadní pro něj bylo to, že si jako jeden z mála uvědomil, že nelze stanovit žádný přesný rok.³⁴⁰ Jako vhodný termín pro počátek barokní éry proto navrhoval čtyřicátá léta 17. století, nebo konec třicátých let stejného století.

Čtyřicátá léta navrhoval především vzhledem k situaci v barokní literatuře v Čechách. Argumentoval vydáním díla o životě typického barokního světce Jana Nepomuckého od Plachého roku 1641 a vydáním *Mariánské muziky* Adama Michny z Otradovic roku 1647.

Konec třicátých let se podle něj více hodil na vymezení baroka jako životního stylu. Roku 1636 začaly odcházet do exilu české elity, které v Čapkově případě ztělesňoval Karel starší ze Žerotína. O rok později vyšel *Zlatý nebe klíč* Plachého, tedy jedna z nejčtenějších barokních knih výrazně ovlivňující tehdejší smýšlení. Dále argumentoval smrtí Jiřího Třanovského roku 1637 a Pavla Skály roku 1640. Naopak během roku 1639 do Prahy začaly přicházet osobnosti katolického barokního umění, dramatik Václav František Kocmánek, malíř Karel Škréta a architekt Carlo Lurago. V průběhu čtyřicátých let se navíc začaly podle Čapka objevovat první výsledky

---

³³⁷ ŠALDA, František Xaver: *O literárním baroku cizím i domácím*. In: Šaldův zápisník. Svazek 7. Český spisovatel, Praha 1994. S. 71.

³³⁸ PEKAŘ, Josef: *O periodisaci českých dějin*. (Přednáška pronesená při rektorské instalaci dne 5. prosince 1931.). In: Český časopis historický, 1932, č. 1. S. 7.

³³⁹ ČAPEK, J. B.: *O periodisaci českého baroku*. S. 528.

³⁴⁰ Tamtéž S. 534.

„bělohorského triumfu“,³⁴¹ jak jej ironicky označuje, žádné konkrétní události však nezmiňuje.

Za vrchol barokní literatury považoval období mezi padesátými léty 17. století a dobou kolem roku 1690, protože tehdy byli ještě literárně činní pamětníci předbělohorského období, v pojetí Čapkově tedy představitelé českého humanismu. Mezi ně řadil Tomáše Pešinu, Bedřicha Briedela (oba umírají roku 1680), Bohuslava Balbína (umírá roku 1688), Václava Jana Rosu (umírá 1689), Matěje Václava Šteyera (umírá 1692). Autoři píšící v následujících letech už podle Čapkova mínění pouze dokládají český jazykový i kulturní úpadek. Místo literatury je proto podle něj na vrcholu protireformační reakce.

Stanovit konec baroka bylo pro Čapka problematičtější. Domníval se, že o jeho úpadku lze uvažovat již od padesátých let 18. století, ovšem některé barokní znaky se podle něj objevují ještě později. Barokní prvky zůstávají např. v literatuře ještě v období národního obrození, konkrétně v tamější lyrice nebo i u prvních představitelů českého romantismu. Pro potvrzení svých názorů opět vybíral významné zlomové události. Mezi ně řadil založení vědecké společnosti Societas Incognitorum v Olomouci, jejímiž členy byli dokonce dva evangelíci, Matěj Běl a Johann Christoph Gottsched, zakázání barokních divadelních her roku 1751 a smrt Kiliána Ignáce Dientzenhofera ml. ve stejném roce. O tom, že baroko nemělo ani v následujících letech sílu zasáhnout proti tendencím, které se proti němu začaly zvedat, dokládal Čapek také Dobnerovou kritikou *Kroniky* Hájka roku 1761, v baroku tolik milované, nebo tím, že v průběhu šedesátých let 18. století do Čech začaly proudit myšlenky osvícenství z německého protestantského prostředí,

---

³⁴¹ ČAPEK, J. B.: *O periodisaci českého baroku*. S. 534.

vznikaly sekty abrahamitů a rozšiřovaly se názory deistů a postupně se utlumovaly kulturní vlivy z Itálie a Španělska.

J. B. Čapek se také snažil objevit důvod barokního úpadku. Podle něj za to mohla skutečnost, že se prostě vyžil, tedy že již dosáhl svého maxima. Úpadku také napomohla prohra rakouských zemí ve válkách o Slezsko za Marie Terezie, čímž bylo dokázáno, že monarchie může být poražena.

Podle Čapka bylo však velmi důležité uvědomit si, že umělecké a duchovní tendence baroka sice v této době skutečně skončily, avšak vláda i církve stále trvala na „barokních“ zásadách vytvořených po bitvě na Bílé hoře ještě delší dobu.³⁴²

6.2. Základní znaky baroka stanovené J. B. Čapkem

Jak již bylo naznačeno v předchozí podkapitole, v souvislosti s periodizací bylo podle Čapkových názorů velmi důležité ujasnit si, které charakteristické znaky jsou specifické výhradně pro baroko jako takové a jaký vztah a poměr zaujímalo k jiným kulturním směrům. Nesouhlasil totiž s tím, že je možné označit za barokní vše, co bylo vytvořeno v době, do které baroko svým časovým vymezením spadalo, ať už na základě jakékoli periodizace.³⁴³ Proto se většina jeho textů zabývajících se barokem nese v duchu srovnávání tohoto stylu s jinými, především pak s těmi, s nimiž se časově stýkalo. Srovnával ho tedy nejčastěji s renesancí a s klasicismem. Protože však do doby renesance spadalo také období reformace, zaujímá Čapek ve svých textech také názor na to, jak se baroko vymezovalo proti reformaci.

Dále se Čapek domníval, že je stejně nutné odlišit baroko od protireformace. S nápadem ztotožnit je přišel podle něj Bitnar, který termín „baroko“ doplnil

---

³⁴² ČAPEK, J. B.: *O periodisaci českého baroku*. S. 532-536.

³⁴³ Tamtéž. S. 530.

o označení „jesuitské“. Tím chtěl podle mínění Čapka jasně popsat, že barokní umění využívali hlavně jezuité, a to jako primární prostředek katolické propagace. Čapek s Bitnarovou koncepcí ale nesouhlasil. Naopak navrhoval přesně odlišit znaky, které ve svém umění využívalo Továryšstvo, od obecného barokního umění. Jezuitské umění bylo totiž podle J. B. Čapka doplněno o znaky charakterizující i jiná období. Pro jeho označení navrhoval používat termín podobný Bitnarovu. Znaky typické pro jezuitské umění Čapek označoval jako „jesuitism“.³⁴⁴

Na základě výše popsaných skutečností je nutné si uvědomit, že Čapek v baroku rozlišoval prvky gotické, renesanční, čistě barokní a protireformační. Jak s těmito pojmy pracoval a jak je vůči sobě vymezoval, je hlavním obsahem této podkapitoly.

Podle J. B. Čapka měla k baroku nejbližší vrcholná renesance. Tyto dva styly spojovala rafinovanost, hrubost a vulgarismus, pro který bylo typické přesycení prvků. Ty byly dramaticky vystupňované, více smyslové, zároveň však již zcela vyčerpané. Problém spatřoval v tom, že ne ve všech částech Evropy, kde se baroko prosadilo, byla renesance už v takové fázi, aby na ni baroko plynule navázalo. Například v českém prostředí podle tvrzení Čapka renesance zdaleka na svém vrcholu nebyla, proto zde lze najít ostrou hraniční čáru mezi českou renesancí a českým barokem. Baroko podle něj předpokládalo renesanci, která se již plně vyžila, a jen tak na ni mohlo logicky navazovat a nepůsobit podivně. Proto bylo jeho přijetí v Čechách tolik problematické. Baroko zde totiž podle Čapka ještě nemělo na co navazovat, a tak se hranice mezi ním a renesancí zdála ještě vyhrcořenější.³⁴⁵

---

³⁴⁴ ČAPEK, J. B.: *O periodisaci českého baroku*. S. 530n.

³⁴⁵ ČAPEK, Jan Blahoslav: *Nový triumf baroka? (Dokončení)*. (Dále jen *Nový triumf baroka? (Dokončení)*.) In: *Naše doba*, roč. 46, 1938/1939. S. 352.; ČAPEK, J. B.: *O periodisaci českého baroku*. S. 530.

Stejně důležité bylo vymezení baroka vůči klasicismu jako druhé hraniční linii. Čapek klasicismus popisoval jako směr racionalistický, ve kterém vládla přesná pravidla, jejichž cílem bylo obnovení antického ideálu, a svou tradicí navazoval na renesanci a humanismus. Baroko proto považoval za směr, který se včlenil mezi racionalisticky umírněnou renesanci a přísný klasicismus, a proto se vůči nim potřeboval ostře vymezit, což dokázal svou uvolněností a citovostí.

Jan Blahoslav Čapek považoval baroko za výhradně katolickou záležitost. Za jeho domovinu označoval Apeninský a Pyrenejský poloostrov, byl však přesvědčen o tom, že do střední Evropy se rozšířilo z katolického jihoněmeckého prostředí, konkrétně z Rakouska a Bavorska. Za jeho nejsilnější stránku považoval výtvarné umění. Proto podle Čapka stálo baroko v tak ostrém protikladu k reformaci, jejímž základem byla prostá zbožnost a niternost a pro niž byla typická právě výrazná zdrženlivost k malířství vyhnaná až do „puritánské krajnosti“.

Nové osobité prvky, tzn. čistě barokní, vznikly podle Čapkova mínění především kombinací představ pozdní renesance a idejí stanovených tridentským koncilem. Výsledkem byl typický barokní patos, který byl způsoben vnitřním bojem mezi smyslovostí a mystikou. Mezi další znaky patřila maximálně vypjatá křečovitost, hraničící až s teatrálností.³⁴⁶ Za vrcholy této divadelnosti pokládal J. B. Čapek popravu pánů na Staroměstském náměstí roku 1621,³⁴⁷ která podle něj byla napodobením obecných metod ve Španělsku,³⁴⁸ a kanonizaci Jana Nepomuckého.³⁴⁹

---

³⁴⁶ ČAPEK, J. B.: *O periodisaci českého baroku*. S. 531-535.

³⁴⁷ ČAPEK, Jan Blahoslav: *Alois Jirásek a dnešní kult baroku*. (Dále jen *Alois Jirásek a dnešní kult baroku*, 1940/1941). In: *Naše doba*, roč. 48, 1940/1941, č. 1. S. 23.

³⁴⁸ ČAPEK, Jan Blahoslav: *Přítomný boj o minulost*. (Dále jen *Přítomný boj o minulost*). In: *Čin*, roč. 3, 1930/1931. S. 536.

³⁴⁹ ČAPEK, J. B.: *Alois Jirásek a dnešní kult baroku*, 1940/1941. S. 21.

Vzhledem k těmto akcím, na nichž byly přítomné davy lidí, používal Čapek pro baroko doplňující termín „davové“. Vhodnost jeho užívání zdůvodňoval nárůstem zájmu o poutě a další barokní slavnosti monumentálního charakteru.³⁵⁰

Při jeho charakterizaci v souvislosti s dobovou pověřčivostí a literární tvorbou používá také termín „triviální lidovost“. Podle Čapka se totiž barokní autoři ve svých dílech přiklonili k používání lidového jazyka a k dialektům,³⁵¹ což bylo jedním z důvodů, proč vývoj českého jazyka vedl až k jeho úpadku. Druhým důvodem pak bylo to, že baroko přestalo češtinu používat jako slavnostní jazyk. V tom ho nahradila latina a česká řeč se tak stala pouze nástrojem propagandy, čímž velmi zhrubla.³⁵²

Ovšem na druhou stranu se Čapek o baroku vyjadřuje také jako o směru, který byl „ostře protilidový“,³⁵³ což zdůvodňuje dobovou atmosférou, která byla „setmělá“, „zdušená“,³⁵⁴ plná „studeného panování“, které se nezajímalo o potřeby lidu. To vedlo podle Čapka ke krutým sociálním problémům.³⁵⁵ Baroko navíc podle něj velmi úspěšně útočilo na lidskou psychiku svou výmluvností, vypočítavostí, krutostí a iluzivností, která hraničila až s halucinacemi.³⁵⁶ A protože v něm bylo vše dokonale promyšleno, považoval jej za styl „diktátorsky bojovný“.³⁵⁷

Za typicky barokní projev považoval Čapek prolínání erotiky se smrtelnou agonií, což označoval za „paradoxní kult smrti uprostřed života“.³⁵⁸ To podle něj vedlo k možnosti definovat baroko jako směr extremistický a voluntaristický, jako

---

³⁵⁰ ČAPEK, Jan Blahoslav: *Jan Čep: Děravý plášť*. In: Naše doba, roč. 42, 1934/1935. S. 121.

³⁵¹ ČAPEK, J. B.: *O periodisaci českého baroku*. S. 531.

³⁵² ČAPEK, J. B.: *Nový triumf baroka?* S. 272.

³⁵³ ČAPEK, J. B.: *Nový triumf baroka? (Dokončení)*. S. 354.

³⁵⁴ ČAPEK, J. B.: *Nový triumf baroka?* S. 270.

³⁵⁵ ČAPEK, J. B.: *Loe Perutz: Švédský jezdec*. S. 250

³⁵⁶ ČAPEK, J. B.: *Nový triumf baroka?* S. 270.

³⁵⁷ ČAPEK, J. B.: *O periodisaci českého baroku*. S. 530n.

³⁵⁸ ČAPEK, J. B.: *Nový triumf baroka? (Dokončení)*. 352.

směr nedořešený a výbušný, který více hraje, nebo spíš přehrává, než skutečně žije.³⁵⁹

J. B. Čapek celkově baroko považoval za zpátečnický směr.³⁶⁰ Měl proto hned několik důvodů. Za prvé se baroko více zaměřovalo na cit a emoce než na rozum, tím podle Čapka zničilo vše, co se snažil humanismus vybudovat a zlepšit.³⁶¹ Za druhé literární produkce měla podle něj, na rozdíl od předchozí doby, jednostranně církevní charakter.³⁶² Navíc se domníval, že celá barokní literární tvorba měla svou kvalitou spíše sestupnou tendenci.³⁶³ Její vrchol pro něj představovali pamětníci předbělohorského období, např. Bohuslav Balbín, kterého ve všech svých textech označoval za „pozdního katolického humanistu“.³⁶⁴ Další krásné literární prvky objevil tam, kde se barokní autoři pokoušeli o obnovu gotických prvků. Ty považoval v jejich tvorbě za nejčistší a nejdokonalejší.³⁶⁵ Samotný úpadek jazyka v literatuře dokládal nárůstem vulgarismů, nářečních výrazů a cizích zkomolených slov. Za třetí baroko chápal jako výhradně katolický směr, se kterým se protestanté nemohli nikdy ztotožnit. Na rozdíl od renesance tak nebylo baroko znakem všech, ale pouze jedné skupiny lidí. Za čtvrté baroko vnímal jako triumf cizí politické moci, což mělo za následek, že vše typicky české bylo zničeno a nahrazeno vlivem cizím. Týkalo se to odchodu české šlechty z významných politických úřadů, zničení českých (husitských) tradic, příchodu zahraničních umělců atd.³⁶⁶ Baroko chápal jako sloh vítězného nepřítele, který byl českému lidu uměle a předčasně vnucen a lid

---

³⁵⁹ Tamtéž. S. 351.

³⁶⁰ ČAPEK, Jan Blahoslav: *K našemu humanismu a klasicismu*. (Dále jen *K našemu humanismu a klasicismu*). In: *Naše doba*, roč. 47, 1939/1940, č. 2. S. 76.

³⁶¹ ČAPEK, J. B.: *Nový triumf baroka? (Dokončení)*. S. 353.

³⁶² Tamtéž. S. 353.

³⁶³ Tamtéž. S. 354.

³⁶⁴ ČAPEK, Jan Blahoslav: *Mladí na křižovatkách*. (Dále jen *Mladí na křižovatkách*). In: *Naše doba*, roč. 46, 1938/1939, č. 2. S. 84.; ČAPEK, J. B.: *Nový triumf baroka? (Dokončení)*. S. 353.; ČAPEK, J. B.: *O periodisaci českého baroku*. S. 533.

³⁶⁵ ČAPEK, J. B.: *Nový triumf baroka?*. S. 349.

³⁶⁶ ČAPEK, J. B.: *Nový triumf baroka? (Dokončení)*. S. 353.

jej nakonec opožděně a pod tlakem přijal zcela za svůj.³⁶⁷ Dobu baroka proto označoval za „duchovní drama našich dějin“.³⁶⁸

Přes jeho striktní odmítnutí a výrazný odpor k němu, na něm Čapek našel i několik pozitiv. Ta však podle mě částečně popírají důvody Čapkova negativního názoru na baroko. Největší klad objevil v oblasti literární tvorby. Baroko podle Čapka totiž přálo rozvoji duchovní lyriky a rétorické homiletiky, pomohlo oživit starší legendy a do literatury celkově přidalo více citu.³⁶⁹ Navíc po vzoru gotiky dokázalo propojit duchovní život s kulturním. Dále na něm ocenil obnovení styku českého prostředí s románským. Nejvíce však obdivoval, jakým způsobem dokázalo baroko ovlivnit široké vrstvy obyvatel.³⁷⁰

6.3. Názory J. B. Čapka na Habsburky

Jak už bylo naznačeno výše, Jan Blahoslav Čapek charakterizoval dobu baroka jako triumf cizí politické moci.³⁷¹ Za cizince pokládal i vládnoucí rod Habsburků, vůči němuž se ve všech svých kritikách negativně vymezoval.

Hodnotil je dvojitým způsobem. Buď se vyjadřoval k celému rodu jako takovému, nebo si vybíral jeho konkrétní představitele. V prvním případě jsou pro 1članky charakteristická stručná zobecnění napříč generacemi a dobou. Oproti tomu druhý typ se vyznačuje velmi konkrétním popisem jediného rysu nebo charakteru určitého Habsburka, avšak konkrétní důvody, proč jej vystihuje právě

---

³⁶⁷ ČAPEK, Jan Blahoslav: *Mladí o problému „Jací jsme“*. (Dále jen *Mladí o problému „Jací jsme“*).

In: *Naše doba*, roč. 47, 1939/1940, č. 4. S. 200.

³⁶⁸ ČAPEK, J. B.: *Nový triumf baroka? (Dokončení)*. S. 354.

³⁶⁹ ČAPEK, J. B.: *K našemu humanismu a klasicismu*. S. 76.

³⁷⁰ ČAPEK, J. B.: *Nový triumf baroka? (Dokončení)*. S. 352n.

³⁷¹ Tamtéž. S. 353.

takto, v textech chybí. Detailněji se zabývá pouze osobností Marie Terezie a jejího syna Josefa II.

Při popisu celého habsburského rodu zdůrazňuje Čapek jejich proradnost a podlost,³⁷² krutost, vychytralost a životní cynismus, což dokládá rodovým heslem, které pro ně vymyslel na základě četby díla Josefa Machara. Podle Čapka by jejich heslem mělo být: „Býti za dobře s papežem a výhodně vdávat a ženit potomstvo.“³⁷³ Narážel tak na základ rodové diplomacie a na těsné spojení s katolickou církví, které pro Habsburky bylo typické.

Dále Čapek zdůrazňoval jejich pozitivní vztah k baroku, které do Čech přinesli.³⁷⁴ Zajímavé je, že oblibu tohoto směru našel skutečně u všech Habsburků, od Ferdinanda II. až po Františka Ferdinanda d'Este.³⁷⁵ Kladný vztah k baroku vysvětluje vzájemnou podobností mezi povahou Habsburků a vyzněním slohu. Obojí definuje jako „příznačnou směs úpadkové smyslnosti, diktátorské zvůle a bigotního církevnictví.“³⁷⁶

Za celou dobu jejich vlády v českých zemích našel Čapek pouze jedno pozitivum, a to tu skutečnost, že sjednotili české země s uherskými.³⁷⁷ Tedy to, že sjednotili Čechy a Slováky.

Ke všem konkrétním představitelům habsburského rodu se Čapek vyjadřoval velmi stručně a pouze negativně. Už prvního Habsburka, který získal český trůn,

---

³⁷² ČAPEK, Jan Blahoslav: *J. S. Machar: Dva výlety do historie. Rodina habsbursko-lotrinská. Z dějin vousu.* In: Čin, roč. 3, 1931/1932, Č. 36. S. 855.

³⁷³ ČAPEK, Jan Blahoslav: *J. S. Machar: Dva výlety do historie. Rodina habsbursko-lotrinská. – Z dějin vousu.* (Dále jen *Machar: Dva výlety do historie*, Kostnické jiskry). In: Kostnické jiskry, roč. 14, 1932, č. 16. S. 122.

³⁷⁴ ČAPEK, J. B.: *Mladí o problému „Jací jsme“.* S. 200.

³⁷⁵ ČAPEK, Jan Blahoslav: *Ludwig Winder: Následník trůnu.* (Dále jen *Ludwig Winder: Následník trůnu*). In: Naše doba, roč. 46, 1938/1939, č. 2. S. 121.; ČAPEK, J. B.: *Nový triumf baroka? (Dokončení).* S. 353.

³⁷⁶ ČAPEK, J. B.: *Nový triumf baroka? (Dokončení).* S. 353.

³⁷⁷ ČAPEK, Jan Blahoslav: *Češi a Slováci.* (Dále jen *Češi a Slováci*). In: Čin, roč. 3, 1931/1932, č. 35. S. 838.

Rudolfa, označil za „studeného kalkulanta.“³⁷⁸ Dále se Čapek ve svých novinových článcích vymezoval vůči Ferdinandovi I., kterého charakterizoval jako „pobožnůstkářského plazivce“³⁷⁹ a Ferdinanda II. popisoval zase jako „loutku“ v rukou jezuitů a dvorních rádců.³⁸⁰ Výjimku nepředstavuje ani František Josef I., kterého Čapek považoval za důsledného, ale neúspěšného strážce staré habsburské povýšenosti.³⁸¹

Negativně se vymezoval také vůči vládě Marie Terezie, která pro něj představovala nejhorší období českých dějin, protože teprve tato panovnice dokončila plány Ferdinanda I. i II.³⁸² a začala s germanizací.³⁸³ Za nejhorší období českých dějin tedy neoznačoval dobu, která následovala bezprostředně po bitvě na Bílé hoře, přestože ji automaticky spojoval s násilnou rekatolizací, s odchodem české inteligence a se ztrátou všech českých hodnot.

O Marii Terezii se celkově vyjadřoval velmi ostře. Charakterizuje ji jako „barbarskou“,³⁸⁴ „nenávislnou a mstivou despotku“, která uškodila českému království ve všech směrech mnohem více než několik předchozích Habsburků.³⁸⁵ Právě za její vlády se podle něj ocitl český národ na „nejuboženějším stupni“.³⁸⁶ Pozitivně nehodnotil ani její reformy. Ty byly podle Čapka motivovány pouze egoistickými důvody. O zlepšení totiž usilovala pouze proto, že stav jejich zemí byl až příliš zoufalý. Podle Čapka tak šlo spíše o poslední sebezáchovný pokus, jehož

---

³⁷⁸ ČAPEK, Jan Blahoslav: *Česká próza se vrací. (Dokončení.)*. (Dále jen *Česká próza se vrací. (Dokončení.)*). In: Naše doba, roč. 47, 1939/1940, č. 8. S. 460.

³⁷⁹ ČAPEK, Jan Blahoslav: *Doebelin, Alfred, Valdštejn*. In: Naše doba, roč. 39, 1932. S. 54.

³⁸⁰ ČAPEK, J. B.: *Román smrti či přerodu?* S. 102.; ČAPEK, J. B.: *Machar: Dva výlety do historie*, Kostnické jiskry. S. 122.

³⁸¹ ČAPEK, J. B.: *Ludwig Winder: Následník trůnu*. S. 121.

³⁸² ČAPEK, J. B.: *Machar: Dva výlety do historie*, Kostnické jiskry. S. 122.

³⁸³ ČAPEK, Jan Blahoslav: *Katolická filozofie Českého obrození*. (Dále jen *Katolická filozofie Českého obrození*). In: Čin, roč. 1, 1929/1930. S. 1197.

³⁸⁴ ČAPEK, J. B.: *Machar: Dva výlety do historie*, Kostnické jiskry. S. 122.

³⁸⁵ ČAPEK, J. B.: *Katolická filozofie Českého obrození*. S. 1197.

³⁸⁶ ČAPEK, Jan Blahoslav: *Frant. Martin Pelcl: Paměti*. (Dále jen *Frant. Martin*). In: Kostnické jiskry, roč. 14, 1932, č. 5. S. 37.

cílem bylo udržení monarchie za každou cenu a zachování vlády v rukou Habsburků.³⁸⁷ Konkrétní reformy ani jejich dopady J. B. Čapek v textech neřešil, školské reformy pak zcela zamlčoval.

Dalším často zmiňovaným panovníkem je Josef II. Přestože jeho jméno dával Čapek nejčastěji do souvislostí s reformami a s vydáním Tolerančního patentu, vyjadřoval se k době Josefovy vlády, kterou označuje termínem „josefinism“, také spíše negativně. Čapek si sice uvědomoval, že Josefovy reformy přinesly výrazné zlepšení stavu českých zemí, přesto je však označoval za unáhlené, nekritické k pravému stavu věcí, radikální a plné chyb. Konkrétní chyby sice v žádném ze svých textů nezmínil, ovšem byl si zcela jist, že právě kvůli nim byly Josefovy reformy rychle zrušeny jeho následovníky.³⁸⁸ Kriticky se Čapek také vyjadřoval k názorům, které se týkaly Josefovy lásky k Čechům a zemím Koruny české. Tvrdil, že to tak jen bylo v dané době prezentováno z toho důvodu, aby Josef dosáhl plánovaných politických úspěchů. Proto Josefa II. označuje jako prospěcháře.³⁸⁹

Čapek se negativně vymezoval rovněž vůči Tolerančnímu patentu. Snažil se o to, aby následujícími generacemi nebyl chápán jako doklad Josefova myšlenkového pokroku, ale spíše jako dokument dokládající celkovou opožděnost Habsburků, která byla zvrácena až na poslední chvíli právě díky Josefovi II. Význam patentu pro české země tím však nezmenšoval. Právě naopak, tvrdil o něm, že zachránil poslední zbytky reformačních snah a pro národ znamenal výraznou duchovní posilu.³⁹⁰

Informace vztahující se k Habsburkům jsou v novinových článcích poněkud neucelené. Lepší přehled o Čapkových názorech na tento rod poskytuje jeho kniha

---

³⁸⁷ ČAPEK, J. B.: *Katolická filozofie Českého obrození*. S. 1197.

³⁸⁸ Tamtéž. 1196n.

³⁸⁹ ČAPEK, J. B.: *Frant. Martin Pelcl: Paměti*. S. 37.

³⁹⁰ ČAPEK, Jan Blahoslav: *Místo tolerančního patentu v obrozeneckém vývoji*. In: *Kostnické jiskry*, roč. 13, 1931, č. 42. S. 302.

Československá literatura toleranční z roku 1933. Ani zde se ale nevyjadřuje ke všem českým panovníkům pocházejícím z habsburského rodu. Nejvíce prostoru opět věnuje Marii Terezii a Josefovi II. Na rozdíl od novinových příspěvků však v tomto díle vládu Josefa II. oceňuje spíše kladně.

Prvním Habsburkem, kterým se ve své knize více zabývá, je Ferdinand II. Označuje jej za panovníka, jenž nejvíce nenáviděl Čechy.³⁹¹ Čapek se dále domníval, že pravděpodobně proto povolil pronásledování českých evangelíků³⁹² a zavedl absolutismus.³⁹³ Tím se začalo z českého prostředí odstraňovat vše typicky české. Ovšem k jeho nástupci Ferdinandovi III. se už téměř nevyjadřoval. Pouze se spokojil s konstatováním, že pokračoval v pronásledování protestantů.³⁹⁴

Vláda bezprostředně následujícího Habsburka Leopolda I. se podle Čapka mnohem více dotkla slovenského prostředí než českého. Čapek se totiž domníval, že právě za jeho panování proběhla na Slovensku nejukrutnější protireformace, zatímco v Čechách došlo k jistému útlumu tlaku. Demonstruje to příchodem jezuitů na Slovensko roku 1670, kde následně došlo k zavírání evangelických škol, pálení knih, ale také k prešpurskému a prešovskému soudu.³⁹⁵

V českém prostředí se situace podle Čapka opěr zhoršuje až s nástupem Karla VI. Ten totiž obnovil pronásledování protestantů.³⁹⁶ Vládu Josefa I., staršího bratra Karla, tak zcela opomíjí. Čapek se dále domníval, že tuto dobu je možno považovat za vrchol protireformace, protože v průběhu 18. století se upevnilo politické postavení Habsburků a jejich říše. Habsburkové totiž podle něj dovedli využít

---

³⁹¹ ČAPEK, Jan Blahoslav: *Československá literatura toleranční 1781-1861*. (Dále jen *Československá literatura toleranční*, sv. 1). Svazek 1. Čin, Praha 1933. S. 29.

³⁹² Tamtéž. S. 34.

³⁹³ Tamtéž. S. 313.

³⁹⁴ Tamtéž. S. 34.

³⁹⁵ Tamtéž. S. 34.

³⁹⁶ Tamtéž. S. 34.

příznivé politické situace, kterou představoval konec tureckého nebezpečí i konec bojů s Francií o španělské dědictví.³⁹⁷

V odkazu svého otce podle Čapka pokračovala i Marie Terezie. Právě za její vlády byla podle něj situace v Čechách nejhorší. Vrcholila zde protireformace a zároveň začínaly germanizační snahy spojené s centralismem. Situace byla podle Čapka o to horší, že Marie Terezie byla zcela pod vlivem svého zpovědníka Ignáce Kampüllera, který byl jezuita. Právě ten ji naučil nenávidět vše české.³⁹⁸

Výsledkem působení špatných rádců a prohraných válek s Pruskem bylo dramatické zhoršení stavu habsburské monarchie. Teprve postupující osvícenství Marii Terezii přivedlo až k pokusům o reformy.³⁹⁹ Ani ve své knize Čapek ale neřeší typy reforem a jejich dosah, případný úspěch nebo neúspěch. Jediné, čemu v rámci probíhajících reforem věnoval více pozornosti, bylo zrušení jezuitského řádu roku 1773 a následné rušení knihoven.⁴⁰⁰

Dále Čapek konstatoval, že ani reformy nezabránilly lidovým bouřím, které podle něj byly výsledkem dlouhodobého náboženského i sociálního útlaku ze strany Habsburků. K největšímu povstání podle něj došlo roku 1775. Výsledkem ovšem byla tvrdá odplata. Marie Terezie se totiž pokusila o tvrdé upevnění svého postavení za použití nejostřejších metod, což podle Čapka představoval poslední výnos namířený proti evangelíkům ze září 1777.⁴⁰¹ Od druhé poloviny 18. století se o podobně intenzivní pronásledování protestantů pokoušela také na Slovensku. Tam tomu ale dle mínění Čapka zabránilly neúspěchy Rakouska v sedmileté válce.⁴⁰² To, jak moc se Marie Terezie snažila pokračovat v protireformaci, dokazuje Čapek

---

³⁹⁷ ČAPEK, J. B.: *Československá literatura toleranční*, sv. 1. S. 28.

³⁹⁸ Tamtéž. S. 28n.

³⁹⁹ Tamtéž. S. 42-47.

⁴⁰⁰ Tamtéž. S. 43.

⁴⁰¹ Tamtéž. S. 42-47.

⁴⁰² Tamtéž. S. 35

množstvím spálených a zabavených knih za její vlády. „Pod její ochranou bylo spáleno více knih než za dřívějších Habsburků.“⁴⁰³ Vzhledem k průběhu její vlády ji také označuje jako „krutou“, „bigotní“⁴⁰⁴ a „sebevědomou habsburskou suverénku.“⁴⁰⁵

Čapek se domníval, že Marii Terezii v dalším duchovním útlaku protestantů zabránil jen Josef II. Nedělal to však z ohleduplnosti, ale z čistě praktických důvodů.⁴⁰⁶ Přesto příchod josefínské doby považoval Čapek za obnovení duchovní a kulturní činnosti v českém prostředí.⁴⁰⁷ Dále jej Čapek popisoval jako „praktického hospodáře“, jehož ideálem byla jednotná absolutistická říše. O jednotu se snažil ovšem nejen v duchovní rovině, což pro Čapka nejdokonaleji ztělesňuje Toleranční patent, ale také v jazykové. Proto Josefa II. označuje za germanizátora. Dále mu Čapek vyčítal nařízení na zboření Betlémské kaple v Praze, která podle něj přežila hrůzy protireformace jen zázrakem. Tyto skutky nazývá „josefínským vandalismem“. Ten podle něj pouze dokazoval, že všichni Habsburkové byli vychováváni k odporu vůči české reformaci.⁴⁰⁸

Vydání Tolerančního patentu chápal Čapek jako natolik významný akt likvidující všechny protireformační metody,⁴⁰⁹ že čtenářům doporučoval více si uvědomovat odlišnosti Josefa II. od všech ostatních Habsburků než podobu s nimi. Označoval ho za „bílou vránu mezi Habsburky“.⁴¹⁰ Považoval jej také za nejvzdělanějšího a nejlidštějšího ze všech Habsburků.⁴¹¹ Navíc zdůrazňoval, že Josefovy výjimečnosti si byli vědomi již jeho současníci. To dokládá analýzou

---

⁴⁰³ ČAPEK, J. B.: *Československá literatura toleranční*, sv. 1. S. 44n.

⁴⁰⁴ Tamtéž. S. 172.

⁴⁰⁵ Tamtéž. S. 44.

⁴⁰⁶ Tamtéž. S. 52.

⁴⁰⁷ Tamtéž. S. 13.

⁴⁰⁸ Tamtéž. S. 51.

⁴⁰⁹ Tamtéž. S. 54.

⁴¹⁰ Tamtéž. S. 142.

⁴¹¹ Tamtéž. S. 51.

lidových písní z doby bezprostředně následující po vydání patentu. „Prostí lidé dovedli však po svém vyrovnat rozpor mezi nenávisť k Habsburkům a vášnivou láskou k Josefovi II.: pro ně to nebyl syn Marie Terezie, vnuk Karla VI. a pravnuk Ferdinanda II., ale z „Jákoba Josef“, vyvolený boží muž, rytíř křesťanský (...).“⁴¹²

Problém J. B. Čapek viděl v tom, že po smrti Josefa II. jeho následovníci nepokračovali v odkazu tohoto panovníka. „Josefinism brzy prohrál, pak se obnovila celá bída feudalismu až do roku 1848.“⁴¹³ O vládě Josefa II. Čapek tvrdil, že sice byla plná zmatků,⁴¹⁴ ovšem po době krutého útlaku následujícím bezprostředně po Bílé hoře a vrcholícím za Marie Terezie, byla v očích českého lidu chápána jako zázrak.⁴¹⁵ Toleranční patent však nemohl ihned zlikvidovat protireformační snahy, které již byly zcela vžitě v lidu.⁴¹⁶ Naopak potřeboval nějaký čas, než se změny skutečně výrazně projevily. Tento čas však následující Habsburkové neposkytli a reformy Josefa II. zrušili. Další těžká období proto podle Čapka nastala za vlády Leopolda II. a Františka I., kteří obnovili persekuci proti českým nekatolíkům⁴¹⁷ a opět zavedli cenzuru.⁴¹⁸ Přiznával ovšem, že tyto neblahé změny byly pravděpodobně vyvolány proto, že došlo k revoluci ve Francii a poté k napoleonským válkám.⁴¹⁹

Všechny další panovníky po Josefovi II. nazýval J. B. Čapek „kormidelníky habsburské monarchie“,⁴²⁰ čímž zdůrazňoval, že do stávající situace nepřinesli žádné inovativní prvky, pouze se snažili o vyvažování zoufalého stavu. Jedinou novinku spatřoval v tom, že kromě nárůstu germanizace se začaly také objevovat znaky

---

⁴¹² ČAPEK, J. B.: *Československá literatura toleranční*, sv. 1. S. 141.

⁴¹³ Tamtéž. S. 62.

⁴¹⁴ Tamtéž. S. 116.

⁴¹⁵ Tamtéž. S. 144.

⁴¹⁶ Tamtéž. S. 188.

⁴¹⁷ Tamtéž. S. 209.

⁴¹⁸ Tamtéž. S. 312n.

⁴¹⁹ Tamtéž. S. 209, s. 312n.

⁴²⁰ Tamtéž. S. 68.

maďarizace.⁴²¹ Navíc i následující panovníci dali především na rady svých pomocníků. Čapek své mínění o nich i o jejich vztahu k protestantům podle mého názoru nejvýstižněji zobecnil touto větou: „Jména Leopold II., František I., Metternich, František Josef I., Bach znamenají útisk v rukavičkách a někdy i bez nich.“⁴²²

Na základě výše uvedených informací není tedy divu, že i ve své knize charakterizoval Habsburky jako dynastii, pro kterou byla typická úslužnost ke katolické církvi a obdiv španělského chování.⁴²³ Místo toho, aby se starali o svůj lid jako správní panovníci, sráželi jej a měli pro něj pouze nejhlubší opovržení.⁴²⁴ Dokládal to zahájením protireformace bezprostředně po definitivním potvrzení Habsburků jako českých panovníků.

Samotnou protireformaci potom charakterizoval jako „dobu temna“,⁴²⁵ „útisku“,⁴²⁶ „mrákoty a zoufalství“, „ničení a násilné přeměny“⁴²⁷ nebo jako „léta neúčinnějšího vyhlazovacího boje“,⁴²⁸ který na českém lidu zanechal stopy, jež se projevují ještě i v současné české povaze.⁴²⁹ Protireformace celkově byla podle Čapka dokonale vymyšlena a promyšlena. Kromě Habsburků se na ní podílela katolická církev.⁴³⁰ Právě spoluprací Habsburků s katolickou církví se duch českého národa, jeho jazyk i kultura ocitly v nejhlubším možném úpadku.⁴³¹

---

⁴²¹ ČAPEK, J. B.: *Československá literatura toleranční*, sv. 1. S. 383.

⁴²² ČAPEK, Jan Blahoslav: *Československá literatura toleranční 1781-1861*. Svazek 2. (Dále jen *Československá literatura toleranční*, sv. 2). Čin, Praha 1933. S. 362.

⁴²³ ČAPEK, J. B.: *Československá literatura toleranční*, sv. 1. S. 42.

⁴²⁴ Tamtéž. S. 31.

⁴²⁵ Tamtéž. S. 131.

⁴²⁶ Tamtéž. S. 96.

⁴²⁷ ČAPEK, J. B.: *Československá literatura toleranční*, sv. 2. S. 383.

⁴²⁸ ČAPEK, J. B.: *Československá literatura toleranční*, sv. 1. S. 70.

⁴²⁹ Tamtéž. S. 57.

⁴³⁰ ČAPEK, J. B.: *Československá literatura toleranční*, sv. 2. S. 362.

⁴³¹ ČAPEK, J. B.: *Československá literatura toleranční*, sv. 1. S. 31

6.4. Továřstvo Ježíšovo v hodnocení J. B. Čapka

Význam katolické církve a její vliv na české prostředí v době pobělohorské protireformace je nezpochybnitelný. Proto jí Jan Blahoslav Čapek ve všech svých textech věnoval značnou pozornost. Obzvláště zdůrazňoval její spojení s habsburskou dynastií a jejich vzájemné ovlivňování a pomáhání si. Za nejvýznamnějšího představitele katolické protireformace považoval jezuitský řád. Ve svých novinových příspěvcích se Čapek vyjadřoval především k jednotlivým představitelům této církve, jejichž chování a povahu však striktně zobecňoval. Proto jsou výsledkem obecné charakteristiky, přestože katolickou církev jako celek hodnotil zcela výjimečně.

Římsko-katolické kněze spojoval zásadně s lakotnou a hrabivou povahou.⁴³² Jejich vliv na věřící byl podle Čapka vyvolán zavražďováním a donucováním, čímž byl lid de facto neustále srážen na kolena. Výsledkem sice byla bezmezná poslušnost a oddanost poddaných ke katolické víře, církvi i k jejím představitelům, ovšem tato poslušnost byla pouze zcela vynucená. Podle Čapkových postřehů k tomu využívali především informace o pekle, očistci a strach z posledních chvil člověka.⁴³³

Podobným způsobem popisoval J. B. Čapek také jezuitu. Ty nejčastěji spojoval s krutostí a lstivostí.⁴³⁴ Všiml si u nich hlavně jejich vlivu na postup a průběh protireformace. V tomto případě byl stěžejním motivem pro Čapka vztah jezuitů k protestantským knihám, které u lidí nejprve hledali a bezprostředně potom pálili. Typickým představitelem byl pro něj páter Koniáš, jehož charakterizuje jako „žhnoucího fanatika, neúprosného k jiným, ale i k sobě.“⁴³⁵ Zajímavé je, že Čapek stejný postup jezuitů našel i mimo české země. V recenzích na díla *Dubrovník*, *Hořká léta* a *Vzpouř* od Antonína Šrámka upozorňuje na to, že i v chorvatském

---

⁴³² ČAPEK, J. B.: *Román smrti či přerodu?* S. 102.

⁴³³ ČAPEK, J. B.: *Nový triumf baroka?* S. 270.

⁴³⁴ ČAPEK, J. B.: *Román smrti či přerodu?* S. 103.

⁴³⁵ ČAPEK, J. B.: *Alois Jirásek a dnešní kult baroku*, 1940/1941. S. 21.

prostředí v 17. století jezuité zahájili „vyhlazovací boj“ proti slovanské bohoslužbě⁴³⁶ a zaměřili se na likvidaci nevhodných knih, především slovanských a francouzských. V tamějším prostředí dokonce našel obdobu českého Koniáše, kterým pro něj byl jezuita Barbini.⁴³⁷

Čapek si nevšímal jen negativních rysů u představitelů katolictví. Naopak upozorňoval na to, že právě v tomto prostředí bylo možno i v těch nejhorších dobách hledat alespoň zbytky „českého vědomí“. Za nejtypičtějšího reprezentanta považoval Bohuslava Balbína, o němž se výhradně vyjadřuje jako o „vlasteneckém jezuitovi“,⁴³⁸ nebo jako o „pozdním katolickém humanistovi“.⁴³⁹

V Čapkově díle *Toleranční literatura* jsou naopak členové Tovaryšstva Ježíšova chápáni vždy jako ti nejhorší z možných. I proto jsou popisováni jako „vůdčí činitelé rekatolisace,“ kteří zkoušeli nejrůznější metody k tomu, aby v českém prostředí zlikvidovali i poslední zbytky reformační tradice.⁴⁴⁰ Čapek byl přesvědčen o tom, že jejich příchod do Čech předznamenal těžké období, na území dnešního Slovenska ho dokonce přímo spojoval s tím nejtěžším v celé slovenské historii.⁴⁴¹

Také v *Toleranční literatuře* považoval Čapek za nejtypičtější činnost jezuitů pálení knih. V českém prostředí dokonce 17. století označuje za „věk slídění po knihách a pálení knih.“⁴⁴² S ničením knih je spojen i příchod Tovaryšstva na Slovensko. „Roku 1670 přicházejí Jezuité a zavírají evangelické školy. Nastává pálení knih, mnoho důležitých dokumentů se ztrácí v této době.“⁴⁴³

---

⁴³⁶ ČAPEK, J. B.: *Česká próza se vrací. (Dokončení.)*. S. 464.

⁴³⁷ ČAPEK, Jan Blahoslav: *Antonín Šrámek: Hořká léta – Týž: Vzpouza. Romány*. In: *Naše doba*, roč. 47, 1939/1940, Č. 9. S. 566.

⁴³⁸ ČAPEK, J. B.: *Katolická filozofie Českého obrození*. S. 1197n.

⁴³⁹ ČAPEK, J. B.: *O perodisaci českého baroku*. S. 533.

⁴⁴⁰ ČAPEK, J. B.: *Československá literatura toleranční 1781-1861*, sv. 1. S. 27n.

⁴⁴¹ Tamtéž. S. 34.

⁴⁴² Tamtéž. S. 31.

⁴⁴³ Tamtéž. S. 34.

Zajímavostí je, že se stejným motivem, tedy s ničením knih, spojil Čapek také zrušení jezuitského řádu a následnou likvidaci jeho knihoven. Píše totiž o tom, že když byly knihovny roku 1777 zrušeny, odvezly se zbytky jejich knih do Klementina. Jednalo se skutečně pouze o zbytky knih, protože „Jezuité však mnoho vzácných knih i starých rukopisů tehdy spálili, aby tak zakončili přiměřeně svou dlouholetou činnost.“⁴⁴⁴

Kromě toho Čapek jezuitům přiznával zásadní vliv na míru používání češtiny. V průběhu 17. století jezuité český jazyk ještě prokazatelně používali, proto ani Habsburkové necítili potřebu prosazovat němčinu. Ovšem ke konci 17. století se u jezuitů začínaly objevovat protičeské tendence, které vedly k odporu proti českému jazyku a k jeho označení za jazyk kacířů. V důsledku toho byla čeština nahrazena němčinou.⁴⁴⁵

Čapek u jezuitů také zdůrazňoval jejich vliv na habsburské panovníky. Nejvíce jimi podle něj byla ovlivněna Marie Terezie.⁴⁴⁶ Domnívám se, že i tato skutečnost přispěla k tomu, že právě dobu její vlády považoval za nejkrutější.

Na základě výše popsaných informací není divu, že v rámci reforem provedených Habsburky považoval Čapek právě zrušení jezuitského řádu a další opatření namířená proti katolické církvi za stěžejní. Význam, který pro něj mělo zrušení katolických řádů, dokazuje také skutečnost, že právě tyto reformy byly jako jediné Čapkem vůbec reflektovány. Jinak nezmiňuje dokonce ani školské reformy Marie Terezie.

Stejný postup volil Čapek v případě poskytování informací o jezuitském školství, které v žádném ze svých textů vůbec nezmiňuje. Dokonce se v článcích napsaných v průběhu třicátých let nezabýval ani jinými činnostmi jezuitů, díky

---

⁴⁴⁴ ČAPEK, J. B.: *Československá literatura toleranční 1781-1861*, sv. 1. S. 43.

⁴⁴⁵ Tamtéž. S. 39.

⁴⁴⁶ Tamtéž. S. 29.

kterým získal řád tak významné postavení a kvůli nimž si ho po celou dobu protireformace také udržel (Čapek nereflektuje jejich kázání, misionářské činnosti v pohanských zemích aj.)

Při popisování zrušení Tovaryšstva navíc zdůrazňoval, jak moc lidé tento řád nenáviděli, a proto se proti němu často bouřili.⁴⁴⁷ Jeho zrušení podle Čapka pro ně znamenalo definitivní výhru osvícenství a také vedlo k prvním plánům, jež měly za cíl omezit vládu Habsburků a zmenšit jejich vliv na české země.⁴⁴⁸

6.5. Čapkovo srovnání pobělohorského období s husitstvím, reformací a národním obrozením

Se stejnou intenzitou, s jakou Jan Blahoslav Čapek nenáviděl pobělohorské období, obdivoval éru husitství, reformace a následného humanismu. Za zmínku stojí rovněž to, že dobu reformace a humanismu v celé řadě svých textů ztotožňoval, přestože většinou je s humanismem spojována renesance. Čapek naopak tyto doby vůči renesanci vymezoval. „Daleko spíše by bylo možno mluvit o zápasu (ale i o prolínání a souhře) reformace a humanismu, jež nelze jako celek naprosto ztotožňovat s renesancí.“⁴⁴⁹

Čapkovo mínění o těchto epochách bylo zcela jistě ovlivněno tím, že v otázce sporu o smysl českých dějin stál na straně T. G. Masaryka. Tato skutečnost je logickým vyústěním Čapkova náboženského přesvědčení. Konkurenční Pekařův výklad totiž pokládal za katolickou variantu, jejímž prvořadým cílem bylo zkreslení a následné snižování základních hodnot českých dějin, za něž Čapek označoval právě

---

⁴⁴⁷ ČAPEK, J. B.: *Československá literatura toleranční 1781-1861*, sv. 1. S. 43.

⁴⁴⁸ Tamtéž. S. 311.

⁴⁴⁹ ČAPEK, J. B.: *Arne Novák: Dějiny české literatury*. S. 308.

husitství.⁴⁵⁰ Proto se domníval, že je důležité a nezbytné vymezovat se ostře proti pobělohorské době a všem rysům, které v sobě měla. Pobělohorské období podle něj přerušilo úspěšný vývoj českých dějin, jež vyvrcholily husitstvím a plynule pokračujícím humanismem, které chápal jako pokrokovou éru. Oproti tomu pobělohorskou éru označoval jako krok zpět ve vývoji českých dějin. Na dobu pokroku, přerušenu Bílou horou, podle něj dokázalo navázat teprve národní obrození. A to právě díky reformační tradici, kterou se však více podařilo uchovat na území Slovenska.

Kladný význam husitství byl pro Čapka nepopíratelný. Roku 1935 napsal: „Začlenit naši reformaci do každé retrospektivy československého vývoje je požadavkem samozřejmým (...).“⁴⁵¹ Této doby si vážil hned z několika důvodů. Všechny ovšem vyplývají z toho, že ji považoval za vrchol českých dějin. Doba reformace podle něj „fakticky znamenala vrcholné vzepětí duchovní i životní síly českého lidu.“⁴⁵² Podle něj to totiž byla doba, díky níž český národ pozitivně zasáhl přímo do světového vývoje.⁴⁵³ Proto je pochopitelné, že v ní také našel osobnosti, kterými by se lidé všech následujících generací měli inspirovat. Za duchovní vzory považoval samozřejmě především Jana Husa, ale také Jeronýma Pražského,⁴⁵⁴ za politické Jiřího z Poděbrad. Jejich odkaz potom podle Čapka pokračoval v jednotě bratrské, vyvrcholil v osobě Komenského a ještě přežíval v Bohuslavu Balbínovi.⁴⁵⁵

Čapek byl dále přesvědčen o tom, že kromě významných autorit přinesla reformace s humanismem také inspiraci, jak by v budoucnu měla vypadat lidskost a

---

⁴⁵⁰ ČAPEK, J. B.: *Přítomný boj o minulost*. S. 536.

⁴⁵¹ ČAPEK, Jan Blahoslav: *Benjamin Klička: Ejhle občan!*. (Dále jen *Benjamin Klička: Ejhle občan!*). In: *Naše doba*, roč. 42, 1934/1935. S. 474.

⁴⁵² ČAPEK, Jan Blahoslav: *K Dykově poesii*. In: *Čin*, roč. 3, 1931/1932, č. 12. S. 12.

⁴⁵³ ČAPEK, Jan Blahoslav: *Mořic Hartmann: Kalich a meč. České elegie*. In: *Naše doba*, roč. 43, 1935/1936. S. 571.

⁴⁵⁴ Tamtéž. S. 571.

⁴⁵⁵ ČAPEK, J. B.: *Mladí na křižovatkách*. S. 84.

jak by se měla projevovat pravá vzdělanost.⁴⁵⁶ V této době se totiž podle něj utvářely také základy české demokracie.⁴⁵⁷ Čapek proto dobu reformace oceňoval především kvůli jejím podnětům a inspiracím.⁴⁵⁸

Význam reformace spatřoval také v tom, že právě v ní podle něj objevil u lidí pozitivní vztah k českému jazyku. Čapek tedy nevyzdvíhal nejvíce češtinu doby veleslavínské, ta podle něj byla naopak příliš složitá a přemělkovaná, ale řeč Bible kralické. Čeština pozdější pobělohorské doby pro něj zase byla již plná začínajících „barokních vulgarismů“.⁴⁵⁹

Přesto, že husitství Čapek bezvýhradně oceňoval, byl si již vědom toho, že v něm bylo působením husitů zničeno mnoho cenných děl a gotických památek. Oproti protireformačnímu řádění však tyto ztráty pokládal za minimální.⁴⁶⁰

Pobělohorskou dobu tak Čapek považoval pouze za dobou přežívání. Přežíval v ní humanismus i reformační tradice. Obojí se však úspěšněji zachovalo ve slovenském prostředí, kde probíhající katolická protireformace nezanechala tak obrovské škody jako na českém území.⁴⁶¹ Čapek se domníval, že právě z těchto podnětů a inspirací potom vycházelo národní obrození. Záslouhou Kollára, Šafaříka a Palackého se tyto ideje vrátily na místa svého vzniku, kde na ně navázali další významné československé osobnosti, v čele s T. G. Masarykem.⁴⁶²

---

⁴⁵⁶ ČAPEK, J. B.: *Mladí na křižovatkách*. S. 84.

⁴⁵⁷ ČAPEK, Jan Blahoslav: *Poznámky k Masarykovým dialogům*. In: *Česká mysl*, roč. 31, 1935, č. 2. S. 85.

⁴⁵⁸ ČAPEK, Jan Blahoslav: *Náboženské poznání a umělecká intuice. (Poznámky k noetice víry)*. In: *Křesťanská revue*, roč. 3, 1929/1930, č. 1. S. 19.

⁴⁵⁹ ČAPEK, J. B.: *K našemu humanismu a klasicismu*. S. 71n.

⁴⁶⁰ ČAPEK, Jan Blahoslav: *Josef Pekař zemřel*. In: *Naše doba*, roč. 44, 1936/1937. S. 318n.

⁴⁶¹ ČAPEK, J. B.: *Češi a Slováci*. S. 838.; ČAPEK, Jan Blahoslav: *K našemu humanismu a klasicismu. (Pokračování)*. In: *Naše doba*, roč. 47, 1939/1940, č. 3. S. 132.; ČAPEK, J. B.: *O periodisaci českého baroku*. S. 533.; ČAPEK, Jan Blahoslav: *Daniel Krman mladší. Dvě stě let od smrti významného potomka reformace*. In: *Lidové noviny*, roč. 48, 1940, č. 461. S. 7.

⁴⁶² ČAPEK, J. B.: *Mladí na křižovatkách*. S. 84.

6.6. Dopady pobělohorského období podle J. B. Čapka

Jan Blahoslav Čapek roku 1939 napsal: „Slyšíme-li dnes pozorněji tep své minulosti a jeho skrytou souvislost se svým dnešním životem, projevuje se toto poznání zvýšeným zájmem o minulé epochy.“⁴⁶³ Zájem o minulost a její poznání je patrný téměř v každém jeho článku napsaném v průběhu třicátých let. Čapek byl totiž přesvědčen o tom, že minulost má vliv na současnost, a tak vlastně i na budoucnost. Věřil tedy ve vzájemné propojení různých dob.

Protože byl přesvědčen, že doba baroka byla nejtěžším obdobím v českých dějinách, příliš nechápal důvody, které vedly k pokusům o její rehabilitování či dokonce k jejímu opěvování. Tehdejší diskuze o celém pobělohorském období považoval za „hlučný kult baroka“,⁴⁶⁴ který byl vyvolán pouze meziválečnou situací.⁴⁶⁵ Stavovskou porážku na Bílé hoře chápal jako „katastrofu“,⁴⁶⁶ po níž následoval „věk obecného úpadku národního“⁴⁶⁷ a „dvoustaletý boj Čechů proti všem.“⁴⁶⁸ Právě kvůli charakteru a délce pobělohorského období se domníval, že jeho skutečný význam nepůjde nikdy zcela přesně vymežit. Zároveň však byl přesvědčen o tom, že dopady této doby budou mít i pro budoucí generace dalekosáhlé důsledky.

Ty nacházel už u svých současníků, a to především v jejich povaze. Domníval se totiž, že těch dvě stě let utrpení zlomilo český charakter natolik, že se u slabších jedinců už navždy v dobách dalších osudových okamžiků budou projevovat pouze

---

⁴⁶³ ČAPEK, J. B.: *K našemu humanismu a klasicismu*. S. 69.

⁴⁶⁴ ČAPEK, J. B.: *Nový triumf baroka?* S. 271.

⁴⁶⁵ ČAPEK, J. B.: *Kořeny poválečné generace*. S. 9-12.

⁴⁶⁶ ČAPEK, Jan Blahoslav: *Doebelin, Alfred: Valdštejn*. (Dále jen *Doebelin, Alfred: Valdštejn*). In: *Naše doba*, roč. 39, 1932. S. 54.

⁴⁶⁷ ČAPEK, J. B.: *Nový triumf baroka?* S. 268.

⁴⁶⁸ ČAPEK, J. B.: *Přítomný boj o minulost*. S. 535.

„závistivé a lstivé sklony pobělohorské povahy,“⁴⁶⁹ tedy že každému z nich půjde jen o vlastní prospěch a potřeby ostatních budou ignorovat.

Tento negativní vliv na lidskou povahu shledával převedším u členů katolické církve. Ve svých novinových článcích to nejvíce demonstroval na popisu povahy kněze Strakoše. Toho Čapek označil za „figuru českého katolíka habsburského“, který „celým rázem potvrzuje, že je kost z kosti a krev z krve těch nejvydařenějších exemplářů protireformačních.“⁴⁷⁰ Takto ho popsal proto, že Strakoš o sobě tvrdil, že je objektivním badatelem, přitom podle Čapka fakta vykládal a interpretoval zcela podle svého názoru, navíc byl vůči svým oponentům velmi předpojatý.⁴⁷¹ Čapek tento rys pokládal za znak české maloměšťácké povahy.

Dále se Čapek domníval, že česká povaha je celou svou podstatou naprosto neheroická. Tento rys však podle něj nezpůsobila pouze barokní epocha, ale rovněž „geograficko-historická stísněnost“ českých zemí, které byly vždy ze všech stran obklopeny většími a silnějšími sousedy. Ovšem duchovní útlak a studené panování Habsburků a jejich špatných rádců v pobělohorském období jednoznačně považoval za hlavní důvod této povahy. Tento názor nesdílel pouze Čapek, ale také F. X. Šalda, na kterého se Čapek odvolával.⁴⁷²

Čapek při svém rozboru českého charakteru ovšem našel také skupinu lidí, díky které byl přesvědčen o tom, že český národ všechna úskalí nakonec přečká, a to lidi z venkovského prostředí. „Duše venkovského lidu se ukázala v nejtěžších dobách jako silná a čistá; žula a křišťál. Zahynula šlechta; selhalo měšťanstvo; venkovan vydržel,“ napsal již roku 1931.⁴⁷³ Právě venkov v představách Čapka ztělesňoval sílu

---

⁴⁶⁹ ČAPEK, Jan Blahoslav: *Na paměť Karla Čapka*. In: *Kostnické jiskry*, roč. 21, 1939, č. 2. S. 11.

⁴⁷⁰ ČAPEK, Jan Blahoslav: *P. Strakoš jako vědecký polemik*. In: *Čin*, roč. 3, 1930/1931. S. 184.

⁴⁷¹ Tamtéž. S. 183n.

⁴⁷² ČAPEK, J. B.: *Čechy a Evropa*. S. 391n.

⁴⁷³ ČAPEK, Jan Blahoslav: *Náš venkov a dnešní doba*. (Dále jen *Náš venkov a dnešní doba*). In: *Kostnické jiskry*, roč. 13, 1931, č. 36. S. 254.

českého národa. A to proto, že byl spojen s duchovní silou a půdou. Navíc právě on podle Čapka jako jediný dokázal vzdorovat katolické protireformaci. Proto čtenářům doporučoval, aby československému venkovu věnovali pozornost a z něj čerpali svou inspiraci a sílu.⁴⁷⁴

6.7. Užívání pojmu „baroko“ a „barokní“ J. B. Čapkem

Informace zmíněné v předchozích podkapitolách dokládá J. B. Čapek také na stavu české literatury. Její poválečné směřování, především vznik a rozšíření existencialismu, dekadence, ale také poetismu a surrealismu, považoval za projevy dobového extremismu mladé spisovatelské generace. Tyto směry se podle něj projevovaly hlavně přehnaným množstvím prvků a jejich vzájemným nesouladem.

Přestože se poválečná generace mladých spisovatelů negativně vymezovala vůči minulým dobám a obrat k minulosti dokonce označovala za nestoudnou pózu plnou slabomyslnosti, domníval se Čapek, že se tito literáti svou tvorbou k slovesnému umění minulých dob navraceli. Nejblíže jim podle něj byla právě jim nenáviděná doba baroka. Podle jeho názoru se tedy navraceli ke stylu, který považoval za styl „pathetický“ a „theatrální“, a tedy za všeobecně extrémní.⁴⁷⁵ Což v podstatě odpovídalo meziválečnému směřování.

Čapkův odpor k baroknímu slohu i způsobu života se promítl do nechuti vůči typu literatury, kterou mladí spisovatelé vytvářeli. Ve svých recenzích hledal vzájemné souvislosti mezi dobou „pravého“ baroka a české „novobarokní“ tvorby,⁴⁷⁶

---

⁴⁷⁴ ČAPEK, J. B.: *Náš venkov a dnešní doba*. S. 253n.

⁴⁷⁵ ČAPEK, J. B.: *Kořeny poválečné generace*. S. 9.

⁴⁷⁶ ČAPEK, Jan Blahoslav: *Josef Ponten: Lyonští studenti*. (Dále jen *Josef Ponten: Lyonští studenti*). In: *Naše doba*, roč. 41, 1933/1934. S. 443.; ČAPEK, Jan Blahoslav: *Vladimír Holan: Zář 1938*. In: *Naše doba*, roč. 46, 1938/1939, č. 2. S. 117.

jak jejich styl nazýval. Podobu našel např. v plýtvání barvami, tvary, světly⁴⁷⁷ nebo v hromadění tvarů a motivů.⁴⁷⁸ Proto v rámci svých recenzí, namířených na literární díla této mladé generace, začal Čapek slova „baroko“ a „barokní“ používat v jiném významu, vždy výhradně v negativním.

Za „barokní“ projev v poezii považoval použití výrazů vztahujících se k jakékoli formě násilí,⁴⁷⁹ zobrazení „brutálně křečovitých efektů“⁴⁸⁰ nebo nadměrné používání některých motivů.⁴⁸¹ Pro to dokonce používal sousloví „barokní přetíženost“⁴⁸² či „přetížené projevy uměle komplikované.“⁴⁸³ Dále za „barokní“ považoval ty motivy, v nichž autor čtenáři záměrně zatajoval jejich pravý smysl. Takové postupy Čapek dokonce nazýval „barokní grimasou“.⁴⁸⁴ Jako „barokní“ označoval také „evokace hrůzy, děsu a rozkladu, zvláště obraz pekelné obludy a její slizké náročnosti.“⁴⁸⁵ Stejný termín ale používal i pro zobrazení nevhodných kontrastů v historických románech. V případě díla o Valdštejnovi to bylo například zahájení samotného románu „obludnou nekonečnou hostinou na vídeňském dvoře oslavující bělohorské vítězství“, což charakterizoval slovním spojením „barokně zduřelá karikatura společnosti“.⁴⁸⁶

Za typický „barokní obraz“ považoval rovněž scénu, v níž se prolínaly erotické představy se smrtí,⁴⁸⁷ nebo vůbec popis smrti jako konce „temného a bezútěšného

---

⁴⁷⁷ ČAPEK, J. B.: *Josef Ponten: Lyonští studenti*. S. 443.; ČAPEK, Jan Blahoslav: *Stucken, Eduard: Ve stínu Shakespeara*. In: *Naše doba*, roč. 39, 1932. S. 57.

⁴⁷⁸ ČAPEK, Jan Blahoslav: Jaroslav Durych: *Básně*. – Týž: *Rekviem*. Menší valdštejnská trilogie. – Vítězslav Nezval: *Básně noci*. – Týž: *Posedlost*. In: *Naše doba*, roč. 38, 1931, č. 1. S. 54.

⁴⁷⁹ Tamtéž. S. 54.

⁴⁸⁰ ČAPEK, J. B.: *Benjamin Klička: Ejhle občan!*. S. 442.

⁴⁸¹ ČAPEK, Jan Blahoslav: *Kamil Bednář: Rok – Týž: Kamenný pláč*. (Dále jen *Kamil Bednář: Rok – Týž: Kamenný pláč*). In: *Naše doba*, roč. 47, 1939/1940, č. 8. S. 507.

⁴⁸² ČAPEK, Jan Blahoslav: *Druhá sbírka Závadova*. In: *Čin*, roč. 4, 1932/1933, č. 30. S. 706.

⁴⁸³ ČAPEK, J. B.: *Kamil Bednář: Rok – Týž: Kamenný pláč*. S. 507.

⁴⁸⁴ ČAPEK, Jan Blahoslav: *Vladimír Holan: Oblouk*. In: *Naše doba*, roč. 41, 1933/1934. S. 565.

⁴⁸⁵ ČAPEK, Jan Blahoslav: *František Lazecký: Vězeň*. In: *Naše doba*, roč. 48, 1940/1941, č. 1. S. 53.

⁴⁸⁶ ČAPEK, J. B.: *Doeblin, Alfred: Valdštejn*. S. 54.

⁴⁸⁷ ČAPEK, Jan Blahoslav: *Viktor Dyk: Děs z prázdná*. In: *Naše doba*, roč. 40, 1932/1933. S. 118.

života“.⁴⁸⁸ Právě tyto motivy podle Čapka ve svých dílech nejvíce používal Jaroslav Durych, proto jej označoval za „barokního“ autora a jeho díla za „barokní“ romány. Jejich charakteristiku navíc rozšiřoval o termín „d'ábelské“.⁴⁸⁹

Čapek v české literatuře třicátých let našel taktéž „barokního“ básníka. Byl jím František Hrubín, a to proto, že se v jeho tvorbě mísily nesourodé prvky. Čapek o něm tvrdil, že ve svých verších sice „oslavuje krásu země a smyslů“, ovšem těmi samými verši „cítí prokletí a hnus hmoty“. Celkově jeho verše charakterizoval jako „rétoriku velmi pompézní a dutou.“⁴⁹⁰

6.8. Srovnání názorů J. B. Čapka s názory Jaroslava Vlčka

V textech J. B. Čapka je možno najít mnoho společných motivů s dílem Jaroslava Vlčka o české literatuře. Konkrétně se shodují v přesvědčení o významu husitství a jeho vlivu na národní obrození, v základní charakteristice pobělohorského období i v hodnocení jezuitů a Habsburků.

Vlček byl stejně jako J. B. Čapek přesvědčen o tom, že husitství mělo nezanedbatelný vliv na vývoj českého národa a „zanechalo stopy hojné a trvalé.“⁴⁹¹ V této době se totiž podle něj poprvé probudilo slovanské vědomí,⁴⁹² láska k českému jazyku a hrdost na to být Čechem.⁴⁹³ Byla to období, během kterého i okolní země uznaly význam Čechů a českého království.⁴⁹⁴ Navíc během něj došlo

---

⁴⁸⁸ ČAPEK, Jan Blahoslav: *Vladimír Holan: První testament*. In: Naše doba, roč. 48, 1940/1941, č. 3. S. 175.

⁴⁸⁹ ČAPEK, J. B.: *Román smrti či přerodu*. S. 103n.

⁴⁹⁰ ČAPEK, Jan Blahoslav: *František Hrubín: Země po polednách*. In: Naše doba, roč. 45, 1937/1938. S. 315.

⁴⁹¹ VLČEK, Jaroslav: *Dějiny české literatury 1. Od nejstarších dob až po „věk zlatý“*. (Dále jen *Dějiny české literatury 1*). L. Mazáč, Praha 1931. S. 138.

⁴⁹² Tamtéž. S. 153.

⁴⁹³ Tamtéž. S. 151.

⁴⁹⁴ Tamtéž. S. 151.

k prvnímu zásadnímu sblížení se Slovenskem.⁴⁹⁵ Toto spřátelení bylo podle Vlčka důležité především proto, že za protireformace právě zde mohli první exulanti hledat útočiště, společnými silami pak uchovávali odkaz husitských a humanistických tradic, které potom českému prostředí pomohly při vzniku národního obrození.⁴⁹⁶

Celé pobělohorské období spojoval Vlček s vítězstvím germanizace,⁴⁹⁷ centralismu a absolutismu představovaných vládou habsburského rodu.⁴⁹⁸ Vlivem příchodu cizinců také podle něj došlo k postupnému rozkladu spisovného českého jazyka.⁴⁹⁹ Na rozdíl od Čapka byl však přesvědčen, že se na likvidaci jazyka nepodíleli představitelé Tovaryšstva Ježíšova. Ti podle Vlčka naopak češtinu podporovali. Dokládá to tím, že si ji zvolili jako hlavní vyučovací jazyk⁵⁰⁰ a že právě od nich se v průběhu 18. století ozývala nejhlasitější kritika jejího úpadku.⁵⁰¹ Stejně jako Čapek mezi jezuity našel také horlivé vlastence, nejtypičtějším příkladem byl podle něj B. Balbín.⁵⁰²

Přesto ale jezuity označoval za hlavní představitele protireformace.⁵⁰³ Soudobou společnost totiž přesvědčovali nejrůznějšími prostředky, působením z kazatelen a zpovědnic, řízením politiky, podnikáním dalekých misí, barokními slavnostmi atd.⁵⁰⁴ Rovněž dokonale ovládali domácí literaturu,⁵⁰⁵ u níž začal výrazně převládat církevní charakter,⁵⁰⁶ a cenzuru.⁵⁰⁷ Nejdůležitější však podle Vlčka bylo

---

⁴⁹⁵ Tamtéž. S. 140.

⁴⁹⁶ VLČEK, Jaroslav: Dějiny české literatury II. Od „věku zlatého“ k osmnáctému století. (Dále jen *Dějiny české literatury* 2). L. Mazáč, Praha 1931. S. 163.

⁴⁹⁷ Tamtéž. S. 112.

⁴⁹⁸ Tamtéž. S. 110.

⁴⁹⁹ Tamtéž. S. 110.

⁵⁰⁰ Tamtéž. S. 4.

⁵⁰¹ VLČEK, Jaroslav: Dějiny české literatury III. Století osmnácté. (Dále jen *Dějiny české literatury* 3). L. Mazáč, Praha 1931. S. 57.

⁵⁰² VLČEK, J.: *Dějiny české literatury* 2. S. 220nn.

⁵⁰³ VLČEK, J.: *Dějiny české literatury* 3. S. 2.

⁵⁰⁴ Tamtéž. S. 220n.

⁵⁰⁵ VLČEK, J.: *Dějiny české literatury* 2. S. 3.

⁵⁰⁶ Tamtéž. S. 107.

⁵⁰⁷ Tamtéž. S. 223.

působení na děti, a to díky tomu, že ovládli celé školství snadnou, ale skvělou, vyučovací metodou.⁵⁰⁸

Vlček se domníval, že jezuité na věřící působili rovněž díky chrámům, ve kterých se pohybovali. Z toho důvodu se v tomto díle vyjádřil také k baroknímu umění. Zdůrazňoval, že pro ně byla typická prostornost, rozložitost a jednoduchost, která ale stála v ostrém protikladu proti vnitřní výzdobě. Tu charakterizoval jako pestrou, přeplněnou, světskou a plnou obrovských zlacených soch a křiklavých obrazů. Byla to podle něj „bizarní fantazie“ s divadelními efekty.⁵⁰⁹ Vrcholy barokního života našel čtyři, a to výzdobu Karlova mostu sochami, oslavy svatořečení Jana Nepomuckého, vydání Koniášova Klíče a korunovací sochy P. Marie Svatohorské.⁵¹⁰

Vlček stejně jako Čapek u jezuitů kritizoval likvidaci knih, a to nejen proto, že byly považovány za kacířské, ale proto, že byly psány češtinou z doby husitství. „Pojmy rebela a kacíře s pojmem Čecha brzy splynuly v jedno, a jako spousty českých knih, vydaných za doby předbělohorské, cizími misionáři a vojáky ničeny byly nejen proto, že pocházely od kacířů, nýbrž že již sama čeština jejich činila je podezřelými z kacířství, a tedy z odbojnictví (...)“⁵¹¹ Za hlavního ničitele označil, stejně jako Čapek, Koniáše. Vlček však informoval o tom, že knihy páčil pouze ve výjimečných případech, častěji nevhodné pasáže zamazával, nebo knihy majitelům pouze odebral.⁵¹²

Přestože Vlčovo dílo pojednává především o literatuře, zabýval se také vládou některých Habsburků. Stejně jako Čapek věnoval nejvíce pozornosti Marii Terezii a Josefovi II, jejich panování však na rozdíl od Čapka hodnotil pozitivně. Vládu

---

⁵⁰⁸ VLČEK, J.: *Dějiny české literatury* 3. S. 221.

⁵⁰⁹ Tamtéž. S. 7.

⁵¹⁰ Tamtéž. S. 1n.

⁵¹¹ VLČEK, J.: *Dějiny české literatury* 2. S. 112.

⁵¹² VLČEK, J.: *Dějiny české literatury* 3. S. 47.

Marie Terezie chápal jako konec českého středověku, a to především kvůli jejím reformám,⁵¹³ přesto však upozorňoval na to, že během této doby vrcholila protireformace.⁵¹⁴ Stejně pozitivně hodnotil vládu Josefa II. a jeho reformy. Podle Vlčka to byla doba „duševního, sociálního a národního znovuzrození.“⁵¹⁵ Vytkl mu pouze to, že vlivem osvícenství neměl smysl pro umění a individuální rozvoj států.⁵¹⁶

6.9. Srovnání názorů J. B. Čapka s názory Jana Jakubce

Jan Jakubec byl stejně jako Jaroslav Vlček literárním historikem. Osobně se však domnívám, že Jakubcovy názory byly pro Čapka důležitější, v několika svých textech totiž konstatoval, že Jakubcovy *Dějiny* jsou lepší.⁵¹⁷ Při srovnávání jejich názorů na pobělohorské období jsem vycházela z Jakubcova druhého zpracování *Dějin literatury české*, v němž, jak sám psal, věnoval větší prostor historickým souvislostem.⁵¹⁸ První svazek vyšel ke konci dvacátých let, takže se jím Čapek při tvorbě svých textů v průběhu třicátých let již mohl inspirovat. Na tvorbě druhého dílu se totiž dokonce podílel.⁵¹⁹

Také Jakubec hodnotil pobělohorské období negativně. Domníval se totiž, že bylo plné nespravedlivých poprav a konfiskací a stálého útlaku ze strany katolíků, kteří byli podporováni celým habsburským rodem.⁵²⁰ Podle něj to byla doba

---

⁵¹³ VLČEK, J.: *Dějiny české literatury* 3. S. 117.

⁵¹⁴ Tamtéž. S. 252.

⁵¹⁵ Tamtéž. S. 125.

⁵¹⁶ Tamtéž. S. 128.

⁵¹⁷ Např. Čapek, Jan Blahoslav: *Jaroslav Vlček: Dějiny české literatury*. In: Křesťanská revue, roč. 6, 1932/1933, č. 3. S. 90.

⁵¹⁸ JAKUBEC, Jan: *Dějiny literatury české I. Od nejstarších dob do probuzení politického*. (Dále jen *Dějiny literatury české 1*). Nákladem Jana Laichtera, Praha 1929. S. XVI.

⁵¹⁹ JAKUBEC, Jan: *Dějiny literatury české II. Od osvícenství po družinu Máje*. (Dále jen *Dějiny literatury české 2*). Nákladem Jana Laichtera, Praha 1934. S. XV.

⁵²⁰ JAKUBEC, J.: *Dějiny literatury české I*. S. 801n.

„tragického pádu české reformace“,⁵²¹ během níž se ze stavovského státu stal stát absolutistický.⁵²² Stejně jako Čapek se i Jakubec domníval, že za hlavní viníky je možno označit členy Tovaryšstva Ježíšova.⁵²³ Jejich působení popisoval jako nejsoustavnější a nejpromyšlenější útok na nekatolíky. Působili na ně totiž všemi dostupnými prostředky, slovem z kazatelen, okázalostí mší,⁵²⁴ dobrými školami,⁵²⁵ literární tvorbou a cenzurou.⁵²⁶ Zdůrazňoval u nich také krutost protireformačního postupu - „Jesuité se nehlásili k zásadám náboženské snášenlivosti, uplatňovali konfesijní panovačnost, neznali kompromisy, neslevovali nic ze svých propagačních metod. Křesťané směli mít jedno přesvědčení a svědomí – přesvědčení a svědomí jesuitů.“⁵²⁷ Jejich vliv byl podle něj o to větší, že byli podporováni habsburskými panovníky a bohatou katolickou šlechtou.⁵²⁸ Také Jakubec věnoval prostor tomu, aby informoval čtenáře o tom, že jezuité ničili knihy. Primárním důvodem podle něj však nebyl konfesijně problematický obsah, ale to, že byly psány česky. Jako příklad nesmiřitelného likvidátora označil opět Koniáše.⁵²⁹

Jakubec se zabýval také vládou Habsburků, které stejně jako Čapek hodnotil poměrně negativně. Za nejhorší období v českých dějinách považoval vládu Karla VI. a Marie Terezie. Panování Karla VI. proto, že vydal mnoho krutých nařízení proti kacířům a protestantům, které následně surově trestal, a také proto, že zpřísnil cenzuru.⁵³⁰ Rovněž Marie Terezie nechávala pronásledovat protestanty a likvidovala nekatolické knihy.⁵³¹ Hlavní problém její vlády však podle Jakubce spočíval v tom,

---

⁵²¹ JAKUBEC, J.: *Dějiny literatury české 1*. S. 801.

⁵²² Tamtéž. S. 802.

⁵²³ Tamtéž. S. 802.

⁵²⁴ Tamtéž. S. 704.

⁵²⁵ Tamtéž. S. 704, s. 876-879.

⁵²⁶ Tamtéž. S. 872.

⁵²⁷ Tamtéž. S. 872.

⁵²⁸ Tamtéž. S. 704.

⁵²⁹ Tamtéž. 922.

⁵³⁰ Tamtéž. S. 917.

⁵³¹ JAKUBEC, J.: *Dějiny literatury české 2*. S. 13.

že utužovala centralizaci, a tak za jejího panování Čechy definitivně ztratily svou samostatnost.⁵³² K tomu jí napomáhaly i všechny reformy, které prováděla, obzvláště pak školské. Školy totiž měly vést všechny poddané ke stejnému způsobu myšlení a k národnímu přesvědčení, kterým byl myšlen „duch ve smyslu centralisticky rakouském.“⁵³³

V podstatě podobně hodnotil Jakubec také vládu Josefa II. Považoval jej sice za kladnou výjimku mezi Habsburky, a stejně pozitivně oceňoval všechny jeho reformy, i tak ale podle něj českým zemím více uškodil, než pomohl, a to protože reformy zaváděl ukvapeně a netrpělivě. Negativně se Jakubec stavěl především k tomu, že zlikvidoval národní tradice. „Josefinismus znal jen dobu přítomnou, k pozůstatkům minulosti se choval s okázalou nevšímavostí, ba pohrdáním (...).“⁵³⁴

Výjimečným způsobem přistoupil Jakubec pouze k posouzení panování Ferdinanda II. Jeho nařízení totiž omlouval tím, že rozumové schopnosti Ferdinanda byly omezené a narušené působením „nesvědomitých jezuitských rádců.“⁵³⁵

Jakubec stejně jako později Čapek kladně oceňoval význam husitství. Tuto dobu rovněž považoval za vrchol českých dějin, a to nejen proto, že si tehdy lidé uvědomovali svou příslušnost k národu a slovanství,⁵³⁶ ale také proto, že tehdy české země určovaly směr Evropě. K této tradici se však vlivem katolické protireformace mohly navrátit teprve během uvolňování poměrů za Josefa II.⁵³⁷ Dobu husitské revoluce však již neztotožňuje s dobou humanismu,⁵³⁸ jak to činil Čapek.

---

⁵³² JAKUBEC, J.: *Dějiny literatury české 2*. S. 6.

⁵³³ Tamtéž. S. 9.

⁵³⁴ Tamtéž. S. 25.

⁵³⁵ JAKUBEC, J.: *Dějiny literatury české 1*. S. 802n.

⁵³⁶ Tamtéž. S. 438, s. 440.

⁵³⁷ Tamtéž. S. 317.

⁵³⁸ Tamtéž. S. 544.

6.10. Srovnání názorů J. B. Čapka s názory Arnošta Denise

Také v názorech J. B. Čapka a Denise je možno najít několik podobných motivů. Stěžejním prvkem Denisova díla byla spolupráce Habsburků s katolickou církví. Členové Tovaryšstva Ježíšova byli podle něj závislí na politické moci Habsburků a spoléhali na ni.⁵³⁹ Stejný názor měl i Čapek. Ve všech ostatních názorech na působení jezuitů se však již rozcházejí. Denis opakovaně upozorňoval na to, že násilnou a ráznou rekatolizaci podporovali pouze laikové a katolická šlechta, duchovní naopak doporučovali využívat vzdělání⁵⁴⁰ a psychologicky působit velkolepostí a nádherou díky poutím, obřadům, divadelním představením atd.⁵⁴¹ Násilí tedy nechtěli využívat primárně, ale pouze tehdy, když již nebyla jiná možnost.⁵⁴² Obzvláště zdůrazňoval, že rekatolizaci nedělali z lakoty s primárním cílem obohatit se, ale kvůli svému niternému přesvědčení.⁵⁴³ Pro obrácení využívali nejrůznější metody, zakládali bratrstva, dělali misie,⁵⁴⁴ nechávali upravovat kostely a další církevní stavby aj. Především však na lid působili svou laskavou péčí o žebráky a děti, které ovlivňovali skvěle promyšleným školským systémem.⁵⁴⁵ Upozorňoval ovšem na to, že doba největšího rozkvětu řádu byla v českém prostředí zároveň dobou největšího úpadku vědeckého vzdělání. Na školách se vůbec nevyučovala latina, řečtina a dějepis, přírodní vědy byly vyučovány pouze za pomoci

---

⁵³⁹ DENIS, Arnošt: *Čechy po Bílé hoře*. Díl 1., kniha 1. *Vítězství církve*. (Dále jen *Čechy po Bílé hoře*, kniha 1). Šolc a Šimáček, Praha 1931. S. 22.; DENIS, Arnošt: *Čechy po Bílé hoře*. Díl 1., kniha 2. *Absolutismus katolický*. (Dále jen *Čechy po Bílé hoře*, kniha 2). Šolc a Šimáček, Praha 1931. S. 9. S. 14.

⁵⁴⁰ DENIS, A.: *Čechy po Bílé hoře*, kniha 1. *Vítězství církve*. S. 56.

⁵⁴¹ Tamtéž. S. 78.

⁵⁴² Tamtéž. S. 22.

⁵⁴³ Tamtéž. S. 51.

⁵⁴⁴ Tamtéž. S. 77.

⁵⁴⁵ DENIS, A.: *Čechy po Bílé hoře*, kniha 2. S. 31, s. 38n, s. 110.

středověkých textů.⁵⁴⁶ Tímto způsobem podle něj jezuité zničili starou českou vzdělanost.⁵⁴⁷

Rozdílné názory oba autoři mají také v otázce ničení nevhodných knih. Denis sice připouštěl, že tyto knihy byly právě za pomoci jezuitů vyhledávány a upravovány,⁵⁴⁸ odmítal však to, že je velkým množstvím pálili. Tuto činnost přiznával pouze Koniášovi.⁵⁴⁹ S Čapkem se ale shoduje na tom, že v řadách jezuitů byli vlastenci (Pešina, Balbín), kteří ovšem pro národ téměř nic neudělali.⁵⁵⁰

Rozdíl mezi Čapkem a Denisem je rovněž v míře ovlivňování Habsburků. Denis je totiž všechny popisoval jako neschopné a nerozhodné panovníky,⁵⁵¹ kterým byla zásadní rozhodnutí našeptána rádci (především z řad katolické šlechty). Ti podle něj rozhodli o popravě na Staroměstském náměstí,⁵⁵² vymysleli princip Obnoveného zřízení zemského se všemi jeho důsledky⁵⁵³ i násilný postup rekatolizace.⁵⁵⁴

Na rozdíl od Čapka za nejhorší období českých dějin považoval Denis vládu Karla VI., jejímž výsledkem však bylo to, že se český národ probral z letargie a tak zde zvolna začalo vznikat národní obrození.⁵⁵⁵ Díky tomu vládu Marie Terezie nehodnotil tak ostře jako Čapek, přestože upozorňoval na její snahy o vytvoření absolutistické a centralistické monarchie. Také se na rozdíl od Čapka detailně zabýval všemi jejími reformami.⁵⁵⁶

---

⁵⁴⁶ DENIS, A.: *Čechy po Bílé hoře*, kniha 2. S. 110.

⁵⁴⁷ Tamtéž. S. 43.

⁵⁴⁸ DENIS, A.: *Čechy po Bílé hoře*, kniha 1. S. 77.

⁵⁴⁹ DENIS, A.: *Čechy po Bílé hoře*, kniha 2. S. 169.

⁵⁵⁰ Tamtéž. S. 43, s. 128n.

⁵⁵¹ DENIS, A.: *Čechy po Bílé hoře*, kniha 1. S. 27, s. 31n, s. 66, s. 182.; DENIS, Arnošt: *Čechy po Bílé hoře*. Díl 1., kniha 3. *Osvícenský despotism*. (Dále jen *Čechy po Bílé hoře*, kniha 3). Šolc a Šimáček, Praha 1931. S. 12n.

⁵⁵² DENIS, A.: *Čechy po Bílé hoře*, kniha 1. S. 41.

⁵⁵³ Tamtéž. S. 57.

⁵⁵⁴ Tamtéž. S. 105.

⁵⁵⁵ DENIS, A.: *Čechy po Bílé hoře*, kniha 2. S. 199.

⁵⁵⁶ DENIS, A.: *Čechy po Bílé hoře*, kniha 3. S. 12n, s. 34, s. 44, s. 111nn.

Mnohem negativněji hodnotil vládu Josefa II., který podle něj dokončil plány Ferdinanda II.⁵⁵⁷ Na Josefovi II. Denis sice oceňoval jeho nápady, ovšem podle něj k nim měl malou způsobilost, což vedlo až k zbídačení a zničení českých zemí. Dobu jeho vlády označoval termínem „vandalism“, a to s odůvodněním, že z Hradčan chtěl udělat dělostřelecké kasárny a poslední zbytky sbírek Rudolfa II. rozprodal, dokonce výrazně pod cenou.⁵⁵⁸ J. B. Čapek termín „vandalism“ používal také, ale aplikoval ho na jiné události. Oba autoři obdobně hodnotili Toleranční patent, podle Denise byl neúplný, nejasný a vlastně vůbec neřešil problém.⁵⁵⁹

Podobně jako Čapek se vyjadřoval také o baroku, spojoval jej nevkusnými okrasami, s teatralitou, strojeností, nedostatkem upřímnosti atd. Na rozdíl od Čapka jej však spojoval výhradně s uměním používaným jezuiti.⁵⁶⁰ Za vrchol barokního umění považoval průběh kanonizace Jana Nepomuckého.⁵⁶¹

Blízkost názorů J. B. Čapka a Denise je rovněž možno najít v tom, že oba shodně jmenují Španělsko jako vzor pro provádění rekatolizace, barokních oslav i způsobu života.⁵⁶²

Denis celkově hodnotí protireformaci méně negativně než J. B. Čapek, vítězství katolické církve byla podle něj „více hlučná než skutečná“.⁵⁶³ Shodně ovšem konstatují, že protireformace zničila skoro všechna díla připomínající slavnou českou minulost a středověkou vzdělanost.⁵⁶⁴

---

⁵⁵⁷ DENIS, A.: *Čechy po Bílé hoře*, kniha 3. S. 145.

⁵⁵⁸ Tamtéž. S. 69n, s. 77.

⁵⁵⁹ DENIS, A.: *Čechy po Bílé hoře*, kniha 3. S. 117, s. 123.

⁵⁶⁰ DENIS, A.: *Čechy po Bílé hoře*, kniha 2. S. 38n.

⁵⁶¹ Tamtéž. S. 177.

⁵⁶² DENIS, A.: *Čechy po Bílé hoře*, kniha 1. S. 78.; DENIS, A.: *Čechy po Bílé hoře*, kniha 2. S. 10.

⁵⁶³ DENIS, A.: *Čechy po Bílé hoře*, kniha 1. S. 76n.

⁵⁶⁴ Tamtéž. S. 65.

6.11. Shrnutí

V průběhu třicátých let 20. století probíhaly mezi historiky, literárními historiky, kritiky a umělci diskuze o pobělohorském období a baroku, do nichž svými tendencemi zapadaly také příspěvky Jana Blahoslava Čapka, v nichž se vyjadřoval k otázkám časového vymezení daného období, k jeho základním znakům a srovnával je s obdobími předchozími a bezprostředně následujícím.

Čapek tvrdil, že barokní období se v českém prostředí začalo objevovat ke konci třicátých let 17. století. Pro přesnější určení však doporučoval zařadit jeho počátek až do let čtyřicátých, a to s ohledem na stav české literatury. Dále byl přesvědčen o tom, že určit přesnou dobu zániku tohoto stylu bude problematičtější. O úpadku lze totiž podle něj uvažovat už od padesátých let 18. století, ovšem zároveň je třeba si uvědomit, že barokní znaky je možné objevit ještě v pozdějších letech (některé z nich dokonce našel v období romantismu). Za vrchol pokládal dobu mezi padesátými až devadesátými léty 17. století. Byl si však již vědom toho, že pro přesnou dataci je nutné kulturu baroka pořádně prostudovat, k čemuž svými texty také nabádal, a časově ho vymezit za pomoci srovnávání dílčích výsledků z nejrůznějších oblastí (literatury, architektury, malířství, divadla aj.).

Pro samotné vymezení zdůrazňoval potřebu dané období přesně charakterizovat a rozpoznat jeho základní znaky. Těmi podle Čapka byly především rafinovanost, hrubost, velké množství různorodých prvků a motivů, patos, vzájemný boj mezi mystikou a smyslovostí, teatrálnost atd. Proto barokní umění i styl života označoval jako extrémistické. Dále pro jeho hodnocení používal termíny jako „davové“, „triviálně lidové“, „ostře protilidové“ a „diktátorsky bojovné“. Stylem se mu podle Čapka nejvíce podobala vrcholná renesance.

Pro barokní umění jezuitů doporučoval používat termín „jesuitsm“, protože se domníval, že tento řád využíval ve zkoumané době směs různých slohů, tedy že v jeho tvorbě nejsou znaky čistého baroka.

J. B. Čapek byl také přesvědčen o tom, že není možné jako „barokní“ označovat všechny umělce a jejich výtvořiny jen na základě časového vymezení jejich působení či vzniku díla. Baroko totiž chápal jako výhradně katolickou záležitost, která současně začala vznikat na Apeninském a Pyrenejském poloostrově. Do střední Evropy se podle něj rozšířilo z jihoněmeckého katolického prostředí (konkrétně z Bavorska a Rakouska). Podle Čapka tedy bylo v ostrém protikladu s uměním doby reformace a protestantů.

Za jeho nejlepší stránku považoval výtvarné umění, avšak v českém prostředí za vrchol barokních akcí označoval popravu sedmadvaceti českých pánů na Staroměstském náměstí a oslavy kanonizace Jana Nepomuckého.

Celé pobělohorské období hodnotil jako zpátečnické, proto jej chápal především negativně. Klady našel pouze ve zdokonalení literární produkce díky nárůstu citovosti, v propojení duchovního a kulturního života a v tom, v jakém rozsahu dokázalo zapůsobit na všechny vrstvy obyvatelstva.

Podle Čapka bylo barokní umění přímo propojeno s Habsburky, jejichž zásluhou se rozšířilo do českých zemí, proto se vyjadřoval také k nim. Při jejich charakterizaci zdůrazňoval podlost, proradnost, krutost a vychytralost celého rodu. Vymezoval se vůči nim tedy pouze negativně, a to napříč všemi generacemi a dobou. Kladně se k habsburskému rodu vyjádřil pouze jednou, a to tehdy, když uznal, že pouze díky jejich působení byly sjednoceny české země s uherskými, a tak vlastně Češi se Slováci. Detailně se zabýval pouze dobou vlády Marie Terezie a Josefa II.,

oba však hodnotil rovněž výhradně negativně. Dokonce ve svých textech zamlčoval většinu jejich reforem.

V souvislosti se všemi Habsburky, k nimž se vyjadřoval, zdůrazňoval, že byli k nepřátelskému postoji vůči českým zemím podporováni katolickou šlechtou a členy Tovaryšstva Ježíšova. Těmi byli podle Čapka rovněž vychováváni k nenávisti vůči reformaci. Všechny katolické kněze spojoval vždy s lakotou. Také byl přesvědčen o tom, že vliv na věřící měli jen za pomoci donucování a zastrasování.

Spolupráci mezi představiteli habsburského rodu a katolickou církví, především jezuity, připomínal neustále ve všech svých textech. Podle Čapka ovlivnili habsburské panovníky i v otázce používání češtiny a němčiny. Jezuity označil za vůdčí osobnosti rekatolizace. Typickým znakem, se kterým spojoval jejich činnost, bylo ničení a pálení knih, a to jak v době bezprostředně následující po jejich příchodu do Čech, tak také v době probíhající protireformace, ale rovněž v souvislosti se zrušením řádu. Jezuitské školství zcela v žádném ze svých textů vůbec nezmiňoval. Na druhou stranu ale přiznával, že i mezi nimi byli výjimky, u kterých navíc objevil poslední zbytky českého vědomí a vlastenectví. Především to zdůrazňoval u Bohuslava Balbína.

Pro Čapkovy články bylo také typické srovnávání pobělohorského období s husitstvím, dobou reformace a národního obrození. České dějiny totiž J. B. Čapek rozděloval na tři epochy. První období bylo dobou samostatnosti českého státu, vrcholem této epochy byla doba pokroku, kterou v Čapkově pojetí představovalo husitství a humanismus, které v podstatě ztotožňoval. Toto období bylo přerušeno Bílou horou, po níž nastala doba úpadku a zpátečnictví, ta byla ukončena teprve nástupem národního obrození. To podle Čapka přímo navazovalo na dobu reformace díky tradicím, které husité vyvezli během spanilých jízd do slovenského prostředí

a které se zde uchovaly v lepším stavu než v Čechách. Čapek byl přesvědčen o tom, že právě v této době došlo k prvnímu skutečnému česko-slovenskému sblížení.

Doba reformace a husitství byla Čapkem hodnocena velmi pozitivně. Byla totiž podle něj plná významných a skvělých osobností (Hus, Jeroným Pražský), podnětů a inspirací, v níž byly položeny základy budoucího československého národa s jeho typickými rysy (např. základy demokracie a chápání češtiny jako národního jazyka). Naopak pobělohorské období mělo na vývoj národa a jeho členů negativní dopad, např. na vývoj české povahy.

Čapek tedy nechápal, proč se někteří jeho současníci pokoušeli pobělohorské období a dobu baroka rehabilitovat a ostře se proti takovým tendencím vymezoval. Jeho nenávisť k baroku se promítla také do Čapkova používání termínu „barokní“ či „barokně“. Ve svých recenzích tímto způsobem totiž popisoval všechny znaky blížící se pravému baroknímu umění, které se mu ale nezamlouvaly. Slovem „barokní“ tak popisoval všechna avantgardní umění třicátých let (poetismus, surrealismus, dekadenci, expresionismus). Problematický vztah Čapka k tomuto typu umění vyplýval ze zhoršujícího se stavu celkové politické situace v Evropě. Čapek byl totiž přesvědčen o tom, že přečkat krizové dobu může československý národ jen díky venkovskému prostředí a literatuře o něm. Tomuto názoru napomáhalo Čapkovo přesvědčení, že díky venkovu a jeho obyvatelstvu přečkal národ již tu nejhorší možnou dobu, a to právě pobělohorskou.

Celkově mají Čapkovy názory nejbližší k Jakubcovu pojetí pobělohorského období. Stejně negativně se vymezovali vůči panování Habsburků, působení jezuitů, které považovali za hlavní činitele protireformace, a obdobným způsobem hodnotili situaci v českých zemích během celého období. Oba byli také přesvědčeni o tom, že charakteristickým znakem této doby byla spolupráce habsburského rodu s katolickou

církvi i šlechtou. Jezuitům shodně vyčítali rozsáhlé ničení knih. Za vrchol českých dějin považovali husitství, oceňovali na něm především pocit národního a slovanského vědomí. Rozdíly mezi nimi panují pouze v tom, že Jakubec neztotožňoval dobu humanismu s českou reformací. Také nepsal nic o tom, že by se husitská tradice udržela během protireformace na Slovensku a posléze pomohla vzniknout českému národnímu obrození. Poslední rozdíl spočívá v tom, že Jakubec za nejhorší období českých dějin považoval dobu vlády Karla VI.

Shody mezi Vlčkem a Čapkem se projevují kladným hodnocením husitství (kladně ceněno vlastenectví, pocit slovanství, láska k českému jazyku) a upozorněním na to, že v této době došlo k prvním kontaktům mezi Čechy a Slováky, které byly využity během protireformace i národního obrození. Shodně popisují také situaci v českých zemích po Bílé hoře. Ta je podle obou spojena s úpadkem češtiny, nástupem germanismu, centralismu a absolutismu. Jezuity oba označují za hlavní představitele protireformace a intenzivně se zabývají jejich ničením knih. Negativně také hodnotí barokní umění. Liší se tím, že Vlček byl přesvědčen, že jezuity není možno označit za likvidátory českého jazyka. Na rozdíl od Čapka pozitivně oceňoval vládu Marie Terezie a Josefa II.

S Denisem se zase Čapek shodoval v tom, že protireformace byla úspěšná především díky spolupráci Habsburků s katolickou církví. Oba negativně hodnotili barokní umění, argumentem byla především jeho přezdobenost. Španělsko pak oba považovali za hlavní zdroj inspirace. Vládu Josefa II. také shodně kritizovali za likvidaci odkazů minulosti. Viditelnější jsou však jejich rozdíly. Denis totiž Habsburky ani jezuitský řád nehodnotil negativně. U habsburských panovníků byl přesvědčen o tom, že za jejich unáhlená rozhodnutí byla odpovědná katolická šlechta, která na ně měla přímo zásadní vliv. Za nejhorší období považoval vládu

Karla VI., avšak u Marie Terezie i Josefa II. si všimal především jejich snah o reformy. Při hodnocení jezuitského řádu pak zdůrazňoval to, že právě jeho členové zastávali nenásilný průběh rekatolizace. Stejně tak upozorňoval na to, že ani jejich likvidace knih nebyla tak hrozná. Baroko však považoval zcela za jejich umělecký směr.

Zajímavé je to, že pouze J. B. Čapek ve všech svých textech zcela zamlčoval jezuitské školství. Kromě pálení knih jezuitskému řádu nepřisuzoval žádnou jinou intenzivnější činnost (nezmiňoval se o misiích, kazatelství atd.). Domnívám se, že to může souviset s Denisovým míněním, podle něhož byla doba rozkvětu Tovaryšstva Ježíšova zároveň dobou největšího úpadku českého vzdělání. Čapek v tomto případě tedy mohl následovat příkladu Františka Palackého, který o českých dějinách po Bílé hoře nepsal proto, že to podle něj již nebyly dějiny českého národa. Čapek se pravděpodobně vůbec nezmínil o jezuitském vzdělávání, protože je za vzdělávání v pravém slova smyslu nepovažoval.

7. Závěr

Cílem této práce byla analýza novinových příspěvků protestantského literárního kritika a historika Jana Blahoslava Čapka ze třicátých let 20. století. Zkoumáno bylo především to, jakým způsobem popisoval pobělohorské období a do jaké míry se zajímal o jevy, které s ním přímo souvisejí. Dále bylo zjišťováno, jak se stavěl ke snahám o rehabilitaci baroka a jestli se tedy nějak zapojil do probíhajících diskuzí o smyslu českých dějin.

J. B. Čapek své názory týkající se historie nejčastěji formuloval v literárních kritikách soudobých historických románů. V těchto textech totiž porovnával historické romány s odbornými pracemi historiků. Tvrdil, že historie by měla korigovat závěry literárních historiků i ovlivňovat tvorbu spisovatelů krásné literatury. Protože byl přesvědčen, že četba historických románů má kvůli širší čtenářské základně větší vliv na utváření vědomí společnosti než četba odborných textů, věnoval jejich analýze mnoho prostoru. Historické romány chápal jako zajímavý způsob, kterým je možno se z historie poučit. Obzvlášť na nich oceňoval to, že pomáhají vyvolávat národní smýšlení.

Přestože pobělohorské období hodnotil negativně a vyjadřoval se k němu poměrně ostře, podporoval snahy o jeho zkoumání, stejně jako snahy o zkoumání baroka a dalších jevů, které s danou dobou přímo souvisely. Baroko považoval výhradně za katolický umělecký směr i způsob života. Proto byl Čapek přesvědčen o tom, že není možné všechny umělce (výtvarníky, spisovatele aj.) považovat za jeho představitele. Uvedení tohoto směru do českého prostředí spojoval s habsburským rodem a katolickou církví, proto se vyjadřoval také k nim. Působení Habsburků hodnotil také výhradně negativně, kladné stránky jejich vlády dokonce zcela

zamlčoval (např. osvícenské reformy). Nejvíce prostoru ve svých textech věnoval hodnocení vlády Marie Terezie a Josefa II.

Rovněž negativně posuzoval působení katolické církve a jejích představitelů, kteří podle Čapka měli na stav českých zemí nedozírný vliv. Obzvláště kriticky se vymezoval vůči Tovaryšstvu Ježíšovu, jehož členy považoval za hlavní viníky drastického průběhu protireformace. Kladnou výjimku představoval pouze Bohuslav Balbín.

Pobělohorské období mělo podle Čapka dalekosáhlé důsledky. Dokonce se domníval se, že ovlivňuje ještě i jeho dobu, např. vlivem na povahu soudobých Čechů. Dále se Čapek ve svých textech zaměřoval na to, aby zdůraznil, že právě od dob bezprostředně následujících po Bílé hoře se zintenzivnily přátelské kontakty mezi Čechy a Slováky, které se začaly budovat během husitství.

Názory J. B. Čapka ovlivnili pravděpodobně oba literární historikové (Jakubec, Vlček) i české překlady Denisových děl. Nejblíže měl k mínění svého učitele Jana Jakubce. Naopak nejmenší shody je možno vysledovat u historika Denise. Podobně hodnotili pouze barokní umění a spolupráci habsburských panovníků s představiteli katolické církve. Pouze Čapek ale zamlčoval reformy Habsburků a jezuitské školství.

Za typický znak Čapkových novinových příspěvků je možno považovat srovnávání pobělohorského období s husitstvím, dobou reformace a národním obrozením. Tyto etapy doporučoval zohledňovat také při každém pokusu o periodizaci českých dějin. Husitství a dobu obrození chápal jako pozitivní epochy, pobělohorské období naopak jako dobu zpátečnickou a plnou úpadku. Nejspíše proto nechápal soudobé snahy o rehabilitaci baroka a ostře proti nim vystupoval.

Příspěvky Jana Blahoslava Čapka svým obsahem zapadají do charakteru debat o baroku a celém pobělohorském období. Jsou nepochybně součástí široké diskuze

vztahující se nejen k pokusům rehabilitovat baroko, ale rovněž k textům reflektujícím „českou otázku“ a spor o smysl českých dějin. Čapek sám sebe sice považoval za zastánce koncepce T. G. Masaryka, ovšem na rozdíl od něj byl přesvědčen o tom, že dějiny nejsou ovlivňovány jednou ideou, ale kombinací několika z nich. Tvrdil, že základem českých dějin je podpora a propagace duchovního a mravního ideálu. Domnívám se však, že jeho primárním cílem bylo samotnou diskuzi zpopularizovat mezi čtenáři a přesvědčit je, aby se přiklonili na jednu ze stran. Samozřejmě že je Čapek svými texty nabádal hlavně k uznání koncepce Masaryka.

J. B. Čapek své mínění na pobělohorskou dobu a situaci v ní v průběhu třicátých let neměnil a ani je neupravoval podle typu periodika, v němž byl příspěvek nakonec otištěn. Je však možno vysledovat, že své nejradikálnější útoky na pobělohorské období a na baroko, kterými se vymezoval vůči soudobé snaze o jeho rehabilitaci, uveřejňoval až ke konci třicátých let. Především se jedná o roky 1938-1940. Nejvíce článků vztahujících se k tomuto tématu bylo uveřejněno v periodicích *Naše doba* a *Čin*.

Resumé

The newspaper articles written by the Protestant literary critic Jan Blahoslav Čapek (1903-1982) correspond in their nature to discussions current in the 1930s. In this thesis, I analyzed Čapek's opinions in which he responded to the efforts to rehabilitate the Baroque and the post-White-Mountain periods.

In his newspaper articles, J. B. Čapek commented on the time demarcation of the Baroque period. In his opinion, the Baroque period was most intensely manifested in the Czech Lands from the 1640s to the 1750s. Furthermore, he dealt with the characteristics of the Baroque as an art style and as a way of life. Because he considered the Baroque as an exclusively Catholic style, he only evaluated it negatively. He appreciated positively only the art of painting. In his newspaper articles he also emphasized the continuity of the Baroque with the Habsburgs, which he also assessed mostly negatively. He viewed only the rule of Josef II with a greater degree of tolerance. Čapek was convinced that the Habsburgs were raised to their hostile relationship to the Czech lands by the actions of the Jesuits, whom he identified as major leaders of the Catholic Counter-Reformation. He regarded the act of destroying books as the typical Jesuits' activity. Čapek's articles are characteristic for their comparison of the post-White-Mountain period to the Hussite period, which he considered as the pinnacle of the Czech history.

Therefore, J. B. Čapek can be regarded as one of the representatives of Masaryk's concept of the Czech history.

Prameny

- Časopis Matice moravské*. Roč. 54, 1930.
- Časopis Matice moravské*. Roč. 55, 1931.
- Časopis Matice moravské*. Roč. 56, 1932.
- Časopis Matice moravské*. Roč. 57, 1933.
- Časopis Matice moravské*. Roč. 58, 1934.
- Časopis Matice moravské*. Roč. 59, 1935.
- Časopis Matice moravské*. Roč. 60, 1936.
- Časopis Matice moravské*. Roč. 61, 1937.
- Časopis Matice moravské*. Roč. 62, 1938.
- Časopis Matice moravské*. Roč. 63, 1939/1940.
- Časopis Národního musea*. Roč. 104, 1930.
- Časopis Národního musea*. Roč. 105, 1931.
- Časopis Národního musea*. Roč. 106, 1932.
- Časopis Národního musea*. Roč. 107, 1933.
- Časopis Národního musea*. Roč. 108, 1934.
- Časopis Národního musea*. Roč. 109, 1935.
- Časopis Národního musea*. Roč. 110, 1936.
- Časopis Národního musea*. Roč. 111, 1937.
- Časopis Národního musea*. Roč. 112, 1938.
- Časopis Národního musea*. Roč. 113, 1939.
- Časopis Národního musea*. Roč. 114, 1940.
- Časopis pro moderní filologii*. Roč. 16, 1930.
- Časopis pro moderní filologii*. Roč. 17, 1931.
- Časopis pro moderní filologii*. Roč. 18, 1932.

- Časopis pro moderní filologii*. Roč. 19, 1933.
- Časopis pro moderní filologii*. Roč. 20, 1934.
- Časopis pro moderní filologii*. Roč. 21, 1935.
- Časopis pro moderní filologii*. Roč. 22, 1935/1936.
- Časopis pro moderní filologii*. Roč. 23, 1936/1937.
- Časopis pro moderní filologii*. Roč. 24, 1937/1938.
- Časopis pro moderní filologii*. Roč. 25, 1938/1939.
- Časopis pro moderní filologii*. Roč. 26, 1939/1940.
- Časopis pro moderní filologii*. Roč. 27, 1940/1941, č. 1.
- Česká mysl. Časopis filosofický*. Roč. 26, 1930.
- Česká mysl. Časopis filosofický*. Roč. 27, 1931.
- Česká mysl. Časopis filosofický*. Roč. 28, 1932.
- Česká mysl. Časopis filosofický*. Roč. 29, 1933.
- Česká mysl. Časopis filosofický*. Roč. 30, 1934.
- Česká mysl. Časopis filosofický*. Roč. 31, 1935.
- Česká mysl. Časopis filosofický*. Roč. 32, 1936.
- Česká mysl. Časopis filosofický*. Roč. 33, 1937.
- Česká mysl. Časopis filosofický*. Roč. 34, 1938.
- Český lid*. Roč. 30, 1930. Dostupný v digitalizované podobě. In:
<https://kramerus.lib.cas.cz/search/i.jsp?pid=uuid:aa71ce11-4611-11e1-8d1f-005056a60003>.
- Český lid*. Roč. 31, 1931. Dostupný v digitalizované podobě. In:
<https://kramerus.lib.cas.cz/search/i.jsp?pid=uuid:aa71ce11-4611-11e1-8d1f-005056a60003>.

Český lid. Roč. 32, 1932. Dostupný v digitalizované podobě. In:

<https://kramerus.lib.cas.cz/search/i.jsp?pid=uuid:aa71ce11-4611-11e1-8d1f-005056a60003>.

Čin. Týdeník. Roč. 1, 1929/1930.

Čin. Týdeník. Roč. 2, 1930/1931.

Čin. Týdeník. Roč. 3, 1931/1932.

Čin. Týdeník. Roč. 4, 1932/1933.

Čin. Týdeník. Roč. 5, 1933.

Čin. Týdeník. Roč. 6, 1934.

Čin. Týdeník. Roč. 7, 1935.

Čin. Týdeník. Roč. 8, 1936.

Čin. Týdeník. Roč. 9, 1937.

Čin. Týdeník. Roč. 10, 1938.

Čin. Týdeník. Roč. 11, 1939.

Kostnické jiskry. Roč. 12, 1930.

Kostnické jiskry. Roč. 13, 1931.

Kostnické jiskry. Roč. 14, 1932.

Kostnické jiskry. Roč. 15, 1933.

Kostnické jiskry. Roč. 16, 1934.

Kostnické jiskry. Roč. 17, 1935.

Kostnické jiskry. Roč. 18, 1936.

Kostnické jiskry. Roč. 19, 1937.

Kostnické jiskry. Roč. 20, 1938.

Kostnické jiskry. Roč. 21, 1939.

Kostnické jiskry. Roč. 22, 1940.

Křesťanská revue. Roč. 3, 1929/1930.

Křesťanská revue. Roč. 4, 1930/1931.

Křesťanská revue. Roč. 5, 1931/1932.

Křesťanská revue. Roč. 6, 1932/1933.

Křesťanská revue. Roč. 7, 1933/1934.

Křesťanská revue. Roč. 8, 1934/1935.

Křesťanská revue. Roč. 9, 1935/1936.

Křesťanská revue. Roč. 10, 1936/1937.

Křesťanská revue. Roč. 11, 1937/1938.

Křesťanská revue. Roč. 12, 1938/1939.

Lidové noviny. Roč. 46, 1938.

Lidové noviny. Roč. 47, 1939.

Lidové noviny. Roč. 48, 1940.

Literární noviny. Roč. 4, 1930. *Literární noviny*. Roč. 6, 1932. Dostupné v digitalizované podobě. In: <http://archiv.ucl.cas.cz/index.php?path=LitN>.

Literární noviny. Roč. 5, 1931. *Literární noviny*. Roč. 6, 1932. Dostupné v digitalizované podobě. In: <http://archiv.ucl.cas.cz/index.php?path=LitN>.

Literární noviny. Roč. 6, 1932. Dostupné v digitalizované podobě. In: <http://archiv.ucl.cas.cz/index.php?path=LitN>.

Literární noviny. Roč. 7, 1934/1935. Dostupné v digitalizované podobě. In: <http://archiv.ucl.cas.cz/index.php?path=LitN>.

Literární noviny. Roč. 8, 1935/1936. Dostupné v digitalizované podobě. In: <http://archiv.ucl.cas.cz/index.php?path=LitN>.

Literární noviny. Roč. 9, 1936/1937. Dostupné v digitalizované podobě. In: <http://archiv.ucl.cas.cz/index.php?path=LitN>.

Literární noviny. Roč. 10, 1937/1938. Dostupné v digitalizované podobě. In:
<http://archiv.ucl.cas.cz/index.php?path=LitN>.

Literární noviny. Roč. 11, 1938. Dostupné v digitalizované podobě. In:
<http://archiv.ucl.cas.cz/index.php?path=LitN>.

Literární noviny. Roč. 12, 1939. Dostupné v digitalizované podobě. In:
<http://archiv.ucl.cas.cz/index.php?path=LitN>.

Literární noviny. Roč. 13, 1940. Dostupné v digitalizované podobě. In:
<http://archiv.ucl.cas.cz/index.php?path=LitN>.

Literární rozhledy. Roč. 15, 1930/1931.

Náboženská revue československé církve. Roč. 2, 1930.

Náboženská revue československé církve. Roč. 3, 1931.

Náboženská revue československé církve. Roč. 4, 1932.

Náboženská revue československé církve. Roč. 5, 1933.

Náboženská revue československé církve. Roč. 6, 1934.

Náboženská revue československé církve. Roč. 7, 1935.

Náboženská revue. Roč. 8, 1936.

Náboženská revue. Roč. 9, 1937.

Náboženská revue. Roč. 10, 1938.

Náboženská revue. Roč. 11, 1939.

Náboženská revue. Roč. 12, 1940.

Národní osvobození. Roč. 7, 1930.

Národní osvobození. Roč. 8, 1931.

Národní osvobození. Roč. 9, 1932.

Národní osvobození. Roč. 10, 1933.

Národní osvobození. Roč. 11, 1934.

Národní osvobození. Roč. 12, 1935.

Národní osvobození. Roč. 13, 1936.

Národní osvobození. Roč. 14, 1937.

Národní osvobození. Roč. 15, 1938.

Národní osvobození. Roč. 16, 1939.

Naše doba. Revue pro vědu, umění a život sociální. Roč. 37, 1929/1930.

Naše doba. Revue pro vědu, umění a život sociální. Roč. 38, 1931.

Naše doba. Revue pro vědu, umění a život sociální. Roč. 39, 1932.

Naše doba. Revue pro vědu, umění a život sociální. Roč. 40, 1932/1933.

Naše doba. Revue pro vědu, umění a život sociální. Roč. 41, 1933/1934.

Naše doba. Revue pro vědu, umění a život sociální. Roč. 42, 1934/1935.

Naše doba. Revue pro vědu, umění a život sociální. Roč. 43, 1935/1936.

Naše doba. Revue pro vědu, umění a život sociální. Roč. 44, 1936/1937.

Naše doba. Revue pro vědu, umění a život sociální. Roč. 45, 1937/1938.

Naše doba. Revue pro vědu, umění a život sociální. Roč. 46, 1938/1939.

Naše doba. Revue pro vědu, umění a život sociální. Roč. 47, 1939/1940.

Naše doba. Revue pro vědu, umění a život sociální. Roč. 48, 1940/1941, č. 1-3.

Naše věda. Kritický měsíčník. Roč. 11, 1930.

Naše věda. Kritický měsíčník. Roč. 12, 1931.

Naše věda. Kritický měsíčník. Roč. 13, 1932.

Naše věda. Kritický měsíčník. Roč. 14, 1933.

Naše věda. Kritický měsíčník. Roč. 15, 1934.

Naše věda. Kritický měsíčník. Roč. 16, 1935.

Naše věda. Kritický měsíčník. Roč. 17, 1936.

Naše věda. Kritický měsíčník. Roč. 18, 1937.

Naše věda. Kritický měsíčník. Roč. 19, 1938.

Nová svoboda. List pro informaci hospodářskou, kulturní a politickou. Roč. 8, 1931.

Nová svoboda. List pro informaci hospodářskou, kulturní a politickou. Roč. 9, 1932.

Nová svoboda. List pro informaci hospodářskou, kulturní a politickou. Roč. 10, 1933.

Nová svoboda. List pro informaci hospodářskou, kulturní a politickou. Roč. 11, 1934.

Nová svoboda. List pro informaci hospodářskou, kulturní a politickou. Roč. 12, 1935.

Nová svoboda. List pro informaci hospodářskou, kulturní a politickou. Roč. 13, 1936.

Nová svoboda. List pro informaci hospodářskou, kulturní a politickou. Roč. 14, 1937.

Nová svoboda. List pro informaci hospodářskou, kulturní a politickou. Roč. 15, 1938.

Nové Čechy. Pokroková revue. Roč. 13, 1930/1931.

Nové Čechy. Pokroková revue. Roč. 14, 1931.

Nové Čechy. Pokroková revue. Roč. 15, 1932.

Nové Čechy. Pokroková revue. Roč. 16, 1933.

Nové Čechy. Pokroková revue. Roč. 17, 1934.

Nové Čechy. Pokroková revue. Roč. 18, 1935.

Nové Čechy. Pokroková revue. Roč. 19, 1936.

Nové Čechy. Pokroková revue. Roč. 20, 1937.

Panorama. Kulturní zpravodaj. Roč. 8, 1930.

Panorama. Kulturní zpravodaj. Roč. 9, 1931/1932.

Panorama. Kulturní zpravodaj. Roč. 10, 1932/1933.

Panorama. Kulturní zpravodaj. Roč. 11, 1933.

Panorama. Kulturní zpravodaj. Roč. 12, 1934.

Panorama. Kulturní zpravodaj. Roč. 13, 1935.

Panorama. Kulturní zpravodaj. Roč. 14, 1936.

Panorama. Kulturní zpravodaj. Roč. 15, 1937.

Panorama. Kulturní zpravodaj. Roč. 16, 1938.

Panorama. Kulturní zpravodaj. Roč. 17, 1939.

Panorama. Kulturní zpravodaj. Roč. 18, 1940.

Rozhledy po literatuře a umění. Roč. 1, 1932.

Rozhledy po literatuře a umění. Roč. 2, 1933.

Rozhledy po literatuře a umění. Roč. 3, 1934.

Rozhledy. Literatura – věda – umění. Roč. 4, 1935.

Rozhledy. Literatura – věda – umění. Roč. 5, 1936.

Rozhledy. Literatura – věda – umění. Roč. 6, 1937.

Rozhledy. Literatura – věda – umění. Roč. 7, 1938.

Rozpravy Aventina. List pro literaturu, umění a kritiku. Roč. 6, 1930/1931.

Rozpravy Aventina. List pro literaturu, umění a kritiku. Roč. 7, 1931/1932.

Rozpravy Aventina. List pro literaturu, umění a kritiku. Roč. 8, 1932/1933.

Rozpravy Aventina. Čtrnáctideník pro literaturu, umění a kritiku. Roč. 9, 1933/1934.

Sever a východ. Roč. 6, 1930.

Slovo a slovesnost. List pražského lingvistického kroužku. Roč. 1, 1935.

Slovo a slovesnost. List pražského lingvistického kroužku. Roč. 2, 1936.

Slovo a slovesnost. List pražského lingvistického kroužku. Roč. 3, 1937.

Slovo a slovesnost. List pražského lingvistického kroužku. Roč. 4, 1938.

Slovo a slovesnost. List pražského lingvistického kroužku. Roč. 5, 1939.

Slovo a slovesnost. List pražského lingvistického kroužku. Roč. 6, 1940.

Zvon. Týdeník beletristický a literární. Roč. 40, 1940.

Seznam použité literatury

- A. H. [autorská šifra]: *Jan B. Čapek: Dva básníci osamělé větve*. In: *Čin*, roč. 3, 1931/1932, č. 7. S. 160-161.
- BAROTŠ, Josef – TRAPL, Miloš: *Československo 1918-1938. Fakta, materiály, realie*. Univerzita Palackého v Olomouci, Olomouc 1994. ISBN 80-7067-404-0. S. 61n.
- BARTHES, Roland: *Diskurz historie*. In: *Česká literatura*, roč. 55, 2007, č. 6. S. 815-827.
- BARTOŠ, František Michálek: *Jan B. Čapek: Alegorie Nové rady a Theriobulie*. In: *Časopis Matice moravské*, roč. 62, 1938. S. 284-285.
- BITNAR, Vilém: *Postavy a problémy českého baroku literárního*. Cyrilo-Methodějské knihkupectví G. Francla, Praha 1939.
- ČAPEK, Emil: *Za sebou a před sebou. (Ještě k úvodu.)* In: *Nové Čechy*, roč. 1, 1918, č. 1. S. 2-5.
- ČAPEK, Jan Blahoslav: *Československá literatura toleranční 1781-1861. Svazek 1*. *Čin*, Praha 1933.
- ČAPEK, Jan Blahoslav: *Československá literatura toleranční 1781-1861. Svazek 2*. *Čin*, Praha 1933.
- ČAPEK, Jan Blahoslav: *Z kulturních dějin českých XVII. a XVIII. století*. Pokrok, Praha 1940.
- ČAPKOVÁ, Dagmar: *Jan Blahoslav Čapek (1903-1982). K stému výročí narození*. In: *J. B. Čapek. Jubilejní sborník 1903-2003*. Nakladatelství L. Marek, Brno 2004. ISBN 80-86263-48-7. S. 11-15.

ČAPKOVÁ, Dagmar: *Jan Blahoslav Čapek. K desátému výročí úmrtí literárního historika, prozaika, filozofa, básníka a kmenologičky J. B. Čapky*. Městský úřad v Brandýse nad Orlicí a Okresní úřad v Ústí nad Orlicí 1992.

ČAPKOVÁ, Dagmar: *Ke kmenologickému dílu Jana Blahoslava Čapky*. In: J. Cach, J. B. Čapek, B. Uher a další představitelé dějin české a slovenské pedagogiky 2. poloviny 20. století. Materiály z odborné konference konané 25.-6. června 2003 v Přerově. Muzeum Komenského v Přerově oddělení dějin školství, Přerov 2004.

ČAPKOVÁ, Dagmar: *Vzpomínka na Jana Blahoslava Čapky*. In: Česko-slovenské vztahy v oblasti školství. Sborník referátů z kolokvia konaného 25. – 26. října 1993 u příležitosti 75. výročí vzniku Československé republiky. Muzeum Komenského v Přerově, Přerov 1994. S. 209-211.

Česká historická próza (1945-1985). Sborník materiálů z vědecké konference 29. Bezručovy Opavy. Slezské zemské muzeum Opava, Opava 1990. ISBN 80-900074-0-6.

ČINÁTL, Kamil: *Dějiny a vyprávění. Palackého dějiny jako zdroj historické obraznosti národa*. Argo, Praha 2011. ISBN 978-80-257-0390-8.

Čtení o Václavu Havlovi: autor ve světle literární kritiky. (Ed. Špirit, Michael). Institut pro studium literatury, Praha 2013. ISBN 978-80-87899-00-7.

Čtvrtstoletí Klubu moderních filologů a Časopisu pro moderní filologii. In: Časopis pro moderní filologii, roč. 22, 1935/1936, č. 2. S. 197-198.

Deklarace českých poslanců na Říšské radě a zemských sněmech proti postupu Rakousko-Uherska při brestlitevském mírovém jednání – Tzv. Tříkrálová deklaráce. 6. ledna 1918. In: GALANDAUER, Jan: *Vznik Československé republiky 1918. Programy, projekty, perspektivy*. Svoboda, Praha 1988. S. 294-296.

- Do nového roku, do nového ročníku.* In: Kostnické jiskry, roč. 19, 1937, č. 1. S. 1.
- DOKOUPIL, Blahoslav: *Český historický román 1945-1965.* Praha, Československý spisovatel 1987.
- DOLEŽEL, Lubomír: *Fikce a historie v období postmoderny.* Academia, Praha 2008. ISBN 978-80-200-1581-5.
- DOLEŽEL, Lubomír: *Fikční a historický narativ: setkání s postmoderní výzvou.* In: Studie z české literatury a poetiky. Praha, 2008. Torst, Praha 2008. ISBN 978-80-7215-337-4. S. 301-336.
- DOLEŽEL, Lubomír: *Heterocosmica II. Fikční světy postmoderní české prózy.* Karolinum, Praha 2014. ISBN 978-80-246-2661-1.
- DYK, Viktor.: *Slovo úvodní.* In: Nové Čechy, roč. 1, 1918, č. 1. S. 1-2.
- FRÝDL, David: *Zrod Církve československé (husitské).* In: 90 let Církve československé husitské. Sborník. Církev československá husitská, Praha 2010. ISBN 978-80-7000-047-2. S. 17-30.
- G.: *J. B. Čapek: Duch literatury předbřeznové a předmájové.* In: Národní osvobození, 1938, č. 255. S. 5.
- GALANDAUER, Jan: *Vznik Československé republiky 1918. Programy, projekty, perspektivy.* Svoboda, Praha 1988.
- HAMAN, Aleš: *Nástin dějin české literární kritiky.* H&H, Praha 1999. ISBN 80-86022-63-3.
- HAMAN, Aleš: *Úvod do studia literatury a interpretace.* H&H, Jinočany 1999. ISBN 80-86022-57-9.
- HANZAL, Josef: *Josef Pekař.* Mladá fronta. Praha, 1992.

HAVELKA, Miloš: „Smysl“, „pojetí“ a „kritiky dějin“; historická „identita“ a historické „legitimizace“ (1938-1989). In: Spor o smysl českých dějin 2. 1938-1989. Posuny a akcenty české otázky. Torst, Praha 2006. ISBN 80-7215-292-0. S. 7-60.

HAVELKA, Miloš: *Spor o smysl českých dějin 1895-1938*. In: Spor o smysl českých dějin. 1895-1938. Torst, Praha 1995. ISBN 80-85639-41-6. S. 7-43.

HERMANN, Tomáš – MUSIL, Jan: *Zakladatel Křesťanské revue Emanuel Rádl a projekt edice jeho spisů*. In: <http://www.krestanskarevue.cz/Zakladatel-Krestanske-revue-Emanuel-Radl-a-projekt-edice-jeho-spisu-Tomas-Hermann-Jan-Musil.html>.

[Cit. 16. 3. 2016].

HERMANN, Tomáš: *Emanuel Rádl a české dějepisectví. Kritika českého dějepisectví ve sporu o smysl českých dějin*. Univerzita Karlova v Praze, Praha 2002. S. 10.

HOŠEK, Pavel: *Redakční úvodník*. In: <http://www.krestanskarevue.cz/Redakcni-uvodnik-1-2006.html>. [Cit. 16. 3. 2016].

HROCH, Miroslav: *Paměť a historické vědomí v kontextu národní pospolitosti*. In: HÉDLOVÁ, Luba – ŠUSTROVÁ, Radka: *Česká paměť. Národ, dějiny a místa paměti*. Academia, Praha 2014. ISBN 978-80-200-2411-4. S. 21-56.

CHOCHOLÁČ, Bronislav: *Matice Moravská. Dějiny spolku od počátku do současnosti*. Matice moravská, Brno 1997. In: http://www.malice-moravska.cz/pdf/malice_dejiny.pdf. [Cit. 14. 3. 2016].

J. B. Čapek. Jubilejní sborník 1903-2003. Nakladatelství L. Marek, Brno 2004. ISBN 80-86263-48-7.

JAKUBEC, Jan: *Dějiny literatury české I. Od nejstarších dob do probuzení politického*. Nákladem Jana Laichtera, Praha 1929.

JAKUBEC, Jan: *Dějiny literatury české II. Od osvícenství po družinu Máje*. Nákladem Jana Laichtera, Praha 1934.

JAKUBEC, Jan: *Jan Blahoslav Čapek: Československá literatura toleranční 1781-1861: 2 svazky*. In: *Časopis pro moderní filologii*, roč. 20, 1934, č. 2. S. 189-194.

JANÁČKOVÁ, Jaroslava: *Stoletou alejí. O české próze minulého věku*. Československý spisovatel, Praha 1985.

JOHN, Miloslav: *Čechoslovakismus a ČSR 1914–1938*. Baroko&Fox, Beroun 1994. ISBN 80-85642-20-4.

K našemu programu. In: *Náboženská revue československé církve*, roč. 3, 1933, č. 2. S. 49-50.

KALISTA, Zdeněk: *K chronologickému výměru českého baroka*. In: *Akord*, 1935, č. 1. S. 12-16.

KALISTA, Zdeněk: *K chronologickému výměru českého baroka. (Dokončení.)* In: *Akord*, 1935, č. 2. S. 17-21.

KALISTA, Zdeněk: *Úvod do politické ideologie českého baroka*. Moravan, Brno 1934.

KARPATSKÝ, Dušan: *Z korespondence J. B. Čapka Dušanu Karpatskému (a jednou též naopak)*. In: J. B. Čapek. *Jubilejní sborník 1903-2003*. Nakladatelství L. Marek, Brno 2004. ISBN 80-8626263-48-7. S. 111-127.

KILIANOVÁ, Iva: *Kritické myšlení Jana Blahoslava Čapka v Kostnických jiskrách mezi lety 1931-1936*. Olomouc 2014. (Nepublikovaná diplomová práce).

KLIMEK, Antonín: *Velké dějiny zemí Koruny české. Svazek 13. 1918-1929*. Paseka, Praha 2000. ISBN 80-7185-328-3.

KLIMEK, Antonín: *Velké dějiny zemí Koruny české. Svazek 14. 1929-1938*. Paseka, Praha 2002. ISBN 80-7185-425-5.

KOERNER, Theodor: *Modlitba za bitvy (1813)*. In: Křesťanská revue, roč. 12, 1938/1939, č. 6. S. 177.

KOLAŘÍK, Karel: *Rozpravy Aventina. Skica historie nakladatelského časopisu Otakara Štorcha-Mariena*. In: http://scb.wdr.cz/scb_zpravy_2008-2_rozpravy.html. [Cit. 16. 3. 2016.]

KOVÁŘ, František: *Do desátého ročníku*. In: Náboženská revue československé církve, roč. 10, 1938, č. 1. S. 1-4.

KOŽMÍN, Zdeněk: *Šalda jako analytik literárního díla*. In: František Xaver Šalda: 1867-1937-1967. Academia, Praha 1968. S. 106-118.

KUBÍČEK, Jaromír: *Bibliografie novin a časopisů na Moravě a ve Slezsku v letech 1918-1945*. Státní vědecká knihovna, Brno 1989.

KUBÍČEK, Jaromír a kol.: *Časopisy České republiky od počátku do roku 1918*. Sv. 1. Část 1. Moravská zemská knihovna, Brno 2010. ISBN 978-80-86249-51-3.

KUBÍČEK, Jaromír a kol.: *Noviny České republiky 1918-1945*. Sv. 2. Část 1. Sdružení knihoven ČR, Brno 2004. ISBN 80-86249-29-3.

KURAL, Václav: *Konflikt místo společenství. Češi a Němci v československém státě (1918-1938)*. Nakladatelství R., Praha 1993. ISBN 80-901431-3-X.

Lexikon české literatury. Osobnosti, díla, instituce. 1. díl, A-G. Academia, Praha 1985.

Lexikon české literatury. Osobnosti, díla, instituce. 2. díl, H-J. Academia, Praha 1993. ISBN 80-200-0468-8.

Lexikon české literatury. Osobnosti, díla, instituce. 2. díl, K-L. Academia, Praha 1993. ISBN 80-200-0469-6.

Lexikon české literatury. Osobnosti, díla, instituce. 3. díl, M-O. Academia, Praha 2000. ISBN 80-200-0708-3.

Lexikon české literatury. Osobnosti, díla, instituce. 3. díl, P-Ř. Academia, Praha 2000. ISBN 80-200-0708-3.

Lexikon české literatury. Osobnosti, díla, instituce. 4. díl, S-T. Academia, Praha 2008. ISBN 978-80-200-1670-6.

Lexikon české literatury. Osobnosti, díla, instituce. 4. díl, U-Ž. Academia, Praha 2008. ISBN 978-80-200-1671-3.

Lexikon teorie literatury a kultury. (Ed. A. Nünning). Host, Brno 2006. ISBN 80-7294-170-4.

Masarykovo memorandum britskému ministrovi zahraničních věcí E. Greyovi „Samostatné Čechy“ („Independent Bohemia“). Květen 1915. In: GALANDAUER, Jan: *Vznik Československé republiky 1918. Programy, projekty, perspektivy.* Svoboda, Praha 1988. S. 260-275.

Masarykův slovník naučný. Díl 1., A-Č. Československý kompas, Praha 1925.

MED, Jaroslav: *Literární život ve stínu Mnichova.* Academia, Praha 2010. ISBN 978-80-200-1823-6.

MOCNÁ, Dagmar – PETERKA, Josef a kol.: *Encyklopedie literárních žánrů.* Paseka, Praha 2004. ISBN 80-7185-699-X.

MUKAŘOVSKÝ, Jan: *F. X. Šalda: Šalda stále živý.* Melantrich, Praha 1947.

NEČAS, Jaroslav: *Jan B. Čapek: Vznik a funkce Nové rady.* In: *Kostnické jiskry*, roč. 21, 1939, č. 4. S. 23-24.

NIETZE, Friedrich: *Píseň opojení.* In: *Literární noviny*, roč. 13, 1940, č. 9. S. 213.

NOVÁK, Arne: *Přehledné dějiny literatury české. Od nejstarších dob až do politického osvobození.* Prombergr, Olomouc 1939.

NOVÁKOVÁ, Ester: *Český historický román v období Protektorátu.* Cerm, Brno 2012. ISBN 978-80-7204-797-0.

- O osud Literárních novin*. In: Národní osvobození, roč. 10, 1933, č. 77. S. 3.
- ODLOŽILÍK, Otakar: *Vznik a funkce Nové rady*. In: Časopis Matice moravské, roč. 63-64, 1939/1940. S. 201-203.
- P., F [autorská šifra]: *Církev česko-bratrská*. Nákladem České misijní jednoty, Olomouc 1920.
- PAPUŠEK, Vladimír – TUREČEK, Dalibor: *Hledání literárních dějin*. Paseka, Praha 2005. ISBN 80-7185-760-2.
- Pat., J. [autorská šifra]: *Jan B. Čapek: Alegorie Nové rady a Theriobulie*. In: Česká mysl, roč. 33, 1937, č. 5. S. 311-312.
- PEKAŘ, Josef: *Bílá hora*. Její příčiny i následky. Vesmír, Praha 1921.
- PEKAŘ, Josef: *Dějiny naší říše. Se zvláštním zřetelem ke královstvím a zemím v Říšské radě zastoupeným. Pro nejvyšší třídy škol středních*. Elka Press, Praha 2011. ISBN 978-80-87057-11-7.
- PEKAŘ, Josef: *O periodisaci českých dějin. (Přednáška pronesená při rektorské instalaci dne 5. prosince 1931.)*. In: Český časopis historický, 1932, č. 1. S. 1-11.
- PETRŮ, Eduard: *Úvod do studia literární vědy*. Rubico, Olomouc 2006. ISBN 80-85839-44-X.
- PRAŽÁK, Albert: *Čapek, J. B.: Československá literatura toleranční 1781-1861*. In: Naše věda. Roč. 15, 1934. S. 78-82
- PUTNA, Martin C.: *Česká katolická literatura 1918-1945*. Torst, Praha 2010. ISBN 978-80-7215-391-6.
- RAK, Jiří: *Josef Pekař a jeho učebnice rakouských dějin*. In: PEKAŘ, Josef: *Dějiny naší říše. Se zvláštním zřetelem ke královstvím a zemím v Říšské radě zastoupeným. Pro nejvyšší třídy škol středních*. Elka Press, Praha 2011. ISBN 978-80-87057-11-7. S. S. 205-209.

- RAK, Jiří – VLNAS, Vít: *Druhý život baroka v Čechách*. In: Sláva barokní Čechie. Stati o umění, kultuře a společnosti 17. a 18. století. Národní galerie v Praze, Praha 2001. ISBN 80-7035-258-2. S. 13-60.
- RICOEUR, Paul: *Čas a vyprávění. 3. Vyprávěný čas*. Oikoymenh, Praha 2007. ISBN 978-80-7298-105-2.
- RYCHLÍK, Jan: *Češi a Slováci ve 20. století. Česko-slovenské vztahy 1914-1945*. Academic Electronic Press, Bratislava 1997. ISBN 80-88880-10-6.
- ŘÍČAN, Rudolf: *Jak došlo k sjednocení českých církví augsburského vyznání a helvétského vyznání roku 1918*. In: Církev v proměnách času. Sborník k 50. výročí spojení československé církve evangelické. Kalich, Praha 1969. S. 9-15.
- ŘÍHA, Ivo: *Možnosti četby: Karolina Světlá v diskurzu literární kritiky druhé poloviny 19. století*. Pavel Merkvart, Červený Kostelec 2012. ISBN 978-80-7465-035-2.
- SVATONĚ, Vladimír: *Epické zdroje románu. Z teorie a typologie ruské prózy*. AV ČR, Praha 1993. ISBN 80-85778-00-9.
- ŠALDA, František Xaver: *Nejnovější krásná próza česká*. In: Šaldův zápisník. Svazek 7. ISBN 80-202-0535-7. S. 115-127, 166-178, 232-238.
- ŠALDA, František Xaver: *O literárním baroku cizím i domácím*. In: Šaldův zápisník. Svazek 8. Český spisovatel, Praha 1994. ISBN 80-202-0536-5. S. 71-77, 105-126, 167-182.
- ŠALDA, František Xaver: *Studie z české literatury*. (Ed. Mukařovský, Jan – Vodička, Felix). Československý spisovatel, Praha 1961.
- ŠALDA, František Xaver: *Trochu metakritiky*. In: Šaldův zápisník. Svazek 3. Československý spisovatel Praha 1991. ISBN 80-202-0231-5. S. 17-23, 54-56.

ŠTĚPÁN, Jan: *Jan Blahoslav Čapek – autor a redaktor Kostnických jisker*. In: J. B. Čapek. Jubilejní sborník 1903-2003. Nakladatelství L. Marek, Brno 2004. ISBN 80-8626263-48-7. S. 91-93.

ŠTĚPÁN, Jan: *J. B. Čapek – bibliografie článků v týdeníku Kostnické jiskry*. In: J. B. Čapek. Jubilejní sborník 1903-2003. Nakladatelství L. Marek, Brno 2004. ISBN 80-8626263-48-7. S. 161-169.

TAUŠ, Karel: *Slovník cizích slov, zkratk, novinářských šifer, pseudonymů a časopisů pro čtenáře novin*. Karel Jelínek, Blansko 1947.

TŘEŠTÍK, Dušan: *Mysliť dějiny*. Paseka, Praha 1999. ISBN 80-7185-229-5.

URBAN, R.: *Jan B. Čapek: Československá literatura toleranční 1781-1861, I/II*. In: Náboženská revue československé církve. Roč. 6, 1934. S. 235-236.

VAŠICA, Josef: *České literární baroko. Příspěvky k jeho studiu*. Vyšehrad, Praha 1938.

VEYNE, Paul: *Jak se píšou dějiny*. Pavel Mervart, Červený Kostelec 2010. ISBN 978-80-87378-26-7.

VLČEK, Jaroslav: *Dějiny české literatury I. Od nejstarších dob až po „věk zlatý“*. L. Mazáč, Praha, 1931.

VLČEK, Jaroslav: *Dějiny české literatury II. Od „věku zlatého“ k století osmnáctému*. L. Mazáč, Praha, 1931.

VLČEK, Jaroslav: *Dějiny české literatury III. Století osmnácté*. L. Mazáč, Praha 1931.

VLNAS, Vít: *Sláva barokní Čechie. Umění, kultura a společnost 17. a 18. století. Průvodce výstavou*. Paseka, Praha 2001. ISBN 80-7035-254-X.

VODIČKA, Felix: *Formování Šaldova kritického typu*. In: František Xaver Šalda: 1867-1937-1967. Academia, Praha 1968. S. 9-36.

VOLF, Josef: *Jan B. Čapek: Československá literatura toleranční 1781-1861*. In: Časopis Národního musea. Roč. 108, 1934. S. 133-137.

WHITE, Hayden: *Metahistorie. Historická imaginace v Evropě devatenáctého století*. Host, Brno 2011. ISBN 978-80-7294-376-0.

WHITE, Hayden: *Tropika diskurzu. Kulturně kritické eseje*. Karolinum, Praha 2010. ISBN 978-80-246-1123-5.

Seznam internetových zdrojů

Český svaz bojovníků za svobodu. Z historie Národního Osvobození.

<http://www.zasvobodu.cz/narodni-osvobozeni/>. [Cit. 1. 3. 2016].

Databáze Národní knihovny ČR. Nové Čechy: pokroková revue politická, sociální a kulturní. In:

http://aleph.nkp.cz/F/VILA98FTINTA4YP57F6FPYLTAAAPPF9XF9NGCP2DIYYDVRHJHQ-31433?func=full-set-set&set_number=038503&set_entry=000008&format=999. [Cit. 15. 3. 2016].

Filozofické časopisy. In: <https://www.phil.muni.cz/fil/scf/komplet/casop.html>. [Cit. 14. 3. 2016].

HERMANN, T. – MUSIL, J.: *Zakladatel Křesťanské revue Emanuel Rádl a projekt edice jeho spisů*. In: <http://www.krestanskarevue.cz/Zakladatel-Krestanske-revue-Emanuel-Radl-a-projekt-edice-jeho-spisu-Tomas-Hermann-Jan-Musil.html>. [Cit. 16. 3. 2016].

HOŠEK, Pavel: Redakční úvodník. In: <http://www.krestanskarevue.cz/Redakcni-uvodnik-1-2006.html>. [Cit. 16. 3. 2016].

CHOCHOLÁČ, Bronislav: *Matice Moravská. Dějiny spolku od počátku do současnosti*. Matice moravská, Brno 1997. In: http://www.malice-moravska.cz/pdf/malice_dejiny.pdf. [Cit. 14. 3. 2016].

KOLARŽÍK, Karel: *Rozpravy Aventina. Skica historie nakladatelského časopisu Otakara Štorcha-Mariena*. In: *Zprávy spolku českých bibliofilů v Praze*. In: http://scb.wdr.cz/scb_zpravy_2008-2_rozpravy.html. [Cit. 16. 3. 2016].

Národní muzeum. Periodické publikace: In: <http://www.nm.cz/publikace/publikace-detail.php?id=8>. [Cit. 14. 3. 2016].

Slovník české literatury po roce 1945. In:

<http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=241>. [Cit. 23. 2. 2016].

Ústav pro českou literaturu AV ČR, v. v. i. Digitalizovaný archiv časopisů. In:

<http://archiv.ucl.cas.cz/index.php?path=LitN/6.1932/9/1.png>. [Cit. 1. 3. 2016].

Ústav pro českou literaturu AV ČR, v. v. i. Digitalizovaný archiv časopisů. In:

<http://archiv.ucl.cas.cz/index.php?path=LitN/7.1934-1935/1/1.png>. [Cit. 1. 3. 2016].

Vědecká knihovna v Olomouci. Digitální knihovna novin. In:

<http://noviny.vkol.cz/kramerius/PShowPeriodical.do?id=53&it=>. [Cit. 1. 3. 2016].